

ISSN 2081-5913

**M
Y
Ś
L**

**EKONOMICZNA
i
POLITYCZNA**

4(75)2022

Uczelnia Łazarskiego

MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA

4(75) 2022

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022

Uczelnia Łazarskiego

RADA PROGRAMOWA / ADVISORY BOARD

Przewodniczący Rady Programowej: prof. zw. dr hab. Józef M. Fiszer
prof. dr hab. Andrzej Antoszewski, Uniwersytet Wrocławski (University of Wrocław)
dr hab. Wojciech Bienkowski, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
prof. dr hab. Tadeusz Bodio, Uniwersytet Warszawski (University of Warsaw)
prof. dr hab. Paweł Chmielnicki, Uniwersytet Rzeszowski (University of Rzeszów)
dr Jens Boysen (Technische Universität Chemnitz)
dr Nathaniel Copey (Aston University)
dr Małgorzata Gałązka-Sobotka, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
prof. dr Fatima Arib (Cadi Ayyad University)
prof. dr hab. Svetlana P. Glinkina (Institute of Economy of Russian Academy of Sciences)
prof. dr hab. Natalia V. Kulikova (Lomonosov Moscow State University)
dr hab. Krzysztof Lazarski, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
dr hab. Daria Nałęcz, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
dr hab. Jakub Wódka (Instytut Studiów Politycznych PAN)
prof. dr hab. Bogdan Szlachta, Uniwersytet Jagielloński (Jagiellonian University)
prof. dr Anna Phirtskhalashvili (Grigol Robakidze University)
prof. dr hab. Ana Yetano Sánchez de Muniain (University of Zaragoza)
dr hab. Marcin Roman Czubala Ostapiuk (Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid)

KOLEGIUM REDAKCYJNE / EDITORIAL BOARD

Adrian Chojan, redaktor naczelny (editor-in-chief)
Krzysztof Beck, zastępca redaktora naczelnego (deputy editor-in-chief)
Mateusz Kuliński, sekretarz (secretary), Martin Dahl, członek (member)

REDAKTOR NAUKOWY

dr Adrian Chojan

REDAKTORZY JĘZYKOWI / COPY EDITORS

Natallia Artsiomenka – język białoruski, język rosyjski (Belarusian language, Russian language)
Grzegorz Butrym – język angielski (English language), Martin Dahl – język niemiecki (German language)
Karol Jene – język angielski (English language), Ostap Kushnir – język ukraiński (Ukrainian language),
Elwira Stefańska – język rosyjski (Russian language)

REDAKTORZY STATYSTYCZNI / STATISTIC EDITORS

Wojciech Bienkowski, Paweł Najechalski

REDAKTORZY DZIEDZINOWI / SUBJECT EDITORS

nauki ekonomiczne (economics) – dr hab. Joanna Działo
nauki polityczne (political science), stosunki międzynarodowe (international relations),
europistyka (European studies) – prof. dr hab. Józef M. Fiszer,
finanse i bankowość (finance and banking) – dr Piotr Stolarczyk, statystyka (statistics) – dr Krystyna Bąk
nauki o zarządzaniu (management) – dr hab. Aleksandra Laskowska-Rutkowska

RECENZENCI ZAGRANICZNI / FOREIGN REVIEWERS

Jens Boysen, Niemcy (Germany), Nathaniel Copey, Wielka Brytania (Great Britain)
Marcin Kazimierzczak, Hiszpania (Spain), Natalia V. Kulikova, Federacja Rosyjska (Russian Federation)
Douglas E. Selva, Stany Zjednoczone (United States of America)

WERYFIKACJA JĘZYKOWA, TŁUMACZENIE, KOREKTA / COPY EDITING, TRANSLATION, PROOFREADING

Język angielski / English language: Grzegorz Butrym

Język polski / Polish language: Joanna Klos

Pełne teksty artykułów wraz ze spisem treści i streszczeniami w językach polskim i angielskim są zamieszczone na stronie internetowej (Full texts of the articles along with the table of contents and Summaries in Polish and English are published online under URL):

<https://mysl.lazarski.pl/pl/numery-online/archiwum/>

oraz w bazie BazEkon, dostępnej poprzez Wirtualną Bibliotekę Nauki
(as well as in BazEkon service available via Virtual Library of Science): <http://vls.icm.edu.pl/>
i na serwerze Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
(and the Cracov University of Economics server): bazekon.uek.krakow.pl

Uwzględnione w (Indexed by): Index Copernicus International: <https://journals.indexcopernicus.com/search/form?search=My%C5%9B%20Ekonomiczna%20i%20Polityczna>

Arianta: <http://www.arianta.pl/>

ERIH PLUS: <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=489041>

Copyright © by Uczelnia Łazarskiego, Warszawa 2022

ISSN 2081-5913

Mysl Ekonomiczna i Polityczna (online): ISSN 2545-0964, <https://mysl.lazarski.pl>

Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego

02-662 Warszawa, ul. Świeradowska 43

tel. (22) 54-35-450

www.lazarski.pl

e-mail: wydawnictwo@lazarski.edu.pl

Opracowanie komputerowe (DTP):

Dom Wydawniczy ELIPSA

ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa

tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	6
-------------------	---

ARTYKUŁY I STUDIA

Joanna Działo

Działania stabilizacyjne banków centralnych w okresie kryzysów ekonomicznych: analiza porównawcza polityki monetarnej Europejskiego Banku Centralnego i Systemu Rezerwy Federalnej USA	9
---	---

Paweł Olszewski

Polityka Zdrowotna na Bałkanach a Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025)	39
--	----

Paweł Antoszak

Zmiany na krajowym rynku pracy w okresie pandemii	48
---	----

Dorota Ślażyńska-Kluczek, Klaudia Kazanecka

Kryptowaluty z perspektywy młodych Polaków	69
--	----

Maria Urban, Ewelina Florczak

Funkcja Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców w praktyce gospodarczej sektora MŚP	89
--	----

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

A. Laskowska-Rutkowska (red.), <i>Cyfryzacja w zarządzaniu</i> , CeDeWu, Warszawa 2020, ss. 240 (Adrian Chojan)	106
---	-----

CONTENTS

Editorial	6
-----------------	---

ARTICLES AND STUDIES

Joanna Działo

Stabilization policy of central banks during economic crises: A comparative analysis of the monetary policy of the European Central Bank and the US Federal Reserve System	9
---	---

Paweł Olszewski

Health policy in the Balkans a Plan for health and well-being in the Western Balkans (2021–2025)	39
---	----

Paweł Antoszak

Changes on the national labor market during the pandemic period ...	48
---	----

Dorota Ślazińska-Kluczek, Klaudia Kazanecka

Cryptocurrencies in the perspective of young Poles	69
--	----

Maria Urban, Ewelina Florczak

The function of the Ombudsman for Small and Medium-sized Entrepreneurs in the Economic practice of the SME sector.....	89
---	----

REVIEWS AND REPORTS

A. Laskowska-Rutkowska (red.), <i>Cyfryzacja w zarządzaniu</i> , CeDeWu, Warszawa 2020, ss. 240 (Adrian Chojan)	106
---	-----

OD REDAKCJI

Oddajemy w Państwa ręce ostatni w 2022 r. numer czasopisma naukowego „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”. Mijający rok był czasem wielu gospodarczych, ekonomicznych, politycznych i społecznych turbulencji, nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Tocząca się od dnia 24 lutego 2022 r. wojna na Ukrainie oraz trwająca (choć już w mniejszym stopniu) pandemia COVID-19 są głównymi katalizatorami globalnych zmian. Nie sprawia to jednak, że powinniśmy zapomnieć o innych, równie ważnych aspektach funkcjonowania współczesnego świata, o których piszą Autorzy niniejszego numeru naszego czasopisma naukowego.

Tradycyjnie jego układ został podzielony na dwie sekcje. Pierwsza z nich obejmuje pięć tekstów naukowych, zaś druga recenzję pracy zbiorowej pod redakcją naukową Aleksandry Laskowskiej-Rutkowskiej.

Część pierwszą otwiera tekst autorstwa Joanny Działo, która analizuje i ocenia działania stabilizacyjne prowadzone przez dwa najpotężniejsze banki centralne na świecie: System Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych (FED) i Europejski Bank Centralny (EBC) w odpowiedzi na dwa największe kryzysy gospodarcze ostatnich lat, tj. kryzys gospodarczy z lat 2007–2008 oraz kryzys gospodarczy wywołany przez pandemię COVID-19.

Kolejnym opracowaniem związanym z problematyką skutków pandemii COVID-19 jest tekst autorstwa Pawła Antoszaka. Autor podjął trud przeanalizowania i oceny zmian, jakie zachodzą na krajowym rynku pracy w okresie pandemii. Badania empiryczne obejmowały przeciętne zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw (podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób), bezrobocia zarejestrowanego (stan w końcu okresu), stopy bezrobocia rejestrowanego (stan w końcu okresu), przeciętnego miesięcznego nominalnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw oraz przeciętnego miesięcznego realnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw.

Autorkami kolejnego tekstu są Dorota Ślażyńska-Kluczek i Klaudia Kazanecka, które podjęły się przedstawienia problematyki dotyczącej kryptowalut. Celem opracowania jest zbadanie podejścia młodych studiujących Polaków

do kryptowalut jako metody płatności. Dla postawionej hipotezy badawczej w postaci: młode społeczeństwo jest pozytywnie nastawione do kryptowalut jako metody płatności, przeprowadzono badania własne na próbie młodych studentów-Polaków.

W kolejnym tekście autorki Ewelina Florczak i Marta Urban ukazują rolę i znaczenie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców w praktyce gospodarczej sektora MŚP. W opracowaniu przedstawiono proces i drogę, jaką przebyła koncepcja urzędu Rzecznika MŚP od momentu jej pojawienia się, czyli ponad 10 lat temu, oraz zapisy ustawy o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców, określającej zadania tej instytucji. Autorki prezentują wyniki badania znajomości instytucji Rzecznika MŚP wśród przedsiębiorców oraz wyniki oceny przez tych przedsiębiorców działalności tego urzędu. Badanie prowadzone było metodą empiryczną i przeprowadzono je wśród mikro, małych i średnich przedsiębiorców.

Pierwszą część niniejszego wydania zamyka tekst autorstwa Pawła Olszewskiego dotyczący rzadko poruszanego zagadnienia polityki zdrowotnej na Bałkanach. Program ten jest elementem rozwoju systemu ochrony zdrowia, zwiększenia jego konkurencyjności i wzmocnienia bezpieczeństwa krajowego i regionalnego obywateli poprzez podniesienie poziomu zabezpieczenia medycznego. Opracowanie przedstawia i analizuje założenia tego programu, stanowiąc jednocześnie preludium do dalszych pogłębionych badań w tym zakresie.

W drugiej części przedstawiamy Państwu recenzję pracy zbiorowej przygotowanej pod redakcją naukową Aleksandry Łaskowskiej-Rutkowskiej pt. *Cyfryzacja w zarządzaniu*, wydanej nakładem Wydawnictwa CeDeWU w 2020 r.

Życzymy wszystkim Czytelnikom przyjemnej lektury oraz zachęcamy do współpracy z naszą Redakcją i z Uczelnią Łazarskiego, jedną z najlepszych szkół wyższych w Polsce.

dr Adrian Chojan
Redaktor Naczelny

A R T Y K U Ł Y I S T U D I A

A R T I C L E S A N D S T U D I E S

Joanna Działo*

**DZIAŁANIA STABILIZACYJNE
BANKÓW CENTRALNYCH
W OKRESIE KRYZYSÓW EKONOMICZNYCH:
ANALIZA PORÓWNAWCZA
POLITYKI MONETARNEJ
EUROPEJSKIEGO BANKU CENTRALNEGO
I SYSTEMU REZERWY FEDERALNEJ USA**

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.20/j.dzialo

1. WSTĘP

Banki centralne we współczesnej gospodarce są istotnym czynnikiem sukcesu gospodarczego krajów. Nowoczesne funkcje banków centralnych obejmują organizację systemu płatniczego i nadzór nad sektorem bankowym, emisję pieniądza i prowadzenie polityki pieniężnej oraz zarządzanie zadłużeniem państwa. Kluczowa rola banków centralnych w gospodarce opiera się na ich przywileju emisji pieniądza i kształtowania polityki monetarnej, która oddziałuje na stopę inflacji, aktywność gospodarczą i bezrobocie. Biorąc powyższe pod uwagę, oczywiste jest, że działania banków centralnych są szczególnie istotne w okresie kryzysów (szoków) gospodarczych.

Celem opracowania jest analiza i ocena działań stabilizacyjnych prowadzonych przez dwa najpotężniejsze banki centralne na świecie: System Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych (FED) i Europejski Bank Centralny (EBC) w odpowiedzi na dwa największe kryzysy gospodarcze ostatnich lat.

* Joanna Działo – dr hab., Uczelnia Łazarskiego, e-mail: joanna.dzialo@lazarski.pl, ORCID: 0000-0001-8132-8101.

Podjęta zostanie dyskusja na temat skuteczności polityki monetarnej prowadzonej przez FED i EBC podczas kryzysu finansowego lat 2007–2008 oraz kryzysu gospodarczego wywołanego przez pandemię COVID-19. Wskazane i ocenione zostaną również różnice między działaniami omawianych banków centralnych w czasie obydwu kryzysów.

2. INSTRUMENTY POLITYKI MONETARNEJ BANKU CENTRALNEGO

Każde państwo dysponuje dwoma podstawowymi rodzajami polityki ekonomicznej: polityką fiskalną i polityką monetarną, a poglądy ekonomistów na rolę każdej z nich podlegały ewolucji na skutek zaistnienia różnych zjawisk ekonomicznych i powstawania nowych teorii ekonomicznych. Np. według J.M. Keynesa i jego zwolenników, w okresie kryzysu gospodarczego polityka fiskalna jest bardziej efektywna niż polityka monetarna. Wynika to z faktu, że polityka pieniężna jest instrumentem pośrednim (wpływa na zagregowany popyt poprzez system finansowy) i dlatego jest mniej efektywna¹. Współcześni ekonomiści są w większości zdania, że interwencja banku centralnego jest z reguły skuteczniejsza niż interwencja rządu. Dzieje się tak, ponieważ ekspansywna polityka fiskalna generuje efekty wypychania i wywołuje deficyt budżetowy. Kiedy rząd zaczyna zwiększać wydatki, aby przeciwdziałać negatywnym skutkom szoku gospodarczego, finansuje je z reguły poprzez deficyt budżetowy. Zwiększenie zadłużenia rządu wywiera presję na wzrost stóp procentowych. W rezultacie, ponieważ kredyt staje się droższy, konsumpcja i inwestycje prywatne spadają (efekt wypychania), co znosi pozytywne skutki ekspansywnej polityki fiskalnej².

Warto jednak zauważyć, że również polityka monetarna, uważana za bardziej efektywną, może napotkać na ograniczenia swojej skuteczności. Limitem takim jest dolna granica nominalnych stóp procentowych³. Gdy nominalne stopy procentowe zbliżają się do zera, bank centralny nie może za ich pomocą zapewnić bodźca do zwiększania zagregowanego popytu i produkcji. Sytuacja ta nazywana jest pułapką płynności. Oznacza ona, że konwencjonalne instrumenty banku centralnego stają się nieefektywne i nie można ich wykorzystać do prowadzenia polityki stabilizacyjnej. Mimo to, nawet po osiągnięciu

¹ R.H. Frank, B.S. Bernanke, *Principles of Macroeconomics*, 3rd edition, McGraw-Hill, 2007, s. 135.

² T. Cargill, *The Financial System, Financial Regulation and Central Bank Policy*, Cambridge University Press, 2017, s. 325.

³ O. Blanchard, *Macroeconomics*, 7th edition, Pearson, 2017, s. 135.

zerowego poziomu stóp procentowych, bank centralny dysponuje pewnymi niekonwencjonalnymi instrumentami, które mogą być wykorzystywane do stymulowania gospodarki. Obejmują one na przykład luzowanie ilościowe czy ujemne nominalne stopy procentowe⁴.

Konwencjonalne instrumenty polityki pieniężnej

Instrumenty polityki pieniężnej używane przez bank centralny do kontrolowania podaży pieniądza i stóp procentowych w normalnych czasach (poza kryzysem) nazywane są konwencjonalnymi. Obecnie w użyciu są cztery takie instrumenty:

- stopa dyskontowa,
- stopa rezerw obowiązkowych,
- operacje otwartego rynku,
- interwencje na rynku walutowym⁵.

Polityka dyskontowa prowadzona przez bank centralny pozwala bankom komercyjnym na krótkoterminowe pożyczanie pieniędzy od banku centralnego w celu zaspokojenia przejściowych niedoborów płynności. Bank centralny ustala wysokość stopy dyskontowej, rodzaj zabezpieczenia i okres zapadalności kredytu, wpływając w ten sposób na stopę procentową dostępną dla zwykłych konsumentów (przedsiębiorstw, gospodarstw domowych)⁶. Na przykład, jeśli bank centralny zamierza prowadzić restrykcyjną politykę monetarną, może podnieść stopę dyskontową lub zacząć wymagać stosowania papierów wartościowych o wyższym ratingu kredytowym jako zabezpieczenia zaciąganych pożyczek. W rezultacie koszty pożyczek/kredytów dla banków komercyjnych rosną i muszą one zareagować rosnącym oprocentowaniem kredytów dla konsumentów, co zmniejszy podaż pieniądza i doprowadzi do spowolnienia w gospodarce. Warto zauważyć, że zazwyczaj stopa dyskontowa jest celowo ustalana na poziomie przewyższającym stopy międzybankowe. W rezultacie banki komercyjne najczęściej pożyczają od siebie nawzajem i stale monitorują wzajemne ryzyko kredytowe. Pożyczka z banku centralnego pozostaje wtedy opcją awaryjną.

Bank centralny może także prowadzić politykę monetarną poprzez zmiany w zakresie rezerw obowiązkowych dla banków komercyjnych. Rezerwy te

⁴ L. Smaghi, *Conventional and unconventional monetary policy*, European Central Bank Articles, 2009, <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp090428.en.html> (dostęp: 17.09.2022).

⁵ F. Mishkin, *Money, banking, and financial markets*, Columbia University, 2019, s. 423.

⁶ N. Herger, *Understanding Central Banks*, Springer Nature Switzerland AG, 2019, s. 74.

są zwykle lokowane w banku centralnym na niskooprocentowanym rachunku. Kiedy bank centralny podnosi stopę rezerw obowiązkowych, banki komercyjne muszą więcej środków przeznaczyć na rezerwy i tym samym mają mniej pieniędzy na akcję kredytową. W rezultacie podaż pieniądza spada, co powoduje wzrost stóp procentowych. Zmiana stopy rezerw obowiązkowych jest potencjalnie ważnym narzędziem wpływającym na mnożnik pieniądza i ogólną stabilność systemu finansowego, ma jednak charakter długookresowy. Wynika to z faktu, że system rezerw obowiązkowych jest systemem opóźnionym i uśrednionym. Ilość pieniędzy, jaką banki komercyjne muszą przechowywać w banku centralnym, obliczana jest z opóźnieniem⁷. Częste zmiany rezerw obowiązkowych są więc trudne do wdrożenia, w konsekwencji czego zmiany te zdarzają się rzadko i nie są wykorzystywane do reagowania na krótkookresowe wahania koniunktury⁸.

Ważnym instrumentem oddziaływania banku centralnego na podaż pieniądza i stopy procentowe są operacje otwartego rynku. W razie potrzeby bank centralny może kupować lub sprzedawać szeroką gamę aktywów finansowych będących przedmiotem obrotu na giełdach papierów wartościowych⁹. Np. zakupy na otwartym rynku zwiększają podaż pieniądza i obniżają stopy procentowe (bank centralny płaci za zakupione papiery wartościowe gotówką, zwiększając jej ilość w obiegu). Sprzedaż na otwartym rynku zmniejsza podaż pieniądza i powoduje wzrost stóp procentowych. I chociaż interwencje otwartego rynku wpływają na bazę monetarną podobnie jak polityka stóp dyskontowych, istnieją znaczne różnice między tymi dwoma instrumentami. Jeśli bank centralny chce zwiększyć podaż pieniądza za pomocą stopy dyskontowej, musi poczekać na popyt na kredyty ze strony banków komercyjnych. Natomiast wykorzystując operacje otwartego rynku, interwencję w gospodarce można przeprowadzić w dowolnym czasie i wielkości. Ponadto, ponieważ bank centralny kupuje papiery wartościowe na giełdach publicznych, wpływ instrumentu operacji otwartego rynku nie jest ograniczony, w przeciwieństwie do polityki dyskontowej, tylko do sektora bankowego.

Innym konwencjonalnym instrumentem polityki pieniężnej są zakupy na rynku walutowym. Dla przykładu, kiedy bank centralny dokonuje zakupu walut obcych, wprowadza do obiegu więcej własnej waluty, podnosząc tym samym podaż pieniądza i rozluźniając politykę pieniężną. Interwencje walutowe

⁷ Np. w Polsce opóźnienie między okresem naliczania a utrzymywania rezerw obowiązkowych wynosi dwa miesiące.

⁸ T. Cargill, *The Financial System...*, *op. cit.*, s. 284–285.

⁹ A.P. Faure, *Central Banking and Monetary Policy: An Introduction*, Quoin Institute Limited, 2015, s. 38.

pozwalają bankowi centralnemu nie tylko wpływać na bazę monetarną i podaż pieniądza, ale także na siłę krajowej waluty w relacji do innych walut. Na przykład, jeśli kraj ma duży udział eksportu w PKB, zbyt silna waluta byłaby niekorzystna, gdyż ograniczałaby eksport. W takiej sytuacji nieznaczne obniżenie wartości waluty krajowej sprawiłoby, że towary produkowane lokalnie byłyby bardziej atrakcyjne cenowo i dostępne dla zagranicznych nabywców, wspierając tym samym eksport i wzrost PKB w kraju¹⁰.

Niekonwencjonalne instrumenty polityki pieniężnej

Kiedy gospodarka stoi w obliczu silnego kryzysu gospodarczego i recesji, konwencjonalne instrumenty polityki pieniężnej mogą być niewystarczające do osiągnięcia celów banku centralnego. Przede wszystkim dzieje się tak, gdy nominalna stopa procentowa ustalana przez bank centralny osiąga poziom bliski lub równy zero i nie może być dalej obniżana. W takiej sytuacji konwencjonalna polityka monetarna banku centralnego przestaje być skuteczna. Jeżeli więc bank chce kontynuować działania stabilizacyjne w gospodarce, musi sięgnąć po instrumenty niekonwencjonalne. Istnieją trzy główne niekonwencjonalne instrumenty polityki pieniężnej:

- zakupy aktywów finansowych, tzw. luzowanie ilościowe,
- ujemne oprocentowanie depozytów w banku centralnym,
- zarządzanie oczekiwaniami (*forward guidance*)¹¹.

W czasie kryzysu w gospodarce bank centralny może poszerzyć swój wachlarz instrumentów polityki monetarnej, wykorzystując np. luzowanie ilościowe. Są to działania banku centralnego polegające na zakupach na dużą skalę obligacji rządowych, co powoduje wzrost ich cen i spadek rentowności (oprocentowania). Ponieważ obligacje rządowe uważane są powszechnie za bezpieczne i wolne od ryzyka, ich rentowność oddziałuje na rentowność innych aktywów finansowych w gospodarce. Tym samym, spadek oprocentowania obligacji wpływa na spadek wszystkich innych stóp procentowych w gospodarce (np. oprocentowania kredytów dla przedsiębiorstw). Wraz ze spadkiem stóp procentowych kredyty stają się tańsze i wydatki podmiotów gospodarczych rosną, co prowadzi do ożywienia gospodarczego. Podobnie jak wszystkie inne instrumenty polityki pieniężnej, luzowanie ilościowe wpływa na bazę monetarną, ponieważ kupując różne aktywa, bank centralny przekazuje

¹⁰ G. Rule, *Understanding the central bank balance sheet*, Bank of England Handbook, 2015, s. 17.

¹¹ F. Mishkin, *Money, banking...*, *op. cit.*, s. 428.

pieniądze bankom komercyjnym, funduszom emerytalnym i innym podmiotom rynkowym¹².

Bank centralny ustala niekiedy oprocentowanie depozytów banków komercyjnych poniżej zera (nominalna stopa procentowa jest ujemna). Główną ideą tej polityki jest zmuszenie banków komercyjnych do płacenia za depozyty utrzymywane w banku centralnym, a tym samym zniechęcanie ich do lokowania tam pieniędzy i zachęcanie do kredytowania podmiotów gospodarczych. Chociaż ujemne stopy procentowe od nadwyżek depozytów utrzymywanych w banku centralnym są szeroko stosowane w Europie, istnieją poważne obawy co do skuteczności takiej polityki. Ujemne stopy procentowe niekoniecznie wpływają na liczbę kredytów udzielanych przez banki komercyjne, gdyż w czasie silnego kryzysu trudno jest znaleźć wiarygodnych klientów. Zamiast tego banki komercyjne mogą albo nie reagować na ujemne stopy procentowe, albo wycofać depozyty z banku centralnego i przetrzymać je w formie gotówkowej. Oba te scenariusze nadal oznaczają, że pieniądze będące w dyspozycji banków komercyjnych nie zasila gospodarki, a więc nie przyczynią się do jej stabilizacji w okresie kryzysu¹³.

I wreszcie bank centralny może stosować politykę forward guidance, czyli zarządzania oczekiwaniami. Oznacza ono przekazywanie komunikatów przez bank centralny na temat stanu gospodarki i prawdopodobnego przyszłego przebiegu polityki pieniężnej. Ma to na celu poinformowanie opinii publicznej w danym kraju o zamierzonej polityce pieniężnej banku centralnego. Gdy bank centralny ujawni kierunki przyszłej polityki monetarnej, podmioty gospodarcze będą wykorzystywać te informacje przy podejmowaniu decyzji dotyczących wydatków i inwestycji. Jednocześnie forward guidance stanowi obietnicę banku centralnego, że będzie on realizować zapowiedzianą politykę, dopóki nie zostaną spełnione określone warunki. Na przykład podczas Wielkiej Depresji przełomu lat 20. i 30. XX wieku FED zobowiązał się do utrzymania stopy dyskontowej na poziomie od 0 do 0,25% do czasu ożywienia gospodarki i osiągnięcia celu inflacyjnego. Takie „obietnice” pozwalają bankowi centralnemu wpływać na długoterminową stopę procentową, która może różnić się od stopy krótkoterminowej ze względu na oczekiwania podmiotów gospodarczych. Dla przykładu, jeśli bank centralny poinformuje opinię publiczną, że najważniejsze stopy procentowe pozostaną w określonej

¹² P. Morgan, *The Role and Effectiveness of Unconventional Monetary Policy*, AD Bank Institute Tokyo Working Paper 163, 2009, s. 3.

¹³ Y.N. Lee, *Do negative interest rates work? Economists can't agree on how effective the policy is*, CNBC, 2020, <https://www.cnbc.com/2020/06/12/do-negative-interest-rates-work-economists-cant-agree-on-how-effective-the-policy-is.html> (dostęp: 20.09.2022).

przyszłości na niskim poziomie, banki komercyjne są bardziej skłonne oferować długoterminowe kredyty według niskiej stopy procentowej. Banki wiedzą, że w razie potrzeby mogą pożyczyć pieniądze z banku centralnego po zapowiedzianej niskiej stopie. W rezultacie podmioty gospodarcze mogą otrzymać tanie kredyty na finansowanie swoich wydatków, co stymuluje wzrost gospodarczy. Innymi słowy, stosując forward guidance bank centralny buduje zaufanie do prowadzonej polityki monetarnej i w efekcie wywiera presję na obniżkę długoterminowych stóp procentowych¹⁴.

3. DZIAŁANIA STABILIZACYJNE SYSTEMU REZERWY FEDERALNEJ I EUROPEJSKIEGO BANKU CENTRALNEGO W CZASIE KRYZYSU FINANSOWEGO 2007–2008

System Rezerwy Federalnej i Europejski Bank Centralny to obecnie dwa najpotężniejsze banki centralne na świecie. Wpływ danego banku centralnego na światowy system finansowy zależy od siły ekonomicznej kraju (lub grupy krajów) do którego bank należy oraz od siły emitowanej przez niego waluty. I chociaż Stany Zjednoczone i kraje strefy euro Unii Europejskiej nie należą do najludniejszych gospodarek świata, to pod względem wytwarzanego PKB plasują się w czołówce (odpowiednio 25% i 15% światowego PKB). Ponadto, popularność dolara i euro jest znacznie wyższa niż jakiegokolwiek innej waluty na świecie. Około 75% wszystkich transakcji dokonywanych jest w dolarach lub euro, co znacznie wyprzedza ich najbliższych konkurentów: funta szterlinga (7%) i jena (4,5%). Wreszcie, prawie 60% światowych rezerw walutowych jest utrzymywanych w dolarach, 20% w euro, a tylko 6% w jenach i 5% w funtach szterlingach¹⁵.

Jeśli chodzi o instrumenty polityki pieniężnej, to zarówno FED, jak i EBC wykorzystują przede wszystkim zmiany stóp procentowych do wpływania na sytuację gospodarczą. Ponadto, obydwa banki okresowo przeprowadzają operacje otwartego rynku. Różnica w wykorzystaniu tego instrumentu polega na tym, że w czasach niekryzysowych FED przeprowadza interwencje na otwartym rynku z wykorzystaniem amerykańskich obligacji rządowych, podczas gdy EBC korzysta z szerokiego wachlarza różnych aktywów. EBC stara się polegać na bezpiecznych papierach wartościowych, dlatego wybiera obligacje

¹⁴ P. Morgan, *The Role...*, *op. cit.*, s. 4.

¹⁵ World Bank Open Data 2022, <https://databank.worldbank.org/databases> (dostęp: 20.09.2022).

państwowe i korporacyjne emitowane przez kraje UE oraz firmy o wysokim ratingu kredytowym. Zarówno FED, jak i EBC ustalają także minimalne rezerwy obowiązkowe dla banków komercyjnych oraz prowadzą aktywność typu *forward guidance* ogłaszając nowe decyzje dotyczące polityki pieniężnej na regularnych lub nadzwyczajnych posiedzeniach. W normalnych czasach prezesi FED prezentują cztery aktualizacje polityki pieniężnej rocznie, a prezesi EBC przedstawiają dziesięć aktualizacji¹⁶.

W Stanach Zjednoczonych istnieją dwie kluczowe stopy procentowe ustalane przez FED: stopa funduszy federalnych i stopa dyskontowa. Stopa funduszy federalnych odnosi się do banków, które udzielają sobie nawzajem pożyczek krótkoterminowych (z dnia na dzień, *overnight*) bazując na nadwyżkach posiadanych pieniędzy. Oprócz stopy funduszy federalnych FED ustala również stopę dyskontową, według której banki mogą pożyczać pieniądze *overnight* bezpośrednio z banku centralnego. Ponieważ stopa dyskontowa jest zawsze wyższa niż stopa funduszy federalnych, tym samym FED kontroluje maksymalną stopę, po jakiej banki komercyjne pożyczają sobie nawzajem pieniądze. Żaden bank komercyjny nie chce pożyczać od innego według stopy wyższej niż stopa dyskontowa, ponieważ zawsze istnieje możliwość pożyczania pieniędzy bezpośrednio od banku centralnego¹⁷. W państwach strefy euro Unii Europejskiej bank centralny również ustala dwie stopy procentowe: krańcową stopę kredytu i stopą refinansową. W przeciwieństwie do FED, EBC nie ustala stopy międzybankowej dla pożyczek *overnight*, ponieważ zgodnie z opisaną wyżej logiką będzie ona zawsze niższa niż krańcowa stopa kredytu (europejski odpowiednik stopy dyskontowej FED). Stopa refinansowa jest niższa od krańcowej stopy kredytu i oznacza stopę procentową, jaką banki płacą za pożyczanie pieniędzy od EBC na jeden tydzień. Stopy refinansowej nie ma natomiast wśród instrumentów wykorzystywanych przez FED¹⁸. Omówione konwencjonalne instrumenty polityki pieniężnej są aktywnie wykorzystywane zarówno przez FED, jak i przez EBC. Jeśli chodzi o instrumenty niekonwencjonalne, to w normalnych (niekryzysowych) czasach nie były one praktycznie wykorzystywane, choć należy wspomnieć, że EBC używał czasem ujemnych stóp procentowych od nadwyżek depozytów lokowanych w banku centralnym.

¹⁶ M. Agarwal, *Eight Major Functions of the Central Banks, Economics Discussion*, 2021, <https://www.economicdiscussion.net/banks/central-banking/8-major-functions-of-central-bank-discussed/8375> (dostęp: 20.09.2022).

¹⁷ FED, *Effective Federal Funds Rate and Description*, FRED Economic Data 2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS> (dostęp: 20.09.2022).

¹⁸ *Key ECB Interest Rates*, ECB Explainers, 2020, https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.html (dostęp: 25.09.2022).

Celem takiego działania było zachęcenie banków komercyjnych do wykorzystywania tych środków do kredytowania podmiotów gospodarczych.

Polityka monetarna prowadzona przez obydwie banki centralne uległa gwałtownej zmianie w roku 2007, kiedy to w gospodarce USA rozpoczął się kryzys finansowy, wywołany pęknięciem bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości. Na kilka lat przed kryzysem liczba kredytów mieszkaniowych udzielanych w USA osobom o bardzo niskiej wiarygodności kredytowej (kredyty hipoteczne *subprime*) wzrosła do niespotykanych dotąd rozmiarów. Stało się tak, ponieważ banki znalazły nowy sposób finansowania takich kredytów: emisję specjalnych produktów strukturyzowanych (*collateralized debt obligations, CDO*), które były tworzone w procesie sekurytyzacji długu lub dłużnych papierów wartościowych. Pojawienie się CDO na światowym rynku finansowym stworzyło nowe możliwości w zakresie zarządzania ryzykiem kredytowym, gdyż umożliwiły one strukturyzację, podział i sprzedaż tego ryzyka w transzach, a także jego dywersyfikację oraz rozproszenie w skali globalnej. Powszechnie wykorzystywanymi aktywami bazowymi w CDO były wspomniane kredyty *subprime*, a dzięki sprzedaży CDO na amerykański rynek kredytów *subprime* napływało coraz więcej kapitału. Natomiast ryzyko z tego rynku było transferowane pomiędzy różne instytucje finansowe w skali globalnej¹⁹. Po zakupie CDO inwestorzy nabywali prawo do otrzymania gotówki ze spłaty kredytu hipotecznego, a banki uzyskiwały szybkie przychody z prowizji. Aby zachęcić klientów do zaciągania kredytów hipotecznych, banki stworzyły kredyty hipoteczne o zmiennym oprocentowaniu, które przyciągały pożyczkobiorców początkowo niskim oprocentowaniem, które następnie rosło, często znacząco, już po kilku latach. Dlatego początkowo popyt na nieruchomości rósł gwałtownie, powodując znaczący wzrost ich cen. Generalnie, inwestycje w nieruchomości uważane są za bezpieczne, ponieważ jeśli właściciel kredytu hipotecznego przestaje go spłacać, nieruchomość może zostać przejęta przez bank i sprzedana w celu odzyskania pieniędzy. Okazało się jednak, że taka logika nie sprawdziła się w omawianym okresie, ponieważ rosnące raty kredytów hipotecznych wywołały znaczący spadek popytu na nie, co w dużym stopniu ograniczyło popyt na nieruchomości i doprowadziło do gwałtownego spadku ich ceny (pęknięcie bańki spekulacyjnej). Jednocześnie duża część kredytobiorców zaczęła odczuwać problemy ze spłatą kredytów i stawali się oni niewypłacalni. Nawet jeśli decydowali się na sprzedaż nieruchomości, to

¹⁹ *What Really Caused the Great Recession*, Policy Brief, Berkley University of California, <https://irle.berkeley.edu/files/2018/09/IRLE-What-Really-Caused-the-Great-Recession.pdf> (dostęp: 26.09.2022).

ich ceny były już tak niskie, że cena sprzedaży nie wystarczała na pokrycie hipoteki (spłaty kredytu). Masowa skala niespłaconych kredytów *subprime* oraz głęboka recesja na amerykańskim rynku nieruchomości doprowadziły do załamania emisji CDO. Jednocześnie istniejące produkty CDO zaczęły generować bardzo duże straty, co spowodowało falę bankructw wielu banków, czego głośnym przykładem było bankructwo Lehman Brothers i Merrill Lynch²⁰. Z powodu utraty wartości CDO, sięgającej nawet całości nominalu, instrumenty te zaczęto określać mianem toksycznych odpadów i nośników światowego kryzysu finansowego. Kryzys, który rozpoczął się w sektorze finansowym, szybko przekształcił się w kryzys w gospodarce realnej. Pokazał on jednocześnie, jak silne są powiązania między sferą finansową i realną i z jaką łatwością przenoszą się negatywne zjawiska między tymi sferami. Co więcej, kryzys finansowy uświadomił, jak silnie współczesna gospodarka światowa jest uzależniona od kondycji międzynarodowego systemu finansowego.

Skutki kryzysu finansowego dla sfery realnej były dotkliwe i różnorodne. Bardzo szybko dał się zauważyć spadek aktywności gospodarczej. W I kwartale 2009 r. gospodarka światowa pogrążyła się w recesji. W przypadku niektórych państw spadek PKB (liczony rok do roku) w II kwartale 2009 r. sięgnął 6% (Niemcy, Włochy) a nawet 7% (Japonia). Nastąpiło także dramatyczne zmniejszenie obrotów handlowych w skali międzynarodowej: pomiędzy wrześniem 2008 a lutym 2009 r. wymiana towarowa na świecie zmniejszyła się o prawie 17%. Kolejnym negatywnym następstwem kryzysu w sferze realnej było ograniczanie przez przedsiębiorstwa wydatków inwestycyjnych na skutek załamania popytu, niepewności co do sytuacji gospodarki światowej w przyszłości i niskiego wykorzystania mocy produkcyjnych. Dla przykładu, w krajach strefy euro inwestycje w środki trwałe zmniejszyły się w 2009 r. w porównaniu z rokiem poprzednim o około 14%. Tendencja spadkowa zapoczątkowana w IV kwartale 2008 r. zakończyła się dopiero w drugiej połowie 2010 r.²¹. Jednym z najbardziej groźnych skutków kryzysu był wzrost bezrobocia, które w wielu państwach na świecie osiągnęło niebezpiecznie wysokie poziomy. Według Światowej Organizacji Pracy kryzys spowodował wzrost liczby bezrobotnych o 30 mln od 2007 do 2010 r., a na świecie ponad 210 mln osób aktywnych zawodowo pozostawało w 2010 r. bez pracy²².

²⁰ B. Keeley, P. Love, *From Crisis to Recovery. The Causes, Course and Consequences of the Great Recession*, OECD Insights 2010.

²¹ K. Mitrega-Niestrój, *Skutki światowego kryzysu finansowego w sferze realnej – ujęcie międzynarodowe*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2012, s. 160.

²² World Economic Outlook: *Recovery, Risk, and Rebalancing*, International Monetary Fund. Washington, October 2010, s. 4.

Wybuch kryzysu finansowego lat 2007–2008 wywołał szereg działań stabilizacyjnych podjętych przez banki centralne w ramach prowadzonej przez nie polityki monetarnej. Nadzwyczajna sytuacja wymagała nadzwyczajnych środków, dlatego zarówno FED, jak i EBC zaczęły szeroko wykorzystywać niekonwencjonalne instrumenty polityki monetarnej, zwłaszcza, że narzędzia konwencjonalne (stopy procentowe) stały się mało skuteczne, gdy ich poziom zbliżył się do zera na skutek ekspansywnej polityki pieniężnej prowadzonej przez obydwa banki. Pierwsze kroki podjęte przez FED i EBC skupiły się jednak na działaniach konwencjonalnych, czyli przede wszystkim na obniżeniu stóp procentowych. FED przez cały okres trwania kryzysu konsekwentnie obniżał stopę funduszy federalnych i stopę dyskontową. W rezultacie stopa funduszy federalnych spadła z poziomu 5,25% w grudniu 2007 r. praktycznie do poziomu zerowego (0–0,25%) w grudniu 2008 r. Natomiast stopa dyskontowa została obniżona z 5,75% do 0,50%. Przed pęknięciem bańki spekulacyjnej i załamaniem się rynku nieruchomości różnica (*spread*) pomiędzy stopą funduszy federalnych a stopą dyskontową wynosiła co najmniej 100 punktów bazowych, zniechęcając tym samym banki komercyjne do korzystania z tzw. okna dyskontowego (pożyczek w banku centralnym). Jednak, gdy banki zaczęły borykać się z problemami z płynnością (ze względu na niewypłacalność wielu klientów oraz na problemy z zaciąganiem pożyczek pod zastaw CDO na rynku międzybankowym), FED zdecydował się obniżyć *spread* pomiędzy stopą funduszy federalnych a stopą dyskontową do 50 punktów bazowych. Ponadto wydłużona została zapadalność pożyczek udzielonych przez FED bankom komercyjnym z jednodniowej na miesięczną. Działania te miały na celu poprawę płynności banków komercyjnych oraz stymulowanie zagregowanego popytu celem łagodzenia recesji w gospodarce. Podobne działania podjął ECB, który w tym samym czasie dokonał obniżek kluczowych stóp procentowych. Krańcowa stopa kredytu została obniżona z 5,25% w lipcu 2008 r. do 1,75% w maju 2009 r., natomiast główna stopa refinansowa z 4,25% do 1% w tym samym okresie. Terminy zapadalności kredytów pozostały jednak niezmienione²³.

Aby wzmocnić skuteczność prowadzonych obniżek stóp procentowych, obydwa banki centralne oferowały bankom komercyjnym także inne, dodatkowe pożyczki. Wynikało to z faktu, że pożyczki zaciągane w banku centralnym przy wykorzystaniu stopy dyskontowej mogą być postrzegane jako przejaw niekorzystnej sytuacji finansowej banku, który je zaciąga. Jeżeli bank komercyjny decyduje się skorzystać ze stopy dyskontowej, to bank centralny,

²³ F. Mishkin, *Money, banking...*, op. cit., s. 6–11.

pożyczając pieniądze bankowi komercyjnemu, pełni rolę pożyczkodawcy ostatniej instancji. W konsekwencji pożyczanie za pośrednictwem takiego kredytu sugeruje, że bank komercyjny jest niestabilny finansowo. Dlatego banki komercyjne starały się unikać korzystania z tego instrumentu nawet wtedy, gdy stał się on bardziej atrakcyjny po obniżeniu spreadu między stopą funduszy federalnych a stopą dyskontową. W tej sytuacji, aby zachęcić banki do zaciągania pożyczek i niezmnieszenia liczby udzielanych kredytów w okresie niedoboru finansowania, FED uruchomił nowy instrument pod nazwą Term Auction Facility (TAF). Instrument ten funkcjonował od grudnia 2007 r. do marca 2010 r. Za pośrednictwem TAF banki komercyjne mogły zaciągać pożyczki według stopy procentowej niższej niż stopa dyskontowa. Co dwa tygodnie FED określał kwotę, jaką chciał pożyczyć w danym dniu oraz ustalał minimalną stopę procentową, po jakiej był gotów pożyczyć pieniądze bankom komercyjnym. Banki licytowały sumę pieniędzy, którą chciały pożyczyć oraz oprocentowanie, które były gotowe zapłacić. Następnie FED sortował oferty według proponowanej stopy procentowej. Zaczynając od najwyższej stopy procentowej i przechodząc stopniowo do coraz niższych stóp proponowanych przez banki, FED dodawał kwoty, które banki chciały pożyczyć, dopóki żądana przez banki suma pieniędzy nie zrównała się z kwotą, którą FED przeznaczył na pożyczki. Pobrane oprocentowanie było równe najniższej stawce oferowanej przez te banki, których oferty zostały przyjęte. W ten sposób FED zasilal banki w środki finansowe, aby przepływ pieniędzy i kredytów w całym systemie bankowym pozostał niezakłócony. Saldo pożyczek udzielonych za pośrednictwem TAF osiągnęło najwyższy poziom w marcu 2009 r., sięgając 400 miliardów dolarów. Oprócz TAF, FED zaproponował także kredyty dla niebankowych instytucji finansowych. Aby promować inwestycje w fundusze inwestycyjne, FED stworzył oparty na aktywach instrument na rzecz płynności na rynku papierów wartościowych (AMLF). W ramach tego instrumentu wypłacono długoterminowe pożyczki na łączną kwotę 217 miliardów dolarów; wszystkie zostały w pełni spłacone do 2010 r. Podobne działania podjął również Europejski Bank Centralny, choć w strefie euro zostały one wykorzystane znacznie później niż w USA. W październiku 2014 r. EBC ogłosił stosowanie długoterminowych operacji refinansujących (LTRO) z terminem zapadalności od trzech do sześciu miesięcy i niskim oprocentowaniem (około 1%). Za pomocą tych operacji EBC udzielał bankom komercyjnym kredytów według korzystnych stóp procentowych i na dłuższe terminy. Operacje LTRO były warunkowe. Banki komercyjne mogły uzyskać tani kredyt z EBC, jeżeli pozyskane środki finansowe przekazały konsumentom i firmom w postaci tanich kredytów. Pozwoliło to utrzymać koszty kredytowania na niskim poziomie

i dawało bodziec do wzrostu konsumpcji i inwestycji. Ponadto EBC obniżył swoje wymagania dotyczące ryzyka kredytowego aktywów przyjmowanych jako zabezpieczenie wszystkich operacji i kredytów refinansujących. Polityka ta pozwoliła bankom komercyjnym na wykorzystanie szerszej puli różnych aktywów jako zabezpieczenia do pozyskania finansowania z banku centralnego²⁴.

W okresie kryzysu finansowego, gdy instrumenty konwencjonalne tracą swoją efektywność (pułapka płynności), banki centralne mogą wykorzystywać tzw. luzowanie ilościowe. Tak też się stało w przypadku działań podjętych przez FED i EBC. System Rezerwy Federalnej przeprowadził na dużą skalę skup aktywów: krótko- i długoterminowych obligacji rządowych, aby obniżyć stopy procentowe w gospodarce. Ponieważ rynek mieszkaniowy został szczególnie dotknięty kryzysem, luzowanie ilościowe FED obejmowało również zakupy papierów wartościowych zabezpieczonych hipoteką (MBS). Kupując MBS, FED skutecznie obniżył oprocentowanie kredytów hipotecznych, umożliwiając właścicielom nieruchomości refinansowanie kredytów i zachęcając konsumentów do kupowania nowych domów. Luzowanie ilościowe w USA zakończyło się dopiero w 2015 r. i pochłonęło ok. 2,5 biliona dolarów²⁵. Europejski Bank Centralny nie przeprowadził podczas kryzysu finansowego klasycznego luzowania ilościowego. Zamiast tego, począwszy od lipca 2009 r. EBC przeprowadził niewielką interwencję na rynku listów zastawnych zakończoną w czerwcu 2010 r., a łączne wydatki na ten cel sięgnęły 60 mld euro. Warto jednak wspomnieć, że ECB przeprowadził luzowanie ilościowe później, w ramach Programu Rynku Papierów Wartościowych (SMP) w 2010 r. i Programu Zakupu Aktywów (APP) w 2014 r. Można przyjąć, że niektóre zapisy tych programów dotyczyły skutków kryzysu finansowego lat 2007–2008, jednak koncentrowały się one głównie na innych kwestiach. W szczególności program SMP był odpowiedzią na europejski kryzys zadłużeniowy, a APP na problemy związane z deflacją w strefie euro²⁶.

Kolejnym działaniem podjętym przez banki centralne w czasie kryzysu finansowego 2007–2008 było pośrednictwo w obsłudze procesu upadłości

²⁴ M. Yglesias, *The Fed and the 2008 financial crisis*, Vox Journal, 2015, <https://www.vox.com/2014/6/20/18079946/fed-vs-crisis> (dostęp: 27.09.2022).

²⁵ *The Federal Reserve System Purposes and Function*, Federal Reserve System Publication, 2016, https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/files/pf_complete.pdf (dostęp: 27.09.2022).

²⁶ *The ECB's response to the financial crisis*, ECB Monthly Bulletin, October 2010, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art1_mb201010en_pp59-74en.pdf (dostęp: 27.09.2022).

instytucji finansowych. Najczęściej sprowadzało się ono do skupowania przez bank centralny toksycznych aktywów²⁷. Np. w USA w marcu 2008 r. okazało się, że Bear Stearns, amerykański bank inwestycyjny, jest bliski upadłości. Bank J.P. Morgan Chase and Co zdecydował się na dokonanie przejęcia banku, jednak był gotów przejąć jedynie „zdrową” część Bear Stearns, a nie jego toksyczne aktywa. W tej sytuacji FED zadział jako pośrednik w procesie przejęcia, kupując wszystkie toksyczne aktywa Bear Stearns za 30 miliardów dolarów poprzez pożyczkę bez terminu zapadalności udzieloną JP Morganowi. Należy jednak wspomnieć, że działania takie nie były podejmowane automatycznie, w każdej tego typu sytuacji. Np. FED nie zdecydował się na interwencję w przypadku Lehman Brothers, pozwalając na bankructwo tej instytucji finansowej. Z kolei Europejski Bank Centralny nie był zaangażowany w nabywanie aktywów upadłych instytucji finansowych. Podmioty, które upadły podczas kryzysu finansowego w Europie, zostały przejęte przez większych konkurentów, w razie potrzeby z pomocą krajowych banków centralnych (np. Fortis został przejęty przez BNP Paribas i rząd Holandii)²⁸.

W okresie kryzysu finansowego FED znacznie wzmocnił prowadzone działania nadzorcze nad sektorem bankowym (*forward guidance*). W trosce o zaufanie rynku w zakresie wypłacalności wiodących instytucji bankowych, w lutym 2009 r. FED ogłosił, że 19 największych amerykańskich banków zostanie objętych programem nadzoru oceny kapitału (SCAP). W ramach tego programu System Rezerwy Federalnej, we współpracy z Kontrolerem Nadzoru Finansowego (OCC) i Federalną Korporacją Ubezpieczeń Depozytów (FDIC), przeprowadził w bankach specjalne testy warunków skrajnych. Służyły one do oceny, w jakim stopniu badane banki są zdolne poradzić sobie z szokami finansowymi i gospodarczymi. Wyniki takich testów pomagają instytucjom nadzorczym rozpoznawać i eliminować słabe punkty banków komercyjnych na wczesnym etapie procesu nadzorczego. Wyniki testów zostały ogłoszone w maju 2009 r. i wskazywały na potrzebę dokapitalizowania banków i stabilizacji systemu finansowego. Europejski Bank Centralny nie rozszerzył swoich praktyk nadzorczych w czasie kryzysu finansowego, jednak sam kryzys wywołał szeroką dyskusję na temat regulacji zarządzania ryzykiem bankowym²⁹.

²⁷ Toksyczne aktywa to aktywa finansowe, których ryzyko inwestycyjne zostało istotnie niedoszacowane. Przeważnie są to papiery wartościowe oraz pożyczki obciążone wysokim ryzykiem kredytowym lub płynności, którego realizacja może skutkować poważnym pogorszeniem sytuacji finansowej posiadacza aktywów i w efekcie jego upadłością.

²⁸ *The Federal Reserve...*, *op. cit.*

²⁹ *Ibidem.*

Oprocentowanie rezerw nadwyżkowych (dobrowolnych) banków komercyjnych to jeszcze jeden instrument wykorzystywany do stabilizacji systemu finansowego w okresie kryzysu lat 2007–2008. Np. w Stanach Zjednoczonych przed rokiem 2008 FED nie płacił bankom komercyjnym odsetek od nadwyżek rezerw ponad rezerwę obowiązkową. Znaczy to, że środki finansowe przeznaczone na nadwyżkowe rezerwy nie przynosiły żadnych odsetek i tym samym banki nie były zachęcane do ich przechowywania w FED. Sytuacja zmieniła się w październiku 2008 r., kiedy została wprowadzona stopa procentowa od nadwyżkowych rezerw (IOER). Początkowo poziom stopy IOER wahał się między 0,75% a 1%, a w grudniu 2008 r. IOER została obniżona do 0,25% i utrzymała się na tym poziomie do końca 2015 r. Oznaczało to, że FED zaczął wypłacać odsetki od nadwyżek pieniędzy, które banki komercyjne chciały ulokować na depozycie w banku centralnym. Tym samym System Rezerwy Federalnej zapewnił bankom komercyjnym bezpieczną przystań do przechowywania środków (najczęściej *overnight*, jednodniowych) bez obawy, że ich depozytor będzie kolejnym bankiem, który upadnie. W rezultacie większość banków każdego wieczoru zostawiała pieniądze na depozycie w Systemie Rezerwy Federalnej i zarabiała stopę IOER. Rezultatem wprowadzenia stopy IOER była stabilizacja polityki pieniężnej poprzez lepsze zarządzanie płynnością banków. Ponadto FED pozyskiwał w ten sposób dodatkowe środki, które mogły być wykorzystane do zapewnienia płynności innym programom rynku pieniężnego prowadzonym przez FED. Jeśli chodzi o Europejski Bank Centralny, to w przeciwieństwie do FED, mógł on płać odsetki od nadwyżek rezerw od momentu jego utworzenia w 1999 r. W czasie kryzysu finansowego EBC obniżył tę stopę z 3% w 2007 r. do 0,25% w 2009 r., zgodnie z prowadzoną ekspansywną polityką monetarną, która przejawiała się redukcją wszystkich podstawowych stóp procentowych w strefie euro³⁰.

4. POLITYKA PIENIĘŻNA FED I EBC

W CZASIE PANDEMICZNEGO KRYZYSU GOSPODARCZEGO

Pandemia Covid-19, która rozpoczęła się w grudniu 2019 r. w Chinach, wywołała największą globalną recesję gospodarczą w nowożytnej historii świata. W związku z pandemią wiele rządów wprowadziło radykalne ograniczenia aktywności społecznej i gospodarczej oraz bariery w podróżowaniu.

³⁰ *The ECB's response...*, *op. cit.*

Spadła konsumpcja, na czym najbardziej ucierpiał sektor usług, w tym branży takie jak turystyka, transport i gastronomia. Ponadto zamykanie przedsiębiorstw (*lockdowns*) spowodowało ograniczenia produkcji oraz zaburzenia w funkcjonowaniu globalnych łańcuchów dostaw, utrudniając utrzymanie produkcji nawet tam, gdzie jeszcze nie obowiązywały restrykcje. Tym samym kryzys spowodowany pandemią COVID-19 miał charakter zarówno popytowy, jak i podażowy, co zwiększało jego skalę i utrudniało zwalczanie negatywnych skutków. Pandemia spowodowała spadek światowego PKB o 3,2% i spadek bilansu handlowego o 5,3%. Najbardziej ucierpiały Stany Zjednoczone; PKB w USA spadł o 3,4%, a stopa bezrobocia osiągnęła poziom 8,1% w 2020 r.³¹ Pandemia wpłynęła negatywnie również na rynki finansowe. W I kwartale 2020 r. giełdy na całym świecie straciły łącznie ponad 20% wartości, notując najgorsze wyniki od czasu globalnego kryzysu finansowego z lat 2007–2008. Wahania były widoczne również na rynku walutowym, gdzie obserwowano spadek wartości wielu walut. Najsilniej ucierpiały rynki wschodzące, z których w I kwartale 2020 r. wycofano ponad 80 mld USD³².

Aby przeciwdziałać negatywnym skutkom kryzysu pandemicznego, FED wykorzystał wszystkie dostępne konwencjonalne i kilka niekonwencjonalnych instrumentów polityki pieniężnej. Podstawowym celem tych działań było obniżenie stóp procentowych i zapewnienie płynności rynkowi poprzez dostęp do kredytów w przystępnej cenie. FED zwołał nawet dwa nieplanowane posiedzenia 3 i 15 marca 2020 r., na których zapowiedział obniżenie stopy funduszy federalnych z przedziału 1,5–1,75% do przedziału 1–1,25%, a następnie do 0–0,25%. Tym samym, po raz drugi w historii USA, stopa funduszy federalnych osiągnęła dolną (zerową) granicę i pozostała niezmienną przez cały okres trwania pandemii. Dodatkowo FED obniżył stopę dyskontową o 150 punktów bazowych, zbliżając ją do górnej granicy stopy funduszy federalnych, 0,25%. Zazwyczaj stopa dyskontowa jest ustalana na poziomie wyższym niż stopa funduszy federalnych, aby zniechęcać banki do zaciągania pożyczek z banku centralnego. Jednak w czasie kryzysu gospodarczego COVID-19 FED ustalił stopę dyskontową poniżej stopy funduszy federalnych, dążąc do zapewnienia bankom dostępu do płynności na pokrycie nieoczekiwanych niedoborów pieniądza i dzięki temu niewycofywania oferty

³¹ Fred, 2022, <https://fred.stlouisfed.org/series/UNRATE#0>. Fred (dostęp: 28.09.2022).

³² M. Weiss, J. Jackson, A.B. Schwarzenberg, R.M. Nelson, K.M. Sutter, M.D. Sutherland, *Global Economic Effects of COVID-19*, Washington, D.C.: Congressional Research Service, 2021, <https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf> (dostęp: 28.09.2022).

kredytów z rynku. Dodatkowo FED przedłużył termin zapadalności pożyczek udzielonych bankom z normalnego *overnight* do trzech miesięcy³³.

Oprócz udzielania kredytów uczestnikom rynku krajowego, FED ustanowił linie swapowe³⁴ amerykańskich papierów skarbowych na dolary z głównymi bankami centralnymi (np. EBC, Bank of Japan). Tym samym FED gwarantował, że nie dojdzie do wyprzedaży amerykańskich obligacji skarbowych na rynkach zagranicznych, a zagraniczne banki komercyjne w razie zagrożenia utraty płynności otrzymają wsparcie w dolarach. Ponieważ swapy są realizowane z bankami centralnymi, nie występuje ryzyko kredytowe dla FED, gdyż zagraniczne banki centralne powinny absorbować ewentualne straty lokalnych banków komercyjnych. Zastosowanie przez FED linii swapowych wzmocniło status dolara jako waluty rezerwowej³⁵.

Kolejną zmianą w polityce monetarnej, ogłoszoną przez FED 15 marca 2020 r., było zmniejszenie stopy rezerw obowiązkowych banków komercyjnych do zera. *De facto* FED wyeliminował obowiązek utrzymywania rezerw obowiązkowych, co było motywowane nieadekwatnością regulacji w zakresie rezerw obowiązkowych do porządku finansowego w USA w okresie pandemii. Wymogi dotyczące rezerw obowiązkowych są z założenia wprowadzane, aby zapewnić bankom komercyjnym bufor płynności. Ponieważ jednak w czasie pandemii Bank Rezerwy Federalnej zapewnił bankom różne opcje kredytowe, decydenci z FED doszli do wniosku, że rezerwy obowiązkowe są instrumentem zbędnym³⁶. Ponadto, konieczność utrzymywania rezerw obowiązkowych zmniejsza podaż pieniądza w gospodarce, co w konsekwencji prowadzi do spowolnienia gospodarczego, które w okresie kryzysu pandemicznego byłoby zjawiskiem wyjątkowo niepożądanym.

Ponieważ działania podjęte przez FED w ramach konwencjonalnej polityki monetarnej okazały się zbyt słabe, aby poradzić sobie skutecznie z konsekwencjami szoków popytowych i podażyowych, zastosowano również luzowanie ilościowe na szeroką skalę. Podobnie jak w czasie kryzysu finansowego

³³ M. Labonte, *The Federal Reserve's Response to COVID-19: Policy Issues*, "Congressional Research Service", 2021, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46411> (dostęp: 29.09.2022).

³⁴ Linia swapowa dla pary walut to umowa o wzajemnej wymianie walut między dwoma bankami centralnymi. Na jej podstawie bank centralny może uzyskać środki pieniężne (płynność) w walucie obcej od banku centralnego, który jest emitentem tej waluty.

³⁵ M. Weiss, M. Labonte, J. Jackson, *COVID-19: Federal Reserve Support for Foreign Central Banks*, Congressional Research Service, 2020, IF11498, <https://crsreports.congress.gov/product/details?prodcode=IF11498> (dostęp: 30.09.2022).

³⁶ *Reserve Requirements*, Policy Tools 2020, <https://www.federalreserve.gov/monetary-policy/reservereq.htm> (dostęp: 1.10.2022).

2007–2008, FED dokonał masowych zakupów amerykańskich papierów skarbowych i papierów wartościowych zabezpieczonych hipoteką, wywierając presję na długoterminowe stopy procentowe w gospodarce. Wybrano te dwa rodzaje aktywów, ponieważ są to najbardziej płynne i bezpieczne papiery wartościowe na rynku. W rezultacie wartość tych papierów wartościowych w bilansie FED wzrosła z 3,8 bln dolarów 16 marca 2020 r. do 7,2 bln dolarów 16 marca 2021 r. Tym samym wartość ekspansji monetarnej FED w czasie pandemii COVID-19 była wyższa o 4,5 bln dolarów (o 60%) w porównaniu do ekspansji monetarnej po kryzysie finansowym lat 2007–2008³⁷.

Oprócz zmian stóp procentowych i podaży pieniądza System Rezerwy Federalnej starał się także wpływać na oczekiwania podmiotów gospodarczych, prowadząc regularne *forward guidance*. Dlatego FED na bieżąco aktualizował i ogłaszał swoją wizję przyszłej polityki pieniężnej podczas zwyczajnych i nadzwyczajnych posiedzeń, wywierając presję na obniżenie długoterminowych stóp procentowych³⁸. Np. w komunikacie prasowym z 5 listopada 2020 r. FED obiecał, że wszystkie kluczowe stopy procentowe pozostaną na niskim poziomie do czasu, gdy sytuacja na rynku pracy osiągnie poziom bliski maksymalnemu zatrudnieniu, a inflacja wzrośnie do 2% i będzie wykazywała tendencję do umiarkowanego przekroczenia tego poziomu przez pewien czas.

Pomoc Systemu Rezerwy Federalnej skierowana została także do niebankowych instytucji finansowych i innych podmiotów gospodarczych. W marcu 2020 r. FED stworzył dziewięć tymczasowych programów pomocowych. Programy były zróżnicowane, niektóre z nich miały na celu bezpośrednio wsparcie podmiotów, inne obejmowały interwencje na rynkach papierów wartościowych. Dla przykładu, program „Primary Market Corporate Credit Facility” miał na celu zapewnić płynność na rynku obligacji korporacyjnych. W związku z tym FED dokonywał zakupu nowo wyemitowanych wierzytelności korporacyjnych od firm działających w Stanach Zjednoczonych. Program funkcjonował od 23 marca 2020 do 31 grudnia 2020 r. Inny program, Municipal Liquidity Facility, oferował pożyczki dla władz lokalnych w formie skupu długu samorządowego (krótkoterminowych obligacji komunalnych), aby pomóc władzom ograniczyć niedobory płynności spowodowane spadkiem

³⁷ *Federal Reserve Actions to Support the Flow of Credit to Households and Businesses*, FED Press Release, 2020, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20200315b.htm> (dostęp: 1.10.2022).

³⁸ D. Skidmore, J. Cheng, T. Powell, D. Wessel, *What's the Fed doing in response to the COVID-19 crisis? What more could it do?*, The Hutchins Centre on Fiscal and Monetary Policy, 2020, <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19> (dostęp: 1.10.2022).

wpływów z podatków. Ten program funkcjonował od 26 maja 2020 do 31 grudnia 2020 r. Natomiast Paycheck Protection Program Lending Facility miał za zadanie pomóc przedsiębiorstwom utrzymać zatrudnienie w czasie kryzysu COVID-19. FED udzielała krótkoterminowych pożyczek małym i średnim przedsiębiorstwom, które mogły otrzymać dwuipółkrotność średnich miesięcznych kosztów wynagrodzeń. Takie pożyczki miały dwa lata zapadalności i oprocentowanie na poziomie 1%. Program funkcjonował od 9 kwietnia 2020 do 30 czerwca 2021 r.³⁹

W przeciwieństwie do działań podjętych przez FED, polityka monetarna Europejskiego Banku Centralnego w reakcji na szok gospodarczy wywołany pandemią COVID-19 była skoncentrowana na operacjach zakupu aktywów i refinansowania. Decyzja ta była jednak wymuszona brakiem możliwości stosowania przez EBC konwencjonalnych instrumentów polityki pieniężnej (zmiany stóp procentowych). Wszystkie kluczowe stopy procentowe kontrolowane przez EBC osiągnęły swoje dolne granice już przed rozpoczęciem kryzysu pandemicznego. W związku z tym po rozpoczęciu kryzysu EBC nie mógł ich wykorzystać do prowadzenia polityki monetarnej. Ostatnia zmiana stóp procentowych EBC miała miejsce 18 grudnia 2019 r. W okresie kryzysu stopy procentowe EBC kształtowały się następująco: stopa podstawowych operacji refinansujących 0%, krańcowa stopa kredytowa 0,25%, stopa depozytowa -0,5%⁴⁰. W rezultacie podczas pandemii EBC zaczął aktywnie wykorzystywać instrumenty niekonwencjonalne (luzowanie ilościowe), nabywając aktywa finansowe w ramach dwóch programów: Programu Zakupu Aktywów (APP) i Pandemicznego Programu Awaryjnego Zakupu Aktywów (PEPP). APP był jednym z niekonwencjonalnych narzędzi polityki pieniężnej, które EBC zaczął stosować już w 2014 r. w odpowiedzi na przedłużający się okres niskiej inflacji. Z czasem zakupy aktywów w ramach APP stopniowo malały: z 60 mld euro miesięcznie w 2015 r. do prawie zera w 2019 r. Jednak w związku z nowym szokiem gospodarczym wywołanym pandemią EBC przedłużył program do końca 2020 r. z kwotą limitu wydatków równą 20 mld euro⁴¹. Program awaryjnego zakupu aktywów (PEPP) został ogłoszony w marcu

³⁹ H.4.1. *Statistical Release*, FED 2021, <https://www.federalreserve.gov/releases/H41/20210325/> (dostęp: 21.10.2022).

⁴⁰ *The euro area bank lending survey – first quarter of 2021*, ECB surveys, 2021, https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/bank_lending_survey/html/ecb_blsurvey2021q1~5ab71bda59.en.html (dostęp: 21.10.2022).

⁴¹ P. Hernández de Cos, *The European Central Bank's monetary policy: response to the pandemic crisis and future challenges*, Banco de España Eurosisistema 2021, s. 3, <https://www.bis.org/review/r210304g.pdf> (dostęp: 21.10.2022).

2020 r. i obejmował wszystkie kategorie aktywów kwalifikujących się do APP, a więc papiery wartościowe sektora prywatnego i publicznego. Początkowo pula środków na zakup aktywów została ustalona na poziomie 750 mld euro z terminem realizacji wyznaczonym na koniec 2020 r. PEPP został jednak przedłużony i powiększony dwukrotnie: w czerwcu i grudniu 2020 r. Ostateczny termin realizacji PEPP upłynął w marcu 2022 r., a całkowita wielkość zakupów wyniosła 1850 mld euro. Główną różnicą pomiędzy PEPP a APP, poza rozmiarem programu, jest większa elastyczność tego pierwszego. W ramach programu awaryjnego skupu aktywów EBC może kupować papiery komercyjne o dłuższym terminie zapadalności i koncentrować się na tych krajach strefy euro, gdzie warunki finansowania są bardziej opłacalne⁴².

Oprócz luzowania ilościowego, EBC stosował również zróżnicowane linie kredytowe. Np. bardziej korzystne warunki kredytowania były stosowane do ukierunkowanych dłuższych operacji refinansujących (TLTRO). W ramach takich operacji EBC zapewniał finansowanie bankom komercyjnym, którego oprocentowanie było uzależnione od liczby kredytów udzielanych firmom i konsumentom (z wyłączeniem kredytów hipotecznych) przez banki uczestniczące w programie. Stopa procentowa TLTRO została ustalona o 0,5% poniżej stopy depozytowej, a więc na poziomie -1% . Stosując taką politykę, EBC starał się wspierać małe i średnie przedsiębiorstwa zmagające się z kryzysem pandemicznym. Ponieważ kredyty TLTRO były warunkowe (banki mogły otrzymać tani kredyt tylko wtedy, gdy spełniły określone warunki, ujemne nominalne stopy procentowe nie stanowiły dla ECB problemu. Miarą popularności instrumentu TLTRO może być przeprowadzone badanie ankietowe, w którym 72% ankietowanych banków stwierdziło, że w okresie II kwartał 2020 – I kwartał 2021 r. korzystało z programu TLTRO do udzielania kredytów⁴³. Oprócz stosowania TLTRO, głównego instrumentu kredytowego, EBC zapewniał również finansowanie bankom za pomocą dłuższych operacji refinansujących (LTRO), które następnie zostały przekształcone w pandemiczne awaryjne długoterminowe operacje refinansujące (PELTRO). W ramach tych dwóch programów EBC oferował kredyty długoterminowe z okresem zapadalności do trzech lat. Oprocentowanie takich kredytów początkowo było równe stopie depozytowej, a następnie skorygowane, w rezultacie czego

⁴² *Pandemic emergency purchase programme (PEPP)*, ECB Monetary Policy Instruments, 2021, <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/pepp/html/index.en.html> (dostęp: 22.10.2022).

⁴³ *The euro area bank lending survey – first quarter of 2021*, ECB surveys, 2021, https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/bank_lending_survey/html/ecb.blssurvey2021q1~5ab71bda59.en.html (dostęp: 23.10.2022).

w roku 2020 oprocentowanie kredytów oferowanych w ramach tych programów było równe krańcowej stopie kredytu pomniejszonej o 0,25%. I choć oprocentowanie tych kredytów było ujemne (-0,25%), to jednak wyższe niż stopa depozytowa (-0,50%). Oznaczało to, że banki komercyjne nie mogły spekulować długoterminowymi pożyczkami, lokując pożyczone pieniądze na depozycie w banku centralnym, gdyż było to nieopłacalne⁴⁴.

Europejski Bank Centralny, podobnie jak FED, stale przedstawiał wytyczne dotyczące swojej przyszłej polityki podczas zwyczajnych i nadzwyczajnych posiedzeń oraz komunikatów prasowych (*forward guidance*). Np. w marcu 2020 r. EBC ogłosił, że rezygnuje z wszystkich celów polityki monetarnej przedstawionych w 2019 r. Zamiast tego w oficjalnym komunikacie prasowym Christine Lagarde, prezes ECB, zapewniła opinię publiczną, że podwyżka stóp procentowych nastąpi tylko wtedy, gdy prognozowana inflacja zbliży się do celu inflacyjnego 2%⁴⁵.

5. OCENA POLITYKI PIENIĘŻNEJ SYSTEMU REZERWY FEDERALNEJ I EUROPEJSKIEGO BANKU CENTRALNEGO W CZASIE KRYZYSU FINANSOWEGO I KRYZYSU PANDEMICZNEGO

Biorąc pod uwagę fakt, że podstawowe przyczyny kryzysów z lat 2007 i 2020 różniły się znacząco, nie jest niespodzianką, że następujące w ich następstwie procesy recesyjne i późniejsze procesy wzrostowe w gospodarkach miały odmienny charakter. Np. w najgorszym kwartale pandemii COVID-19 gospodarka USA straciła ponad 30% produkcji w porównaniu z okresem bazowym, podczas gdy maksymalny kwartalny spadek PKB w czasie kryzysu finansowego wyniósł 8%. Natomiast powrót gospodarki USA do poziomu PKB sprzed kryzysu po pandemii przebiegał szybciej (4 kwartały) niż po kryzysie finansowym (7 kwartałów). Jeśli chodzi o stopę bezrobocia, to w kwietniu 2020 r. bezrobocie w USA osiągnęło 15%, co jest drugim rekordowym wynikiem w historii tego kraju po Wielkim Kryzysie lat 30. XX w. (24%).

⁴⁴ P. Aguilar, O. Arce, S. Hurtado, J. Martínez-Martín, G. Nuño, C. Thomas, *The ECB monetary response to the COVID-19 crisis*, Banco de Espana Eurosistema, Documentos Ocasionales, no. 2026, 2021, <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSeriadas/DocumentosOcasionales/20/Files/do2026e.pdf> (dostęp: 23.10.2022).

⁴⁵ *ECB announces package of temporary collateral easing measures*, ECB Press Releases, 2021, <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200407~2472a8ccda.en.html> (dostęp: 23.10.2022).

Według stanu na marzec 2021 r. stopa bezrobocia była już jednak znacznie niższa (6%), choć nie osiągnęła jeszcze poziomu z okresu sprzed pandemii. Z kolei na początku kryzysu finansowego bezrobocie w USA zaczęło rosnąć i trend ten utrzymywał się przez kolejny rok (wzrost z 5,4% w kwietniu 2008 r. do 10,1% we wrześniu 2009 r.)⁴⁶. W trakcie obu kryzysów, w następstwie spadku agregatowego popytu, ceny przez pewien czas także spadały. Podczas kryzysu COVID-19 spadek wskaźnika cen konsumpcyjnych (CPI) był niewielki (około 1%) i szybki (4–5 miesięcy). W trakcie kryzysu finansowego ceny energii pozostały względnie stabilne, podczas gdy wskaźnik CPI spadł o prawie 4% i nie zwiększył się przez około rok. Ten przedłużający się spadek cen towarów konsumpcyjnych można wytłumaczyć dramatycznym załamaniem się popytu w sektorze mieszkaniowym, który jest jednym z kluczowych składników koszyka CPI.

Podobnie jak w okresie kryzysu finansowego w latach 2007–2008, jedną z głównych reakcji Systemu Rezerwy Federalnej na kryzys pandemiczny w 2020 r. było wykorzystanie konwencjonalnej polityki monetarnej, czyli obniżenie stóp procentowych. Różnica polegała jednak na tym, że w czasie kryzysu finansowego FED miał znacznie większą przestrzeń do wpływania na gospodarkę za pomocą stóp procentowych. Na przykład w latach 2007–2009 FED obniżył stopę dyskontową o 6 punktów procentowych, podczas gdy w 2020 r. tylko o 3 punkty. Było to spowodowane wyjściowym wyższym poziomem stóp procentowych w okresie kryzysu finansowego 2007–2008, stąd FED miał wtedy większe możliwości wykorzystywania polityki konwencjonalnej niż w okresie pandemii. W obu jednak sytuacjach podjęte działania doprowadziły ostatecznie do osiągnięcia dolnego pułapu stóp procentowych, co oznaczało nieskuteczność prowadzenia dalszych działań konwencjonalnych i konieczność wdrożenia polityki niekonwencjonalnej. Należy także zwrócić uwagę, że podczas obu analizowanych kryzysów rozpiętość między stopą dyskontową a stopą funduszy federalnych była celowo minimalizowana, aby promować wśród banków komercyjnych bezpośrednie pożyczki z FED. Oprocentowanie nadwyżek rezerw (IOER) utrzymywało się na poziomie niższym lub równym stopie funduszy federalnych od czasu jej wprowadzenia w 2008 r. Na koniec marca 2021 r. stopa IOER wynosiła 0,1%. Została podniesiona dopiero w czerwcu 2022 r. (do poziomu 1,65%), co było wynikiem zmian warunków gospodarczych i geopolitycznych (rosnąca inflacja, wojna w Ukrainie).

⁴⁶ P. Carlsson-Szlezak, P. Swartz, M. Reeves, *Why the global economy is recovering faster than expected*, Harvard Business Review, Economics and Society, 2020, <https://hbr.org/2020/11/why-the-global-economy-is-recovering-faster-than-expected> (dostęp: 24.10.2022).

Porównując niekonwencjonalną politykę monetarną prowadzoną przez FED w czasie obydwu kryzysów stwierdzić można, że luzowanie ilościowe przeprowadzone podczas pandemii COVID-19 było znacznie silniejsze niż w czasie kryzysu finansowego. FED kupował amerykańskie obligacje skarbowe i papiery wartościowe zabezpieczone hipoteką (MBS). W czasie analizowanych kryzysów największa miesięczna zmiana wartości obligacji Skarbu USA w Systemie Rezerwy Federalnej nastąpiła w marcu 2020 r.: wzrost o 1131 mld USD. Dla porównania, w kwietniu 2009 r. wzrost ten wyniósł jedynie 68 mld USD. Podsumowując, po wybuchu pandemii koronawirusa FED kupił amerykańskie obligacje skarbowe za kwotę 2121 miliardów dolarów, a po bankructwie Lehman Brothers (wydarzenie to uważane jest za początek kryzysu finansowego) za 289 mld USD. Znaczy to, że w kryzysie pandemicznym nastąpił wzrost wartości operacji luzowania ilościowego aż o 634% w porównaniu do okresu kryzysu finansowego.

Podobnie jak Stany Zjednoczone, kraje strefy euro Unii Europejskiej doświadczyły silniejszego spadku PKB w 2020 r. niż w 2008 r. Jednak po 15% spadku produkcji w strefie euro w drugim kwartale 2020 r. nastąpiło szybkie odbicie i wzrost PKB w trzecim kwartale 2020 r. o 13%. Strefa euro doświadczyła również wzrostu bezrobocia podczas pandemii. Od marca 2020 r. stopa bezrobocia stale rosła, osiągając swój szczyt (8,7%) w sierpniu 2020 r. Natomiast począwszy od marca 2021 r. bezrobocie w strefie euro zaczęło spadać. Z kolei podczas kryzysu finansowego sytuacja na rynku pracy była trudniejsza, gdyż bezrobocie osiągnęło 10% we wrześniu 2009 r. i wzrosło o dodatkowe 2% w czasie kryzysu zadłużeniowego w strefie euro, który rozpoczął się w 2010 r.⁴⁷ Wskaźnik CPI w strefie euro pozostał względnie stabilny podczas kryzysu COVID-19, co znaczy, że kraje strefy nie doświadczyły znacznej deflacji. W konsekwencji EBC nie zdołał osiągnąć celu inflacyjnego na poziomie 2%.

W odpowiedzi na sytuację kryzysową spowodowaną pandemią koronawirusa Europejski Bank Centralny nie zastosował konwencjonalnych działań i nie obniżył żadnych stóp procentowych w 2020 roku. Decyzja ta była konsekwencją wcześniejszych działań EBC, także tych podejmowanych w okresie kryzysu finansowego 2007–2008. W czasie kryzysu finansowego krańcowa stopa kredytu i stopa refinansowa zostały obniżone o 3 punkty procentowe. Następnie Europa stanęła w obliczu kolejnego szoku gospodarczego (kryzys zadłużeniowy), który zmusił EBC do sprowadzenia

⁴⁷ Kryzys zadłużeniowy to kryzys wywołany wysokim długiem publicznym w państwach członkowskich strefy euro, będący częścią globalnego kryzysu finansowego.

kluczowych stóp procentowych praktycznie do zera. W sytuacji, gdy strefa euro zmagala się z deflacją i recesją, EBC nie mógł podnieść stóp procentowych i tym samym stworzyć poduszki bezpieczeństwa przed kolejnym potencjalnym kryzysem. Począwszy od 2014 r. EBC stosował ujemną stopę depozytową, zachęcając banki do dostarczania nadwyżki środków konsumentom i przedsiębiorstwom w formie pożyczek zamiast gromadzenia ich w formie depozytów w banku centralnym.

Ponieważ EBC nie mógł stymulować gospodarki poprzez stopy procentowe, zmuszony został do zrewidowania swojego podejścia do luzowania ilościowego. O ile podczas kryzysu finansowego EBC prawie nie kupował aktywów, o tyle sytuacja zmieniła się podczas kryzysu pandemicznego. W 2020 r. EBC kupował papiery wartościowe o wartości około 100 mld euro dziennie. Pomimo to, w przeciwieństwie do FED, w swojej polityce stymulacyjnej prowadzonej w 2020 r. EBC skupiał się głównie na refinansowaniu, a nie na luzowaniu ilościowym. Np. wzrost wartości aktywów ECB w maju 2020 r. o 600 miliardów euro tylko w 25% spowodowany był luzowaniem ilościowym. W przypadku FED, największy wzrost aktywów w kwietniu 2020 r. (o 1627 mld dolarów) aż w 70% wynikał ze stosowania luzowania ilościowego.

6. WNIOSKI

Analiza przeprowadzona w niniejszym opracowaniu pozwala stwierdzić, że banki centralne odgrywają istotną rolę we współczesnych gospodarkach. Przy właściwym wykorzystaniu instrumentów monetarnych banki centralne mogą utrzymać wzrost gospodarczy pomimo różnych szoków ekonomicznych. Przeprowadzona analiza wykazała, że zarówno FED, jak i EBC wykazały się wysoką efektywnością w procesie zwalczania skutków kryzysów, stosowały jednak różne instrumenty polityki pieniężnej w czasie kryzysu finansowego i w czasie kryzysu pandemicznego.

Po początkowych obniżkach stóp procentowych w reakcji na kryzys finansowy 2007–2008 FED rozpoczął intensywne luzowanie ilościowe, dokonując zakupu na dużą skalę długu publicznego i papierów wartościowych zabezpieczonych hipoteką i wydając na ten cel prawie 2 biliony dolarów. W przeciwieństwie do FED, EBC starał się ograniczyć luzowanie ilościowe, koncentrując się na bardziej konwencjonalnych instrumentach, takich jak tanie pożyczki. Na zakup aktywów EBC wydał tylko 60 mld euro, wszystko na zakup zabezpieczonych obligacji.

Podsumowując, działania w zakresie polityki pieniężnej prowadzone przez FED w czasie kryzysu finansowego były bardziej inwazyjne niż te podejmowane przez EBC, zwłaszcza w zakresie skupu aktywów finansowych na dużą skalę. Generalnie jednak obydwa banki centralne w dużym zakresie wspierały system finansowy i sferę realną swoich gospodarek.

Podczas kryzysu pandemicznego sytuacja uległa zmianie i w 2020 r. obydwa banki centralne aktywnie wykorzystywały swoje możliwości wpływania na stopy procentowe poprzez zakupy aktywów finansowych. Należy podkreślić, że mimo faktu, iż EBC wchodził w kryzys pandemiczny z bardziej ograniczonymi możliwościami oddziaływania na gospodarkę przy wykorzystaniu stóp procentowych⁴⁸, to jednak dokonał dość umiarkowanych zakupów aktywów, czyli nie był także nadmiernie aktywny, jeśli chodzi o stosowanie luzowania ilościowego. Ponownie więc, podobnie jak podczas kryzysu finansowego, EBC był bardziej skoncentrowany na oferowaniu ułatwień kredytowych dla podmiotów gospodarczych niż jego amerykański odpowiednik. Jeśli natomiast porównać ofertę obydwu banków centralnych w zakresie tanich kredytów, to warto zauważyć, że EBC wykazał się większą inwencją. Wprowadził on ukierunkowane długoterminowe operacje refinansujące i aktywnie próbował wpływać na stopy procentowe bez „drukowania” nowego pieniądza (np. poprzez ułatwienia w zakresie zabezpieczeń kredytów).

Zważywszy na kształtowanie się podstawowych wskaźników makroekonomicznych w USA i strefie euro (zob. sekcja 5 niniejszego opracowania), widać wyraźnie, że pod względem powrotu na ścieżkę wzrostu gospodarczego oraz osiągnięcia docelowego poziomu inflacji, gospodarka Stanów Zjednoczonych znacznie wyprzedziła strefę euro zarówno podczas kryzysu finansowego, jak i kryzysu COVID-19. Wskaźnikiem, który okazał się korzystniejszy w strefie euro, była stopa bezrobocia, ale tylko w czasie pandemii. Mogło to być jednak w dużej mierze zasługą rządów państw strefy euro, które dotowały niektóre wydatki na wynagrodzenia, ograniczając tym samym zwolnienia pracowników. W świetle tych danych wydaje się więc, że System Rezerwy Federalnej pełnił rolę stabilizacyjną w gospodarce skuteczniej niż Europejski Bank Centralny. Przemawia za takim wnioskiem także porównanie kwot przeznaczonych przez FED i ECB na realizację ekspansywnej polityki monetarnej; wzrost sumy bilansowej FED był znacznie wyższy niż wzrost sumy bilansowej EBC.

⁴⁸ W 2019, jeszcze przed wybuchem pandemii COVID-19, kluczowe stopy procentowe EBC osiągnęły już dolną granicę (zbliżyły się do zera).

BIBLIOGRAFIA

- Agarwal M., *Eight Major Functions of the Central Banks*, *Economics Discussion*, 2021, <https://www.economicdiscussion.net/banks/central-banking/8-major-functions-of-central-bank-discussed/8375>.
- Aguiar P., Arce O., Hurtado S., Martínez-Martín J., Nuño G., Thomas C., *The ECB monetary response to the COVID-19 crisis*, Banco de España Eurosistema, Documentos Ocasionales, no. 2026, 2020, <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSeriadadas/DocumentosOcasionales/20/Files/do2026e.pdf>.
- Blanchard O., *Macroeconomics*, 7th edition, Boston: Pearson, 2017.
- Cargill T., *The Financial System, Financial Regulation and Central Bank Policy*, London: Cambridge University Press, 2017.
- Carlsson-Szlezak P., Swartz P., Reeves M., *Why the global economy is recovering faster than expected*, Harvard Business Review, Economics and Society, 2020, <https://hbr.org/2020/11/why-the-global-economy-is-recovering-faster-than-expected>.
- ECB announces package of temporary collateral easing measures*, ECB Press Releases, 2021, <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200407~2472a8ccda.en.html>.
- Effective Federal Funds Rate and Description*, FRED Economic Data, 2021, <https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS>.
- Faure A.P., *Central Banking and Monetary Policy: An Introduction*, 1st edition, Quoin Institute Limited, 2015.
- Federal Reserve Actions to Support the Flow of Credit to Households and Businesses*, FED Press Release, 2020, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20200315b.htm>.
- Frank R.H., Bernanke B.S., *Principles of Macroeconomics*, 3rd edition, Boston: McGraw-Hill, 2007.
- Fred, 2022, <https://fred.stlouisfed.org/series/UNRATE#0>.
- Hernández de Cos P., *The European Central Bank's monetary policy: response to the pandemic crisis and future challenges*, Banco de España Eurosistema, 2021, <https://www.bis.org/review/r210304g.pdf>.
- H.4.1. Statistical Release*, Federal Reserve, 2021, <https://www.federalreserve.gov/releases/H41/20210325/>.
- Keeley B., Love P., *From Crisis to Recovery, The Causes, Course and Consequences of the Great Recession*, *OECD Insights*, 2010, <https://www.oecd.org/insights/46156144.pdf>.

- Key ECB Interest Rates*, ECB Explainers, 2020, https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.en.html.
- Labonte M., *The Federal Reserve's Response to COVID-19: Policy Issues*, Congressional Research Service, 2021, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46411>.
- Lee Y.N., *Do negative interest rates work? Economists can't agree on how effective the policy is*, CNBC, 2020 <https://www.cnbc.com/2020/06/12/do-negative-interest-rates-work-economists-cant-agree-on-how-effective-the-policy-is.html>.
- Mishkin F., *Money, banking, and financial markets*, Columbia University, Pearson: Global Edition, 2019.
- Mitrega-Niestrój K., *Skutki światowego kryzysu finansowego w sferze realnej – ujęcie międzynarodowe*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2012.
- Morgan P., *The Role and Effectiveness of Unconventional Monetary Policy*, ADBI Working Paper 163, Tokyo: AD Bank Institute, 2009, <http://www.adbi.org/workingpaper/2009/11/11/3366.role.unconventional.monetary.policy>.
- Pandemic emergency purchase programme (PEPP)*, ECB Monetary Policy Instruments, 2021, <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/pepp/html/index.en.html>.
- Reserve Requirements*, FED Policy Tools, 2020, <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/reservereq.htm>.
- Rule G., *Understanding the central bank balance sheet*, London: Bank of England Handbook, 2015.
- Skidmore D., Cheng J., Powell T., Wessel D., *What's the Fed doing in response to the COVID-19 crisis? What more could it do?*, The Hutchins Centre on Fiscal and Monetary Policy, 2020, <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19>.
- Smaghi L., *Conventional and unconventional monetary policy*, European Central Bank Articles, 2009, <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp090428.en.html>.
- The ECB's response to the financial crisis*, ECB Monthly Bulletin, October 2010, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art1_mb201010en_pp59-74en.pdf.
- The euro area bank lending survey – first quarter of 2021*, ECB surveys, 2021, https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/bank_lending_survey/html/ecb.blssurvey2021q1~5ab71bda59.en.html.

- The Federal Reserve System Purposes and Function*, Federal Reserve System Publication, 2016, https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/files/pf_complete.pdf.
- Weiss M., Labonte M., Jackson J., *COVID-19: Federal Reserve Support for Foreign Central Banks*, Congressional Research Service, 2020, <https://crsreports.congress.gov/product/details?prodcode=IF11498>.
- Weiss M., Jackson J., Schwarzenberg A.B., Nelson R.M., Sutter K.M., Sutherland M.D., *Global Economic Effects of COVID-19*. Washington, D.C.: Congressional Research Service, 2021.
- What Really Caused the Great Recession*, Policy Brief, Berkley University of California, 2018, <https://irle.berkeley.edu/files/2018/09/IRLE-What-Really-Caused-the-Great-Recession.pdf>.
- World Bank Open Data 2022, <https://databank.worldbank.org/databases>.
- World Economic Outlook: Recovery, Risk, and Rebalancing*, International Monetary Fund. Washington, October 2010.
- Yglesias M., *The Fed and the 2008 financial crisis*, Vox Journal, 2015, <https://www.vox.com/2014/6/20/18079946/fed-vs-crisis>.

DZIAŁANIA STABILIZACYJNE BANKÓW CENTRALNYCH W OKRESIE KRYZYSÓW EKONOMICZNYCH: ANALIZA PORÓWNAWCZA POLITYKI MONETARNEJ EUROPEJSKIEGO BANKU CENTRALNEGO I SYSTEMU REZERWY FEDERALNEJ USA

Streszczenie

Celem opracowania jest analiza i ocena działań stabilizacyjnych prowadzonych przez dwa najpotężniejsze banki centralne na świecie: System Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych (FED) i Europejski Bank Centralny (EBC) w odpowiedzi na dwa największe kryzysy gospodarcze ostatnich lat. Podjęta została dyskusja na temat skuteczności polityki monetarnej prowadzonej przez FED i EBC podczas kryzysu finansowego lat 2007–2008 oraz kryzysu gospodarczego wywołanego przez pandemię COVID-19. Wskazane i ocenione zostały różnice między działaniami analizowanych banków centralnych w czasie obydwu kryzysów. Wyniki analiz wskazują, że polityka monetarna prowadzona na poziomie narodowym w przez obydwa banki centralne odegrała kluczową rolę w łagodzeniu społeczno-gospodarczych skutków obydwóch kryzysów gospodarczych. Zarówno FED, jak i EBC wykazały się

wysoką efektywnością w procesie zwalczania skutków kryzysów, stosowały jednak różne narzędzia monetarne. Działania prowadzone przez FED w czasie kryzysu finansowego były bardziej inwazyjne niż te podejmowane przez EBC, zwłaszcza w zakresie skupu aktywów finansowych na dużą skalę. Generalnie jednak obydwa banki centralne w dużym stopniu wspierały system finansowy i sferę realną swoich gospodarek. Podczas kryzysu pandemicznego sytuacja uległa zmianie i w 2020 r. obydwa banki centralne aktywnie wykorzystywały swoje możliwości wpływania na stopy procentowe poprzez zakupy aktywów finansowych. Ponownie jednak EBC był bardziej skoncentrowany na oferowaniu ułatwień kredytowych dla podmiotów gospodarczych niż jego amerykański odpowiednik. Pod względem powrotu na ścieżkę wzrostu gospodarczego oraz osiągnięcia docelowego poziomu inflacji gospodarka Stanów Zjednoczonych znacznie wyprzedziła strefę euro zarówno podczas kryzysu finansowego, jak i kryzysu COVID-19, co może wskazywać na wyższą skuteczność działań stabilizacyjnych FED w porównaniu do EBC.

Słowa kluczowe: bank centralny, konwencjonalne i niekonwencjonalne instrumenty polityki monetarnej, kryzys gospodarczy, polityka stabilizacyjna banku centralnego

STABILIZATION POLICY OF CENTRAL BANKS DURING ECONOMIC CRISES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE MONETARY POLICY OF THE EUROPEAN CENTRAL BANK AND THE US FEDERAL RESERVE SYSTEM

Abstract

The aim of the paper is to analyze and evaluate the stabilization activities carried out by the two most powerful central banks in the world: the US Federal Reserve System (FED) and the European Central Bank (ECB) in response to the two largest economic crises of recent years. A discussion was launched on the effectiveness of the monetary policy pursued by the FED and the ECB during the financial crisis of 2007–2008 and the economic crisis caused by the COVID-19 pandemic. Differences between the actions of the analyzed central banks during both crises were indicated and assessed. The results of the analyzes indicate that the monetary policy conducted at the national level by both central banks played a key role in mitigating the socio-economic effects of both economic crises. Both the FED and the ECB

showed high efficiency in the process of combating the effects of crises, but they used different monetary tools. The actions taken by the FED during the financial crisis were more invasive than those taken by the ECB, especially in large-scale financial asset purchases. Generally, however, both central banks largely supported the financial system and the real economy of their economies. During the pandemic crisis, the situation changed and in 2020 both central banks actively used their ability to influence interest rates by purchasing financial assets. Again, however, the ECB was more focused on offering credit facilities to businesses than its US counterpart. In terms of returning to the path of economic growth and achieving the target inflation level, the US economy significantly outperformed the euro area during both the financial crisis and the COVID-19 crisis, which may indicate a higher effectiveness of the FED's stabilization measures compared to the ECB.

Keywords: central bank, conventional and unconventional instruments of monetary policy, economic crisis, stabilization policy of the central bank

Cytuj jako:

Działo J., *Działania stabilizacyjne banków centralnych w okresie kryzysów ekonomicznych: analiza porównawcza polityki monetarnej Europejskiego Banku Centralnego i Systemu Rezerwy Federalnej USA*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 4(75), s. 9–38. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.20/j.dzialo

Cite as:

Działo J. (2022). ‘Stabilization policy of central banks during economic crises: A comparative analysis of the monetary policy of the European Central Bank and the US Federal Reserve System’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 4(75), 9–38. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.20/j.dzialo

Paweł Olszewski*

POLITYKA ZDROWOTNA NA BAŁKANACH A PLAN DLA ZDROWIA I DOBREGO SAMOPOCZUCIA NA BAŁKANACH ZACHODNICH (2021–2025)

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.21/p.olszewski

„Region Bałkanów Zachodnich od wieków zajmuje znaczącą pozycję w polityce państw ościennych i mocarstw, które trwale próbują zdominować tenże obszar. Wydarzenia lat dziewięćdziesiątych na Bałkanach nacechowane konfliktem zbrojnym i interwencją NATO miały szczególny wpływ na relacje między państwami europejskimi a Stanami Zjednoczonymi. Region określany w kategoriach geograficznych poprzez pojęcie Półwyspu Bałkańskiego, w wymiarze społecznym i politycznym charakteryzowany jako: „Bałkański Kocioł”, jest współcześnie postrzegany głównie przez pryzmat byłych państw członkowskich Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii i określany mianem „Bałkanów Zachodnich”. Państwa takie jak Chorwacja, czy też należąca do Unii Europejskiej i NATO Słowenia, zdecydowanie odcinają się od Regionu Bałkanów, wyrażając brak przynależności geograficznej, geopolitycznej, a nawet geohistorycznej¹. „Mimo występujących sprzeczności Bałkany stanowią pewną całość nie tylko w sensie geograficznym, lecz przede wszystkim historycznym. W znaczeniu geograficznym obejmują Półwysep Bałkański wraz z przylegającymi do niego wyspami na morzach Egejskim, Jońskim i Adriatyckim. Cieśniny tureckie Bosfor i Dardanele wraz z Morzem Marmara oddzielają Bałkany od

* Paweł Olszewski – dr hab., Instytut Studiów Politycznych, Polska Akademia Nauk, ORCID: 0000-0002-7539-1224.

¹ P. Olszewski, *Bałkany Zachodnie w polityce Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2010, nr 1(28), s. 176–201.

Azji, a ich północną granicę wyznaczającą rzeki Sawa i dolny bieg Dunaju aż do Morza Czarnego, które stanowi ich rubież wschodnią. W sumie jest to obszar liczący około 500 tys. km², ale nieobejmujący Bałkanów w rozumieniu historycznym, do których należą Rumunia, Bułgaria, Grecja, Albania, Jugosławia i powstałe z jej rozpadu republiki Serbii i Czarnogóry, Słowenii, Chorwacji, Macedonii oraz Bośni i Hercegowiny, a także Turcja, która jest państwem azjatyckim, ale z racji historycznych i utrzymania Tracji Wschodniej w części także bałkańskim. Historyczny zasięg Bałkanów obejmuje zatem większość terytoriów określanych jako Europa Południowo-Wschodnia, która w przeszłości stanowiła maksymalny zasięg zdobyczy tureckich w tym regionie”². W tym też regionie po zakończeniu wojen bałkańskich rozpoczął się skomplikowany proces odbudowy wzajemnych relacji bazujących na wspólnocie interesów i użytecznych korzyściach z działań o charakterze funkcjonalnym, wspomaganym przez społeczność międzynarodową, w tym przede wszystkim przez Unię Europejską i Organizację Narodów Zjednoczonych. Jednym z kluczowych elementów tejże współpracy stała się szeroko pojęta polityka zdrowotna, związana z odbudową społeczeństwa po konflikcie, podniesieniem stanu zdrowia i wdrożeniem rozwiązań umożliwiających rozwój ludności, dając także podłoże do budowy wzajemnych projektów i działań, których realizacja jest kluczowa dla wszystkich państw regionu i zdecydowanie dominuje nad sprzecznościami na tle narodowym i politycznym.

Dlatego też w niniejszym opracowaniu uwagę skupiłem na głównych aspektach polityki zdrowotnej na Bałkanach, a właściwie na mapie drogowej jaką przygotowała Międzynarodowa Organizacja Zdrowia dla Bałkanów Zachodnich, w celu zintensyfikowania rozwoju prozdrowotnego państw bałkańskich. Głównym zagadnieniem opracowania jest przedstawienie założeń dotyczących rozwoju indywidualnych celów zdrowotnych i priorytetów w polityce zdrowotnej, również w perspektywie Unii Europejskiej i jej aktywności na Bałkanach.

Na powyższe zagadnienie należy spojrzeć oczywiście szerzej w kontekście nie tylko działań organizacji, państw i analizy politycznej, lecz także jako na aspekt społeczny mający znaczący wpływ na rozwój dobrych relacji wewnątrz krajowych i pomiędzy państwami. „Zdrowie leży u podstaw dobrego samopoczucia obywateli. Poprawa zdrowia ludzkiego i zapewnienie dostępu do przystępnej cenowo, wysokiej jakości opieki zdrowotnej to kluczowy problem wszystkich krajów. System opieki zdrowotnej jest odpowiedzialny za zapobieganie problemom zdrowotnym, a także za ochronę obywateli przed

² M. Tanty, *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003, s. 7–8.

zagrożeniami zdrowotnymi. Jakość opieki zdrowotnej można mierzyć za pomocą wskaźników, takich jak szacowana oczekiwana długość życia w chwili urodzenia i liczba lat w zdrowiu. Należy zauważyć, że na środki te mogą mieć również wpływ inne czynniki, takie jak styl życia i zachowanie (np. kontroli systemu opieki zdrowotnej). Stan zdrowia w regionie Bałkanów Zachodnich znacznie się poprawił od przełomu tysiącleci. Oczekiwana długość życia wzrosła z 72 lat w 2000 r. do 76 lat w 2017 r.”³.

Europejski Program Pracy (2020–2025) – „Wspólne działanie na rzecz lepszego zdrowia”. Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025) (...) „ma na celu dostosowanie wysiłków i wspieranie współpracy z partnerami regionalnymi, subregionalnymi i krajowymi/obszarowymi w celu realizacji celów politycznych, inwestycyjnych i technicznych, które realizują podstawowe priorytety EPW, które są ukierunkowane na pierwotne przyczyny złego stanu zdrowia i kluczowe słabości systemu opieki zdrowotnej. Mapa drogowa przedstawia kamień węgielny postępu w dziedzinie zdrowia w regionie w ciągu najbliższych pięciu lat i zaczyna się od tego, czego obywatele regionu oczekują od swoich władz ds. zdrowia. Ludzie chcą, aby władze zagwarantowały im prawo do powszechnego dostępu do wysokiej jakości opieki bez obawy o trudności finansowe, skuteczną ochronę przed nagłymi sytuacjami zdrowotnymi oraz możliwość rozwoju w zdrowych społecznościach, w których działania w zakresie zdrowia publicznego i odpowiednia polityka publiczna zapewniają lepsze życie w dobrze rozwiniętej gospodarce. Mapa drogowa przedstawia wizję, w jaki sposób Biuro Regionalne WHO dla Europy może wspierać władze ds. zdrowia w całym regionie w stawianiu czoła wyzwaniom zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo. Ponadto plan działania to nowatorskie podejście subregionalne do osiągnięcia tych celów zarówno w ramach reagowania na pandemię COVID-19, jak i poza nią”⁴.

W niniejszym artykule, w celu przybliżenia czytelnikom zagadnienia kształtowania polityki zdrowotnej na Bałkanach, zostaną zatem przedstawione i przeanalizowane założenia mapy drogowej. Jest to o tyle istotne, że w rozważaniach na temat Bałkanów Zachodnich dominują kwestie polityczne, wojskowe, europeizacyjne i gospodarcze, a w znikomym stopniu aspekty zdrowotne.

³ OECD, *Government at a Glance: Western Balkans*, OECD Publishing, Paris 2020, <https://doi.org/10.1787/a8c72f1b-en>.

⁴ European Programme of Work (2020–2025) – “United Action for Better Health” ROADMAP FOR HEALTH AND WELL-BEING IN THE WESTERN BALKANS (2021–2025), Document number: WHO/EURO:2021-3435-43194-60508, World Health Organization 2021, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/345932/WHO-EURO-2021-3435-43194-60508-eng.pdf>.

Mapa drogowa składa się z ogólnej charakterystyki założeń, przedstawia postępy w zakresie zdrowia łącząc je ze zrównoważonym rozwojem, nawiązuje do pandemii COVID-19, podnosi kwestie luki zdrowotnej i sposobów na jej minimalizowanie, odnosi się do działań nie tylko na poziomie poszczególnych państw, lecz także subregionalnym i wskazuje na potencjalne rozwiązania umożliwiające wzmocnienie tychże procesów. Europejski Program Pracy (2020–2025) jest ściśle powiązany z Agendą Stabilnego Rozwoju 2030 i nawiązuje do jej głównych priorytetów, wśród których możemy znaleźć takie jak: zapewnienie zdrowego życia i promowanie dobrego samopoczucia dla wszystkich w każdym wieku; zmniejszenie nierówności w krajach i między nimi, likwidacja ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie, wyeliminowanie głodu, osiąganie bezpieczeństwa żywnościowego i lepszego odżywiania oraz promowania zrównoważonego rolnictwa i szeregu innych⁵. Jednocześnie podkreśla konieczność równego traktowania wszystkich państw i pełne włączanie do działań i realizacji przyjętych założeń, wspomagając tym samym zmniejszenie luki nie tylko pomiędzy państwami bałkańskimi lecz także pomiędzy regionem a Unią Europejską. W procesie realizacji tych założeń przyjęto następujące cele: zmniejszenie odsetka śmiertelności matek i dzieci, liczby wypadków, zagrożeń ekologicznych, zużycia alkoholu, tytoniu i innych używek, ograniczenia zgonów spowodowanych chorobami zakaźnymi, podniesienie średniej długości życia, czy też zwiększenie wydatków na zdrowie. Zwiększenie inwestycji w gotowość na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych, dofinansowanie systemu opieki zdrowotnej, wzmocnienie ochrony socjalnej, szczególnie wobec większego na Bałkanach niż w Unii Europejskiej bezrobocia i prognozy ubóstwa. Założono, że cele te można osiągać poprzez wdrażanie programów i wspólnych działań, ale tylko jeśli są one wsparte kompleksowym rozwojem gospodarczym państw regionu. W toku analiz wytypowano również bardzo szczegółowe założenia mające kluczowe znaczenie dla kształtowania polityki zdrowotnej państwa. Zaliczono do nich „bliższe przyjrzenie się nierównościom w korzyściach zdrowotnych obserwowanych w subregionie, a także między WB a krajami sąsiadującymi w UE, zwraca uwagę na potrzebę większych inwestycji w kilku obszarach, w tym między innymi: zdrowie dzieci i matek; programy szczepień przeciwko chorobom, którym można zapobiegać; wysiłki na rzecz rozwiązania problemu oporności

⁵ Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, General Assembly, 21 October 2015, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>.

na środki przeciwdrobnoustrojowe; zdrowie psychiczne; a także poprawę profilaktyki i wczesnego wykrywania HIV, gruźlicy i zapalenia wątroby”⁶.

Najważniejszym elementem i skutkiem wdrożenia mapy drogowej ma być zniesienie luki rozwojowej nie tylko w regionie, lecz także pomiędzy regionem i Unią Europejską. Działania te mają być prowadzone do 2025 r. wspólnie z państwami bałkańskimi, które już rozpoczęły aktywne działania i współpracę w tymże zakresie. Luka nie zostanie zlikwidowana od razu, a prace nad zmianami wymagają regularności i konsekwencji we wdrażaniu założeń obejmujących cele polityczne, inwestycyjne i technologiczne. „Cele polityczne: Mapa drogowa ma na celu pozycjonowanie zdrowia wysoko nad programami zrównoważonego rozwoju i wzrostu państw bałkańskich oraz procesów międzyrządowych w subregionie. Ma na celu: ujednoczenie polityk na wszystkich poziomach i sektorach oraz między krajami/obszarami i partnerami wokół głównych priorytetów zdrowotnych EPW; ułatwianie integracyjnych i spójnych polityk i podejść operacyjnych do zdrowia w odpowiedzi na pandemię COVID-19 i odbudowy; oraz przyspieszenie zaangażowania państw i partnerów w celu zlikwidowania luki zdrowotnej. Cele inwestycyjne: Plan działania promuje inwestycje w zdrowie w krajach/obszarze i w całym subregionie; identyfikuje możliwości inwestycyjne zarówno w kraju, jak i dla partnerów; zapewnia inicjatywy zorientowane na wpływ, wspiera wzmocnienie systemów monitorowania i oceny oraz przejrzystą sprawozdawczość; zwiększa opłacalność poprzez łączenie zasobów krajów/obszarów, partnerów i partnerstw w dziedzinie zdrowia. Cele techniczne: Plan działania ukierunkowuje zapewnienie współpracy technicznej oraz wzajemnej wymiany i uczenia się w celu przyspieszenia rozwoju krytycznych punktów systemów opieki zdrowotnej w celu przyspieszenia reagowania na pandemię COVID-19 i odbudowy; ma na celu zlikwidowanie luki zdrowotnej między Bałkanami a Unią Europejską oraz odbudowanie systemów opieki zdrowotnej, które będą odporne na przyszłe kryzysy”⁷. W wywiadzie udzielonym Nuova Europa, dyrektor regionalny WHO/Europa dr Hans H. Kluge wyjaśniał, że „Plan działania dla Bałkanów Zachodnich na rzecz zdrowia i dobrego samopoczucia ma na celu zlikwidowanie różnic zdrowotnych między Bałkanami Zachodnimi a Unią Europejską. Jako dyrektor regionalny będę w pełni wspierać ten region w zwiększaniu średniej długości życia i świadomości zdrowotnej, zmniejszaniu śmiertelności dzieci i matek, zwiększaniu dostępu do powszechnej opieki zdrowotnej oraz szkoleniu pracowników służby zdrowia, wykorzystując zdrowie do zwiększania

⁶ European Programme of Work (2020–2025)..., *op. cit.*

⁷ *Ibidem.*

stabilności i zapewnienia dobrobytu mieszkańcom regionu. Ponadto plan działania ma na celu skupienie się na i inwestowanie w całe, solidne technicznie projekty, które mogą potencjalnie zająć się punktami krytycznymi w systemach opieki zdrowotnej subregionu. (...)”⁸. Odniósł się on również do współpracy regionalnej twierdząc, że „Współpraca subregionalna jest elementem składowym multilateralizmu i wspólnego dobrobytu, który nie pozostawia nikogo w tyle. Utrzymująca się luka zdrowotna pogłębiona przez pandemię wymaga pilnych, trwałych i zdecydowanych działań ze strony Bałkanów Zachodnich i partnerów. Solidarność i jedność są potrzebne do odpowiedzialnego budowania solidnych systemów opieki zdrowotnej i zdrowia publicznego, które są odporne i gotowe do stawienia czoła przyszłym wyzwaniom. Mapa drogowa będzie zawierać podstawowe priorytety zdrowotne, na które kraje Europy zgodziły się w Europejskim Programie Pracy 2020–2025, United Action for Better Health. Chcemy wzmocnić przywództwo organów ds. zdrowia w subregionie i ostatecznie nie pozostawić nikogo w tyle”⁹. W grudniu 2021 r. odbyło się spotkanie szefów rządów państw bałkańskich na którym wyrazili oni poparcie dla wdrożenia mapy drogowej, wzmocnienia współpracy w zakresie zdrowotnym i rozwoju wspólnych projektów prowadzących do minimalizacji luki rozwojowej. „Na spotkaniu w Budwie w Czarnogórze premierzy krajów Bałkanów Zachodnich przyjęli wspólne oświadczenie popierające Plan działania na rzecz zdrowia i dobrobytu na Bałkanach Zachodnich. Oświadczenie zostało przyjęte na spotkaniu w ramach Szczytu Premierów Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, którego gospodarzem był premier Czarnogóry Zdravko Krivokapić, informuje agencja Anadolu. W oświadczeniu stwierdzono, że po wspólnym stworzeniu planu działania w zakresie zdrowia przez Bałkany Zachodnie i Światową Organizację Zdrowia (WHO), Biuro Regionalne dla Europy oraz po niedawnych rozmowach z partnerami, zgodzili się wzmocnić wspólne zaangażowanie na rzecz lepszego zdrowia i dobrego samopoczucia. „Zdajemy sobie sprawę, że systemy opieki zdrowotnej na Bałkanach Zachodnich były pod presją jeszcze przed pandemią COVID-19, co w coraz większym stopniu naraża kraje na ryzyko zatrzymania postępu, jaki poczyniły przed pandemią COVID-19. Potwierdzamy ambicję Bałkanów Zachodnich, by zlikwidować lukę zdrowotną w porównaniu z Europą. Ambicja ta doprowadziła już w ostatnich latach do znacznych postępów w średniej długości

⁸ Balkans: WHO, ‘Roadmap needed to bridge the health gap’, Interview with Dr. Hans H. Kluge, WHO/Europe Regional Director, Nuova Europa, 2.01.2022, https://www.ansa.it/nuova_europa/en/news/countries/kosovo/2022/01/02/balkans-who-roadmap-needed-to-bridge-the-health-gap_189559dd-c962-42c3-b4c8-ab85c0e3d13d.html.

⁹ *Ibidem*.

życia w subregionie, ale luka zdrowotna jeszcze się nie zmniejszyła i ogólnie rzecz biorąc, średnia długość życia na Bałkanach Zachodnich jest nadal krótsza niż w Unii Europejskiej, umiera więcej matek i dzieci, a ludzie wydają więcej swoich dochodów do dyspozycji na opiekę zdrowotną niż w pozostałej części Unii Europejskiej”¹⁰.

W toku prac nad mapą drogową wytypowano główne pola na których trzeba dokonać zmian aby wzmocnić strukturę zdrowotną w państwach bałkańskich. Wyznaczono, między innymi, wspólne priorytety dla regionu: „zwiększenie odporności na zagrożenia zdrowotne; zapewnienie ochrony finansowej i dostęp do leków; wzmocnienie POZ poprzez transformację cyfrową; zapewnienie wysokiej jakości opieki zdrowotnej i bezpieczeństwo pacjentów; promowanie usług z zakresu zdrowia psychicznego i opieki społecznej; zachowanie kapitału ludzkiego dla zdrowia; zwalczanie możliwych do uniknięcia chorób niezakaźnych; tworzenie zdrowego i zielonego środowiska; oraz umożliwienie wszystkim korzystania z korzyści wynikających ze szczepień”¹¹. Ponadto zestawiono je z potrzebami poszczególnych państw i przeanalizowano ich stopień realizacji oraz konieczność prowadzenia dalszych działań, tak by wyrównywać luki nie tylko pomiędzy regionem bałkańskim a Unią Europejską, lecz także pomiędzy państwami w regionie, tak by wspólnie reprezentowały ten sam potencjał. Tym samym w mapie drogowej przyjęto regulacje umożliwiające akcelerację działań w poszczególnych zakresach, tj.: „dbanie o zdrowie na szczycie politycznych programów WB i partnerów, dla których należy opracować strategię; zdrowie, budowanie społeczności partnerów strategicznych, aby zlikwidować lukę zdrowotną między nimi; ustanawianie wspólnych wysiłków w celu mobilizacji zasobów i wsparcia dla realizacji mapy drogowej; definiowanie i monitorowanie mierzalnych celów dla realizacji mapy drogowej”¹².

Powyższy program ma na celu nie tylko zintensyfikowanie działań w zakresie podniesienia jakości zdrowia mieszkańców państw bałkańskich, lecz także zdeterminowanie tychże krajów do zwiększania standardu opieki medycznej i przeciwdziałania złym praktykom. Ma także za zadanie podniesienie poziomu współpracy pomiędzy państwami w zakresie regionalnym i budowę jedności w oparciu o rozwiązania funkcjonalne. Program jest

¹⁰ Budva: The heads of the governments of the Western Balkans have adopted a statement in support of the Roadmap for Health, 3.12.2021, <https://theglobalfrontier.com/budva-the-heads-of-the-governments-of-the-western-balkans-have-adopted-a-statement-in-support-of-the-roadmap-for-health/>.

¹¹ Balkans: WHO, ‘Roadmap needed to bridge the health gap’..., *op. cit.*

¹² *Ibidem.*

elementem wspierającym i zachęcającym państwa regionu do rozwijania zadań z zakresu ochrony zdrowia oraz intensyfikowania procesów na poziomie krajowym i regionalnym podnoszących jakość i dostępność usług medycznych dla obywateli.

BIBLIOGRAFIA

- Balkans: WHO, 'Roadmap needed to bridge the health gap', Interview with Dr. Hans H. Kluge, WHO/Europe Regional Director, Nuova Europa, 2.01.2022, https://www.ansa.it/nuova_europa/en/news/countries/kosovo/2022/01/02/balkans-who-roadmap-needed-to-bridge-the-health-gap_189559dd-c962-42c3-b4c8-ab85c0e3d13d.html.
- Budva: The heads of the governments of the Western Balkans have adopted a statement in support of the Roadmap for Health, 3.12.2021, <https://theglobalfrontier.com/budva-the-heads-of-the-governments-of-the-western-balkans-have-adopted-a-statement-in-support-of-the-roadmap-for-health/>.
- European Programme of Work (2020–2025) – “United Action for Better Health” ROADMAP FOR HEALTH AND WELL-BEING IN THE WESTERN BALKANS (2021–2025), Document number: WHO/EURO:2021-3435-43194-60508, World Health Organization 2021, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/345932/WHO-EURO-2021-3435-43194-60508-eng.pdf>.
- OECD, *Government at a Glance: Western Balkans*, OECD Publishing, Paris 2020, <https://doi.org/10.1787/a8c72f1b-en>.
- Olszewski P., *Balkany Zachodnie w polityce Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2010, nr 1(28).
- Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, General Assembly, 21 October 2015, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>.
- Tanty M., *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003.

POLITYKA ZDROWOTNA NA BAŁKANACH A PLAN DLA ZDROWIA I DOBREGO SAMOPOCZUCIA NA BAŁKANACH ZACHODNICH (2021–2025)

Streszczenie

Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025) jest elementem rozwoju systemu ochrony zdrowia, zwiększenia jego konkurencyjności i wzmocnienia bezpieczeństwa krajowego i regionalnego obywateli poprzez podniesienie poziomu zabezpieczenia medycznego. Niniejszy artykuł przedstawia i analizuje jego założenia, stanowiąc jednocześnie prelude do dalszych pogłębionych badań w tym zakresie.

Słowa kluczowe: Bałkany Zachodnie, Światowa Organizacja Zdrowia, zdrowie, mapa drogowa

HEALTH POLICY IN THE BALKANS AND PLAN FOR HEALTH AND WELL-BEING IN THE WESTERN BALKANS (2021–2025)

Abstract

The Plan for Health and Well-Being in the Western Balkans (2021–2025) is part of the development of the health care system, increasing its competitiveness and strengthening national and regional security of citizens by raising the level of medical security. This article presents and analyzes its assumptions, while providing a prelude to further in-depth research in this area.

Keywords: Western Balkans, World Health Organization, health, roadmap

Cytuj jako:

Olszewski P., *Polityka zdrowotna na Bałkanach a Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025)*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 4(75), s. 39–47. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.21/p.olszewski

Cite as:

Olszewski P. (2022). ‘Health policy in the Balkans a Plan for health and well-being in the Western Balkans (2021–2025)’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 4(75), 39–47. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.21/p.olszewski

ZMIANY NA KRAJOWYM RYNKU PRACY W OKRESIE PANDEMII

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.22/p.antoszak

WPROWADZENIE

W Polsce i na świecie pojawił się koronawirus (COVID-19), to choroba zakaźna wywoływana przez nowo odkrytego koronawirusa, która zaczęła wpływać na światową i polską gospodarkę, w tym także na rynek pracy.

Nadzwyczajna pozycja pracy ludzkiej we współczesnej gospodarce, specyficzne cechy i właściwości rynku pracy, ale też ściśle związki oraz współzależności łączące ten rynek z innymi rynkami świata produktów i usług finalnych oraz zasobów kapitału i ziemi, są powodem do stawiania wciąż nowych pytań o miejsce tego rynku w gospodarce, o sposób jego funkcjonowania oraz panujące na nim warunki równowagi i nierównowagi, o różne relacje konkurencji oraz rodzaje i segmenty samego rynku, o najbardziej wreszcie istotne funkcjonalne i instytucjonalne czynniki determinujące jego działanie¹. Rynek pracy – w odróżnieniu od innych czynników produkcji – nie może być analizowany wyłącznie w kategoriach ekonomicznych. Człowiek jest oczywiście jednym z zasobów ekonomicznych, a jego praca tworzy nowe wartości ekonomiczne. Jest właścicielem swoich kompetencji i kwalifikacji, które oferuje na rynku pracy i na które na rynku tym jest określony popyt. Człowiek jest jednak również istotnym elementem rzeczywistości pozagospodarczej: społecznej,

* Paweł Antoszak – dr, adiunkt w Katedrze Ekonomii, Instytut Prawa i Ekonomii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: pawelantoszak@ukw.edu.pl, ORCID: 0000-0002-6641-1211.

¹ W. Jarmołowicz, M. Knapińska, *Polityka państwa na rynku pracy w warunkach transformacji i integracji gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2005, s. 22.

kulturowej, politycznej, moralnej i psychicznej. Przedmiotem wymiany na rynku pracy nie jest człowiek, ale jego praca. Nie ma ona charakteru abstrakcyjnego i nie da się jej oderwać od podmiotu wykonującego zawsze pewną konkretną pracę². Jednym z ważnych zagadnień współczesnego rynku pracy jest jego elastyczność. Elastyczność wiąże się nie tylko z samą elastycznością popytu i podaży na tym rynku, ale także z zasadą swobody kontraktowania. Regulacje administracyjne ograniczają swobodę kontraktowania i nadmierną regulację stosunków pracy. Jeśli celem regulacji tych stosunków przez państwo jest ochrona praw pracowniczych i upodmiotowienie ludzi pracy, to skutek takich działań bywa często odmienny od zamierzonego. Regulacje te wprowadzają na rynku pracy głęboki podział na dwie kategorie ludzi: *insiders* oraz *outsiders*³. Silna i bezpieczna pozycja na rynku pracy tych pierwszych oznacza jednocześnie długotrwałe bezrobocie tych drugich⁴. „Rynek to miejsce, gdzie podaż spotyka się z popytem i gdzie kształtuje się cena. Zasoby pracy zarówno w skali organizacji gospodarczej, jak i gospodarki narodowej i światowej, są zasobem szczególnie cennym, a ich możliwie pełne wykorzystanie – to podstawa rozwoju nie tylko gospodarczego, ale i cywilizacyjnego”⁵. Rynek pracy jest jednym z rynków czynników produkcji obok rynku ziemi i kapitału. Choć można wskazać wiele podobieństw między wymienionymi rynkami, specyfika siły roboczej wyraźnie wyróżnia rynek pracy, a także wpływa na jego funkcjonowanie. To gospodarka rynkowa oparta jest na prywatnej własności czynników produkcji. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech utrudniających traktowanie pracy tak, jak innych czynników produkcji, są konsekwencje wynikające z nierównowagi zachodzącej na tym rynku. Nierównowaga ta, podobnie jak w innych przypadkach, wynika z niedopasowania popytu i podaży pracy. W odróżnieniu od rynku dóbr i usług, brak równowagi na rynku pracy niesie za sobą konsekwencje nie tylko ekonomiczne, lecz również społeczne i polityczne. Z tego względu wiele państw prowadzi działania i ponosi nakłady mające na celu zapobieganie oraz łagodzenie tej nierów-

² H. Paszke, W. Piotr, *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania rynku pracy menedżerów*, [w:] W. Jarmołowicz (red.), *Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2003, s. 51–52.

³ G.S. Becker, *Job Market: Europe doesn't have Anything to Boast About*, New York 1997, s. 56.

⁴ H. Paszke, *Postęp i regres w zarządzaniu zasobami ludzkimi w Europie*, [w:] Z. Galor, B. Goryńska-Bittner, *Stara i Nowa Europa*, Poznań 2000, s. 157–172.

⁵ W. Jarmołowicz, M. Knapińska, *Rynek pracy jako otoczenie i obszar gospodarowania w przedsiębiorstwie*, [w:] W. Jarmołowicz (red.), *Gospodarowanie pracą we współczesnym przedsiębiorstwie. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań 2007, s. 38.

nowagi, a przede wszystkim jej przejawu – bezrobocia. W efekcie dużego znaczenia nabiera ocena realizowania tych wydatków, zarówno w ujęciu efektywności jednostkowej, jak i ich realnego wpływu na sytuację na rynku pracy. Rynek pracy i zachodzące na nim zjawiska cechują się ogromnym zróżnicowaniem. Wynika to z wielu czynników, takich jak wysoce zróżnicowana struktura zarówno podaży, jak i popytu na pracę. Każdy podmiot oferujący swoją pracę charakteryzuje się indywidualnym zestawem cech (umiejętności i kompetencji), jak również oczekiwaniami w zakresie wynagrodzenia i warunków pracy. Wynagrodzenia natomiast są czynnikiem motywującym pracowników. Również pracodawcy, zgłaszający popyt na pracę, mają określone preferencje dotyczące zatrudnianych osób, obejmujące nie tylko wspomniane kompetencje, lecz również stopień zaangażowania. Nie bez znaczenia pozostaje także specyfika samych usług pracy, znacząco odmienna od dóbr oferowanych w ramach innych rynków. W obliczu tego zróżnicowania, wszelka ingerencja w rynek pracy służąca ograniczeniu bezrobocia i łagodzeniu jego skutków jest przedsięwzięciem niezwykle trudnym i złożonym⁶.

1. ZATRUDNIENIE W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w przeciętnym zatrudnieniu w sektorze przedsiębiorstw (tabela 1). W styczniu 2020 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w Polsce kształtowało się na poziomie 6441,0 tys. osób. W lutym 2020 r. wzrosło do 6446,0 tys. osób. W marcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadło do 6412,0 tys. osób. Do maja 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadało i na koniec tego miesiąca przeciętnie zatrudnionych było 6174,0 tys. osób. W czerwcu 2020 r. przeciętnie zatrudnionych było 6186,0 tys. osób. Natomiast na koniec lipca 2020 r. przeciętnie zatrudnionych było 6252,0 tys. osób. Od lipca 2020 r. zauważono dalszy wzrost przeciętnego zatrudnienia. W lipcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło do 6252,0 tys. osób, w sierpniu wzrosło do 6295,0 tys. osób. W październiku 2020 r. przeciętnie zatrudnionych było 6318,0 tys. osób. W listopadzie i grudniu 2020 r. widoczny był dalszy wzrost. Na koniec grudnia 2020 r. przeciętnie zatrudnionych było 6329,0 tys. osób. Porównując okres styczeń–grudzień 2020 r., można zauważyć, że przeciętne zatrudnienie na koniec grudnia 2020 r. było niższe niż w styczniu 2020 r. o 112,0 tys. osób.

⁶ E. Kryńska, E. Kwiatkowski, *Podstawy wiedzy o rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 11–12.

Natomiast bardzo ważny jest okres od stycznia 2021 r. W Polsce w marcu 2020 r. pojawił się koronawirus (SARS-CoV-2), który bardzo mocno wpłynął na polską gospodarkę i na rynek pracy. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w styczniu 2021 r. spadło do poziomu 6314,0 tys. osób. W lutym 2021 r. wzrosło do 6334,0 tys. osób. W marcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadło do 6330,0 tys. osób. W kwietniu 2021 r. nastąpił dalszy spadek do poziomu 6317,0 tys. osób. Od maja 2021 r. przeciętne zatrudnienie rosło i na koniec tego miesiąca przeciętnie zatrudnionych było 6338,0 tys. osób. W czerwcu 2021 r. wzrosło przeciętne zatrudnienie do 6359,0 tys. osób. W lipcu 2021 r. zauważono dalszy wzrost przeciętnego zatrudnienia i na koniec miesiąca wynosiło 6362,0 tys. osób. W sierpniu 2021 r. przeciętne zatrudnienie spadło do 6352,0 tys. osób, a we wrześniu spadło do 6347,0 tys. osób. W październiku 2021 r. przeciętnie zatrudnionych było 6351,0 tys. osób. W listopadzie 2021 r. widoczny był wzrost. Na koniec listopada 2021 r. przeciętnie zatrudnionych było 6364,0 tys. osób. W grudniu 2021 r. przeciętne zatrudnienie spadło do 6362,0 tys. osób. Porównując okres styczeń–grudzień 2021 r., można zauważyć że przeciętne zatrudnienie na koniec grudnia 2021 r. było wyższe niż w styczniu 2021 r. o 48,0 tys. osób.

Tabela 1

**Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w Polsce
w latach 2020–2021 w tys. osób***

Miesiąc 2020 r.	Przeciętne zatrudnienie	Miesiąc 2021 r.	Przeciętne zatrudnienie
Styczeń	6 441,0	Styczeń	6314,0
Luty	6 446,0	Luty	6334,0
Marzec	6 412,0	Marzec	6330,0
Kwiecień	6 259,0	Kwiecień	6317,0
Maj	6 174,0	Maj	6338,0
Czerwiec	6 186,0	Czerwiec	6359,0
Lipiec	6 252,0	Lipiec	6362,0
Sierpień	6295,0	Sierpień	6352,0
Wrzesień	6312,0	Wrzesień	6347,0
Październik	6318,0	Październik	6351,0
Listopad	6319,0	Listopad	6364,0
Grudzień	6329,0	Grudzień	6362,0

* Dane obejmują podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw (tabela 2). W styczniu 2020 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw w Polsce porównując do analogicznego okresu roku poprzedniego wyniosła 101,1%, czyli zatrudnienie wzrosło o 1,1%. W lutym 2020 r. dynamika zmian wyniosła także 101,1%. W marcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło o 0,3%. Należy zauważyć, że od kwietnia 2020 r. dynamika zmian była poniżej 100,0%. W kwietniu 2020 r. wyniosła 97,9%, w maju 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadło o 3,2%. W czerwcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadło o 3,3%. W lipcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadło o 2,3%. W sierpniu 2020 r. dynamika wyniosła 98,5%, we wrześniu 2020 r. 98,8%, w październiku 2020 r. 99,0%, w listopadzie 2020 r. 98,8%, a w grudniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 99,0, a przeciętne zatrudnienie spadło o 1,0%. Natomiast bardzo ważny jest okres od stycznia 2021 r. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w styczniu 2021 r. w porównaniu do stycznia 2020 r. spadła o 2,0% i wyniosło 98,0%. W lutym 2021 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw wyniosła 98,3%. W marcu 2021 r. natomiast 98,7%. Od kwietnia 2021 r. dynamika zmian była powyżej 100,0%, w kwietniu 2021 r. wyniosła 100,9%, w maju 2020 r. wzrosła do 102,7%, w czerwcu do 102,8%. W lipcu 2021 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło o 1,8%. W sierpniu 2021 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło o 0,9%, a we wrześniu 2021 dynamika zmian wyniosła 100,6%. W październiku 2021 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło o 0,5%, w listopadzie 2021 r. o 0,7%. Natomiast w grudniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,5%.

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw porównując do okresu poprzedniego. W styczniu 2020 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw w Polsce wyniosła 100,7%, czyli zatrudnienie wzrosło o 0,7%. W lutym 2020 r. wzrosło o 0,1%, natomiast w marcu 2020 r. dynamika zmian wyniosła już tylko 99,5%. W kwietniu 2021 r. przeciętne zatrudnienie spadło 2,3%. W maju 2020 r. przeciętne zatrudnienie spadło o 2,4%. W czerwcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło o 0,2%. W lipcu 2020 r. przeciętne zatrudnienie wzrosło tylko o 1,1%. W sierpniu 2020 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia wyniosła 100,7%, a we wrześniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 100,3%. W październiku 2020 r. dynamika zmian wyniosła 100,1%. W listopadzie 2020 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia wzrosła do 100,0% i przeciętne zatrudnienie nie uległo zmianie w porównaniu do poprzedniego okresu. Na koniec grudnia 2020 r. dynamika zmian wyniosła 100,2%. Natomiast bardzo ważny jest okres od stycznia 2021 r. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w styczniu 2021 r. w porównaniu do okresu poprzedniego spadło o 0,2%. W lutym 2021 r. nastąpił wzrost przeciętnego zatrudnienia

o 0,3%. W marcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 99,9%. W kwietniu 2021 r. dynamika wyniosła 99,8%, w maju 2021 r. 100,3%. Na koniec czerwca 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,3%, czyli przeciętne zatrudnienie wzrosło o 0,3% w porównaniu do miesiąca poprzedniego. Natomiast w lipcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,0%. W sierpniu 2021 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia wyniosła 99,8%, a we wrześniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 99,9%. W październiku 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,1%. W listopadzie 2021 r. dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia wzrosła do 100,2%. Na koniec grudnia 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,0%, a przeciętne zatrudnienie nie zmieniło się w porównaniu do okresu poprzedniego.

Tabela 2

Dynamika zmian przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw w Polsce w latach 2020–2021 w tys. osób*

Miesiące 2020 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2020 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	101,1	Styczeń	100,7
Luty	101,1	Luty	100,1
Marzec	100,3	Marzec	99,5
Kwiecień	97,9	Kwiecień	97,6
Maj	96,8	Maj	98,6
Czerwiec	96,7	Czerwiec	100,2
Lipiec	97,7	Lipiec	101,1
Sierpień	98,5	Sierpień	100,7
Wrzesień	98,8	Wrzesień	100,3
Październik	99,0	Październik	100,1
Listopad	98,8	Listopad	100,0
Grudzień	99,0	Grudzień	100,2
Miesiące 2021 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2021 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	98,0	Styczeń	99,8
Luty	98,3	Luty	100,3
Marzec	98,7	Marzec	99,9
Kwiecień	100,9	Kwiecień	99,8
Maj	102,7	Maj	100,3
Czerwiec	102,8	Czerwiec	100,3
Lipiec	101,8	Lipiec	100,0
Sierpień	100,9	Sierpień	99,8
Wrzesień	100,6	Wrzesień	99,9
Październik	100,5	Październik	100,1
Listopad	100,7	Listopad	100,2
Grudzień	100,5	Grudzień	100,0

* Dane obejmują podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

2. BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI W POLSCE

W Polsce w latach 2020–2021 występowało znaczne zmiany w liczbie bezrobotnych zarejestrowanych (tabela 3). Bardzo ważny jest okres od stycznia 2020 r., kiedy w Polsce pojawił się koronawirus (SARS-CoV-2), który bardzo mocno wpłynął na polską gospodarkę i na rynek pracy. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w styczniu 2020 r. w porównaniu do grudnia 2019 r. wzrosła do poziomu 922,2 tys. osób. W lutym 2020 r. nastąpił spadek do 919,9 tys. osób, a tendencja ta utrzymywała się do końca marca. W marcu 2020 r. bezrobocie zmniejszyło się do 909,4 tys. osób. Od kwietnia 2020 r. widać skutki koronawirusa COVID-19 w liczbie bezrobotnych zarejestrowanych. W kwietniu 2020 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych wzrosła do 965,8 tys. osób. Tendencja wzrostowa utrzymywała się do czerwca 2020 r. Na koniec maja 2020 r. bezrobotnych zarejestrowanych było 1011,7 tys. osób, a na koniec czerwca liczba ta wzrosła aż do 1026,5 tys. osób. W lipcu 2020 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych wzrosła do 1029,5 tys. osób. W sierpniu 2020 r. było ich 1028,0 tys. osób, we wrześniu 1023,7 tys. osób, w październiku 1018,4 tys. osób, a w listopadzie 1025,7 tys. osób. W grudniu 2020 r. widoczny był wzrost. Na koniec grudnia 2020 r. bezrobotnych zarejestrowanych było 1046,4 tys. osób. Porównując okres styczeń–grudzień 2020 r., można zauważyć że liczba bezrobotnych zarejestrowanych wzrosła z 922,0 tys. osób do 1046,4 tys. osób.

Natomiast w styczniu 2021 r. bezrobotnych zarejestrowanych było 1090,4 tys. osób. W lutym 2021 r. liczba ta wzrosła do 1099,5 tys. W marcu 2021 r. zauważono spadek do 1078,4 tys. osób. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych spadła w kwietniu 2021 r. do 1053,8 tys. osób. W maju 2021 r. bezrobotnych zarejestrowanych było 1026,7 tys. osób. W czerwcu i lipcu 2021 r. nadal był spadek. Na koniec lipca 2021 r. bezrobotnych zarejestrowanych było 974,9 tys. osób. W sierpniu 2021 r. było ich 960,8 tys. osób, we wrześniu 934,7 tys. osób, w październiku 91,9 tys. osób, a w listopadzie 898,8 tys. osób. Na koniec grudnia 2021 r. bezrobotnych zarejestrowanych było 895,2 tys. osób. Porównując okres styczeń–grudzień 2021 r., można zauważyć, że liczba bezrobotnych zarejestrowanych spadała z 1090,4 tys. osób do 895,2 tys. osób.

Tabela 3

Bezrobotni zarejestrowani w Polsce w latach 2020–2021 w tys. osób*

Miesiące 2020 r.	Bezrobotni zarejestrowani	Miesiące 2021 r.	Bezrobotni zarejestrowani
Styczeń	922,2	Styczeń	1090,4
Luty	919,9	Luty	1099,5
Marzec	909,4	Marzec	1078,4
Kwiecień	965,8	Kwiecień	1053,8
Maj	1011,7	Maj	1026,7
Czerwiec	1026,5	Czerwiec	993,4
Lipiec	1029,5	Lipiec	974,9
Sierpień	1028,0	Sierpień	960,8
Wrzesień	1023,7	Wrzesień	934,7
Październik	1018,4	Październik	910,9
Listopad	1025,7	Listopad	898,8
Grudzień	1046,4	Grudzień	895,2

* Stan w końcu okresu.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice liczby bezrobotnych zarejestrowanych w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego (tabela 4). Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w styczniu 2020 r. w porównaniu do stycznia 2019 r. spadła o 9,9%, w lutym 2020 r. dynamika zmian wyniosła 90,5%, a w marcu 2020 r. 92,4%. Dynamika zmian była coraz szybsza. I od kwietnia 2020 r. była powyżej 100,0%. W kwietniu 2020 r. wyniosła 102,9%, w maju 2020 r. 111,7%. Na koniec czerwca 2020 r. dynamika zmian wyniosła 117,0%, czyli liczba bezrobotnych wzrosła o 17,0% w porównaniu do czerwca 2019 r. Natomiast w lipcu 2020 r. dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych wyniosła 118,6%, a w sierpniu 2020 r. 118,8%. We wrześniu 2020 r. liczba bezrobotnych wzrosła o 20,3%. W październiku 2020 r. dynamika zmian wyniosła 121,2%, a w listopadzie 2020 r. 120,7%. Na koniec grudnia 2020 r. dynamika zmian wyniosła 120,8%.

Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w styczniu 2021 r. w porównaniu ze styczniem 2020 r. wzrosła o 18,2%, w lutym 2021 r. dynamika zmian wyniosła 119,5%, a w marcu 2021 r. 118,6%. W kwietniu 2021 r. wyniosła 109,1%, w maju 2021 r. 101,5%. Na koniec czerwca 2021 r. dynamika zmian wyniosła 96,8%, czyli liczba bezrobotnych spadła o 3,2% w porównaniu do czerwca 2020 r. Natomiast w lipcu 2021 r. dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych wyniosła 94,7%, a w sierpniu 2021 r. 93,5%. We wrześniu 2021 r.

liczba bezrobotnych spadła o 8,7%. W październiku 2021 r. dynamika zmian wyniosła 89,4%, a w listopadzie 2021 r. 87,6%. Na koniec grudnia 2021 r. dynamika zmian wyniosła 85,5%.

Tabela 4

Dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych w Polsce
w latach 2020–2021 w tys. osób*

Miesiące 2020 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2020 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	90,1	Styczeń	106,4
Luty	90,5	Luty	99,7
Marzec	92,4	Marzec	98,9
Kwiecień	102,9	Kwiecień	106,2
Maj	111,7	Maj	104,8
Czerwiec	117,0	Czerwiec	101,5
Lipiec	118,6	Lipiec	100,3
Sierpień	118,8	Sierpień	99,8
Wrzesień	120,3	Wrzesień	99,6
Październik	121,2	Październik	99,5
Listopad	120,7	Listopad	100,7
Grudzień	120,8	Grudzień	102,0
Miesiące 2021 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2021 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	118,2	Styczeń	104,2
Luty	119,5	Luty	100,8
Marzec	118,6	Marzec	98,1
Kwiecień	109,1	Kwiecień	97,7
Maj	101,5	Maj	97,4
Czerwiec	96,8	Czerwiec	96,8
Lipiec	94,7	Lipiec	98,1
Sierpień	93,5	Sierpień	98,6
Wrzesień	91,3	Wrzesień	97,3
Październik	89,4	Październik	97,5
Listopad	87,6	Listopad	98,7
Grudzień	85,5	Grudzień	99,6

* Stan w końcu okresu.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

Natomiast w Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice liczby bezrobotnych zarejestrowanych porównując do okresu poprzedniego (tabela 4). W styczniu 2020 r. dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych w Polsce wyniosła 106,4%, czyli bezrobocie wzrosło o 6,4%. W lutym 2020 r. dynamika zmian wyniosła 99,7%. W marcu 2020 r. 98,9%,

a w kwietniu 2020 r. dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych wyniosła 106,2%. W maju 2020 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych wzrosła o 4,8%, a w czerwcu wzrosła o 1,5%. W lipcu 2020 r. dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych wyniosła 100,3%. W sierpniu, we wrześniu i w październiku 2020 r. dynamika zmian była poniżej 100,0% i wyniosła w sierpniu 2020 r. 99,8%, czyli liczba bezrobotnych zarejestrowanych spadła o 0,2%, we wrześniu 99,6% i w październiku 99,5%. W listopadzie 2020 r. dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych wzrosła 100,7%, a w grudniu 2020 r. 102,0%.

Dynamika zmian liczby bezrobotnych zarejestrowanych w styczniu 2021 r. w porównaniu do grudnia 2020 r. wynosiła 104,2% i wzrosła o 4,2%. W lutym 2021 r. wyniosła 100,8%, a w marcu 98,1%. Oznacza to, że w marcu 2021 r. liczba bezrobotnych spadała. W kwietniu 2021 r. wyniosła 97,7%, w maju 97,4%. Na koniec czerwca 2021 r. dynamika zmian wyniosła 96,8%, czyli liczba bezrobotnych zarejestrowanych spadła o 3,2% w porównaniu do miesiąca poprzedniego. Natomiast w lipcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 98,1%. W sierpniu 2021 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych spadła o 2,4%, a we wrześniu wzrosła o 2,7%. W październiku 2021 r. dynamika zmian wyniosła 97,5%, w listopadzie 98,7%. Na koniec grudnia 2021 r. dynamika zmian wyniosła 99,6%.

3. STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO W POLSCE

W Polsce w latach 2020–2021 występowało znaczne zróżnicowanie w stopie bezrobocia rejestrowanego (tabela 5). Stopa bezrobocia rejestrowanego w styczniu 2020 r. w wyniosła 5,5%. W lutym 2020 r. stopa bezrobocia nie zmieniła się i wynosiła 5,5%. W marcu 2020 r. stopa bezrobocia spadła do 5,4%. Od kwietnia 2020 r. widać skutki koronawirusa COVID-19 w stopie bezrobocia rejestrowanego. W kwietniu 2020 r. stopa bezrobocia rejestrowanego wzrosła do 5,8%. Tendencja wzrostowa utrzymywała się do końca czerwca 2020 r. Na koniec maja 2020 r. stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 6,0%, a na koniec czerwca wzrosła aż do 6,1%. Od lipca do końca listopada 2020 r. utrzymywała się na poziomie 6,1%. Natomiast w grudniu 2020 r. wzrosła do 6,3%.

W styczniu 2021 r. stopa bezrobocia rejestrowanego wzrosła do 6,5%. W lutym wzrosła do poziomu 6,6%. W marcu 2021 r. zauważono spadek do 6,4%. W kwietniu 2021 r. nadal spadała do 6,3%. Stopa bezrobocia spadała w maju i w czerwcu 2021 r. W maju wynosiła 6,1%, a w czerwcu 6,0%. W lipcu 2021 r. stopa bezrobocia spadła do 5,9%, a w sierpniu spadła do 5,8%.

We wrześniu 2021 r. stopa bezrobocia rejestrowanego wynosiła 5,6%, a w październiku 5,5%. W listopadzie 2021 r. spadła do poziomu 5,4%. Na koniec grudnia 2021 r. stopa bezrobocia rejestrowanego kształtowała się na poziomie 5,4%. Porównując okres styczeń-grudzień 2021 r., można zauważyć że w całym okresie stopa bezrobocia rejestrowanego spadała i oscylowała wokół naturalnej stopy bezrobocia.

Tabela 5

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 2020–2021 w %*

Miesiące 2020 r.	Stopa bezrobocia rejestrowanego	Miesiące 2021 r.	Stopa bezrobocia rejestrowanego
Styczeń	5,5	Styczeń	6,5
Luty	5,5	Luty	6,6
Marzec	5,4	Marzec	6,4
Kwiecień	5,8	Kwiecień	6,3
Maj	6,0	Maj	6,1
Czerwiec	6,1	Czerwiec	6,0
Lipiec	6,1	Lipiec	5,9
Sierpień	6,1	Sierpień	5,8
Wrzesień	6,1	Wrzesień	5,6
Październik	6,1	Październik	5,5
Listopad	6,1	Listopad	5,4
Grudzień	6,3	Grudzień	5,4

* Stan w końcu okresu.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice stopy bezrobocia rejestrowanego w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego (tabela 6). W styczniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 90,2%. W lutym 2020 r. dynamika zmian wyniosła również 90,2%. W marcu 2020 r. dynamika zmian spadła i wyniosła 91,5%. Należy zauważyć, że w kwietniu 2020 r. dynamika zmian była wyższa, wyniosła 103,6%, w maju 2020 r. tempo zmian stopy bezrobocia rejestrowanego wyniosło 111,1%. W czerwcu 2020 r. dynamika zmian wzrosła do 115,1%. W lipcu 2020 r. bezrobocie zarejestrowane wzrosło o 17,3%. W sierpniu 2020 r. dynamika zmian była również powyżej 100% i wyniosła 117,3%. We wrześniu 2020 r. dynamika wyniosła 119,6%, w październiku 122,0%. W listopadzie 2020 r. dynamika zmian wyniosła kolejno 119,6%, a w grudniu 121,2%.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w styczniu 2021 r. w porównaniu do stycznia 2020 r. wzrosła o 18,2%, w lutym 2021 r. dynamika wyniosła

120,2%, a w marcu 118,5%. Dynamika zmian była coraz niższa. W kwietniu 2021 r. wyniosła 108,6%, a w maju 101,7%. Na koniec czerwca 2021 r. dynamika zmian wyniosła 98,4%, Natomiast w lipcu 2021 r. wyniosła 96,7%. W sierpniu 2021 r. dynamika zmian była również poniżej 100% i wyniosła 95,1%. We wrześniu 2021 r. dynamika wyniosła 91,8%, w październiku 90,2%. W listopadzie 2021 r. dynamika zmian wyniosła 88,5%, a w grudniu 2021 r. 85,7%.

Tabela 6

**Dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanych w Polsce
w latach 2020–2021 w %***

Miesiące 2020 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2020 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	90,2	Styczeń	105,8
Luty	90,2	Luty	100,0
Marzec	91,5	Marzec	98,2
Kwiecień	103,6	Kwiecień	107,4
Maj	111,1	Maj	103,4
Czerwiec	115,1	Czerwiec	101,7
Lipiec	117,3	Lipiec	100,0
Sierpień	117,3	Sierpień	100,0
Wrzesień	119,6	Wrzesień	100,0
Październik	122,0	Październik	100,0
Listopad	119,6	Listopad	100,0
Grudzień	121,2	Grudzień	103,0
Miesiące 2021 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2021 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	118,2	Styczeń	103,2
Luty	120,2	Luty	101,5
Marzec	118,5	Marzec	97,0
Kwiecień	108,6	Kwiecień	98,4
Maj	101,7	Maj	96,8
Czerwiec	98,4	Czerwiec	98,4
Lipiec	96,7	Lipiec	98,3
Sierpień	95,1	Sierpień	98,3
Wrzesień	91,8	Wrzesień	96,6
Październik	90,2	Październik	98,2
Listopad	88,5	Listopad	98,2
Grudzień	85,7	Grudzień	100,0

* Stan w końcu okresu.

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 6. *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice stopy bezrobocia rejestrowanego w porównaniu do okresu poprzedniego (tabela 6). W styczniu 2020 r. dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanego w Polsce wyniosła 105,8%. W lutym 2020 r. stopa bezrobocia nie zmieniła się, a dynamika zmian wyniosła 100,00%. W marcu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 98,2%, a w kwietniu dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanego wyniosła 107,4%. W maju 2020 r. dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanego wyniosła 103,4%, a w czerwcu 101,7%. W lipcu 2020 r. dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanego wyniosła 100,0%. W sierpniu, we wrześniu, w październiku i w listopadzie 2020 r. stopa bezrobocia była taka sama jak w lipcu 2020 r. i dynamika wyniosła 100,0%. W grudniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 103,0%.

Dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanego w styczniu 2021 r. w porównaniu do grudnia 2020 r. wyniosła 103,2%. W lutym 2021 r. dynamika zmian stopy bezrobocia rejestrowanego wyniosła 103,2%. W marcu 2021 r. stopa bezrobocia spadła, a dynamika wyniosła 97,0%. W kwietniu 2021 r. wyniosła 98,4%, w maju 96,8%. Na koniec czerwca 2021 r. dynamika zmian wyniosła 98,4%. Natomiast w lipcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 98,3%. W sierpniu 2021 r. dynamika zmian była taka sama jak w okresie poprzednim. We wrześniu 2021 r. s dynamika wyniosła 96,6%. W październiku 2021 r. wyniosła 98,2%, w listopadzie 98,2%. Na koniec grudnia 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,0%, czyli stopa bezrobocia rejestrowanego nie zmieniła się w porównaniu do poprzedniego miesiąca.

4. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE NOMINALNE WYNAGRODZENIE BRUTTO W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW

W Polsce w latach 2020–2021 występowało zróżnicowanie przeciętnych miesięcznych nominalnych wynagrodzeń brutto w sektorze przedsiębiorstw (tabela 7).

Wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw w styczniu 2020 r. w porównaniu do grudnia 2019 r. spadły do poziomu 5282,80 zł. Natomiast w kolejnych miesiącach 2020 r. odnotowano wzrost. Na końcu marca 2020 r. kształtowały się one na poziomie 5489,21 zł. Spadek zauważono w kwietniu (do 5285,01 zł) i w maju 2020 r. (do 5119,94 zł). W czerwcu 2020 r. zauważono wzrost przeciętnych miesięcznych nominalnych wynagrodzeń brutto w sektorze przedsiębiorstw do poziomu 5286,00 zł. Natomiast w lipcu 2020 r. wynagrodzenia nominalne wzrosły do 5381,65 zł. W sierpniu 2020 r. przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw kształtowały się

na poziomie 5337,65 zł. We wrześniu wzrosły do 5337,65 zł, a w październiku wzrosły do 5458,88 zł. W listopadzie 2020 r. nastąpił dalszy wzrost do 5484,04 zł.

W styczniu 2021 r. przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w Polsce kształtowały się na poziomie 5536,80 zł. W lutym wzrosły do 5568,82 zł. Natomiast w marcu 2021 r. wzrosły do 5929,05 zł. Wynagrodzenia spadły w kwietniu 2021 r., na koniec tego miesiąca wynosiły 5805,72 zł. W maju 2021 r. wynagrodzenie spadło do 5637,34 zł. W czerwcu 2021 r. wynagrodzenia przeciętne kształtowały się na poziomie 5802,42 zł. W lipcu 2021 r. wzrosło do 5851,87 zł. W sierpniu 2021 r. przeciętne wynagrodzenia kształtowały się na poziomie 5843,75 zł. Natomiast na koniec września 2021 r. kształtowały się na poziomie 5841,16 zł. W październiku 2021 r. przeciętne wynagrodzenia wrosły do poziomu 5917,15 zł, a w listopadzie do poziomu 6022,49 zł. Na koniec grudnia 2021 r. przeciętne wynagrodzenia kształtowały się na poziomie 6644,39 zł.

Tabela 7

**Przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenie brutto
w sektorze przedsiębiorstw w Polsce w latach 2020–2021 w zł***

Miesiące 2020 r.	Przeciętne wynagrodzenie	Miesiące 2021 r.	Przeciętne wynagrodzenie
Styczeń	5 282,80	Styczeń	5536,80
Luty	5 330,48	Luty	5568,82
Marzec	5 489,21	Marzec	5929,05
Kwiecień	5 285,01	Kwiecień	5805,72
Maj	5 119,94	Maj	5637,34
Czerwiec	5 286,00	Czerwiec	5802,42
Lipiec	5 381,65	Lipiec	5851,87
Sierpień	5 337,65	Sierpień	5843,75
Wrzesień	5 371,56	Wrzesień	5841,16
Październik	5 458,88	Październik	5917,15
Listopad	5 484,07	Listopad	6022,49
Grudzień	5 973,75	Grudzień	6644,39

* Dane obejmują podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice przeciętnego miesięcznego nominalnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego (tabela 8). Przeciętne wynagrodzenia w styczniu 2020 r. w porównaniu do

stycznia 2019 r. wzrosły o 7,1%, w lutym 2020 r. dynamika wyniosła 107,7%, a w marcu 106,3%. Dynamika zmian była coraz wolniejsza i w kwietniu 2020 r. wyniosła 101,9%, w maju 101,2%. Na koniec czerwca 2020 r. dynamika zmian wyniosła 103,6%, czyli przeciętne wynagrodzenia nominalne wzrosły o 3,6% w porównaniu do czerwca 2019 r. W lipcu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 103,8%. W sierpniu 2020 r. dynamika zmian była również powyżej 100% i wyniosła 104,1%. We wrześniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 105,6%, w październiku 104,7%. W listopadzie 2020 r. dynamika zmian wyniosła 104,9%, a w grudniu 2020 r. 106,6%. W styczniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 104,8%, czyli przeciętne wynagrodzenia wzrosły o 4,8%. W lutym 2021 r. dynamika zmian wyniosła 104,5%, a w marcu 108,0%. W kwietniu 2021 r. wyniosła 109,9%, w maju tempo zmian przeciętnego wynagrodzenia wyniosło 110,1%. W czerwcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 109,8%. W lipcu 2021 r. przeciętne wynagrodzenia wzrosły o 8,7%. W sierpniu 2021 r. dynamika zmian była również powyżej 100% i wyniosła 109,5%. We wrześniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 108,7%, w październiku 108,4%. W listopadzie 2021 r. dynamika zmian wyniosła 109,8%, a w grudniu 2021 r. 111,2%.

W Polsce w latach 2020–2021 występowały też zmiany w dynamice przeciętnego miesięcznego nominalnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w porównaniu do okresu poprzedniego (tabela 8). W styczniu 2020 r. dynamika zmian przeciętnego wynagrodzenia w Polsce wyniosła 94,3%, czyli przeciętne wynagrodzenia spadły o 5,7%. W lutym 2020 r. dynamika zmian wyniosła 100,9%. W marcu 2020 r. 103,0%, a w kwietniu dynamika zmian przeciętnego wynagrodzenia wyniosła 96,3%. W maju 2020 r. przeciętne wynagrodzenia spadły o 3,1%, a w czerwcu wzrosły o 3,2%. W lipcu 2020 r. dynamika zmian przeciętnego wynagrodzenia wyniosła 101,8%. W sierpniu 2020 r. dynamika zmian była poniżej 100,0% i wyniosła 99,2%, czyli przeciętne wynagrodzenia spadły o 0,8%, a we wrześniu 2020 r. wzrosły o 0,6%. W październiku 2020 r. dynamika zmian wyniosła 101,6%. W listopadzie i w grudniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła powyżej 100,0%, czyli przeciętne wynagrodzenia rosły się z miesiąca na miesiąc. W listopadzie 2020 r. dynamika zmian liczby wyniosła 100,5%, a w grudniu 108,9%.

Dynamika zmian przeciętnego wynagrodzenia w styczniu 2021 r. w porównaniu do grudnia 2020 r. wyniosła 92,7% i wynagrodzenia spadły o 7,3%. W lutym 2021 r. była powyżej 100,0% i wyniosła 100,6%, a w marcu 106,5%. Oznacza to, że w lutym i w marcu 2021 r. przeciętne wynagrodzenie rosło. W kwietniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 97,9%, w maju 2021 r. 97,1%. Na koniec czerwca 2021 r. dynamika zmian wyniosła 102,9%, czyli przeciętne wynagrodzenie nominalne wzrosło o 2,9% w porównaniu do miesiąca

poprzedniego. W lipcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,9%. W sierpniu 2021 r. dynamika zmian była poniżej 100,0% i wyniosła 99,9% czyli przeciętne wynagrodzenia spadły o 0,1%, a we wrześniu 2021 r. przeciętne wynagrodzenia nominalne nie uległy zmianie i dynamika zmian wyniosła 100,0%. W październiku 2021 r. dynamika zmian wyniosła 101,3%. W listopadzie i grudniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła powyżej 100,0%, czyli przeciętne wynagrodzenia rosły się z miesiąca na miesiąc. W listopadzie 2021 r. dynamika zmian wyniosła 101,8%, a w grudniu 110,3%.

Tabela 8

Dynamika zmian przeciętnego miesięcznego nominalnego wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w Polsce w latach 2020–2021 w %*

Miesiące 2020 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2020 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	107,1	Styczeń	94,3
Luty	107,7	Luty	100,9
Marzec	106,3	Marzec	103,0
Kwiecień	101,9	Kwiecień	96,3
Maj	101,2	Maj	96,9
Czerwiec	103,6	Czerwiec	103,2
Lipiec	103,8	Lipiec	101,8
Sierpień	104,1	Sierpień	99,2
Wrzesień	105,6	Wrzesień	100,6
Październik	104,7	Październik	101,6
Listopad	104,9	Listopad	100,5
Grudzień	106,6	Grudzień	108,9
Miesiące 2021 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2021 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	104,8	Styczeń	92,7
Luty	104,5	Luty	100,6
Marzec	108,0	Marzec	106,5
Kwiecień	109,9	Kwiecień	97,9
Maj	110,1	Maj	97,1
Czerwiec	109,8	Czerwiec	102,9
Lipiec	108,7	Lipiec	100,9
Sierpień	109,5	Sierpień	99,9
Wrzesień	108,7	Wrzesień	100,0
Październik	108,4	Październik	101,3
Listopad	109,8	Listopad	101,8
Grudzień	111,2	Grudzień	110,3

* Dane obejmują podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

5. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE REALNE WYNAGRODZENIE BRUTTO W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW

W Polsce w latach 2020–2021 występowały zmiany w dynamice przeciętnego miesięcznego realnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego (tabela 9). Przeciętne realne wynagrodzenia w styczniu 2020 r. w porównaniu ze styczniem 2019 r. wzrosły o 2,8%, w lutym 2020 r. dynamika wyniosła 103,0%, a w marcu tylko 101,8%. W kwietniu i w maju 2020 r. nastąpiła obniżka wynagrodzenia realnego, w kwietniu dynamika zmian wyniosła 98,7%, a w maju 98,5%. Na koniec czerwca 2020 r. dynamika zmian wyniosła 100,6%, czyli przeciętne wynagrodzenia realne wzrosły o 0,6%. W lipcu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 100,9%, w sierpniu 101,3%, we wrześniu 102,4%, a w październiku 101,7%. W listopadzie 2020 r. dynamika zmian wyniosła 101,9%, a w grudniu 104,2%. W styczniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 102,2%, czyli przeciętne realne wynagrodzenia wzrosły o 2,2%. W lutym 2021 r. dynamika zmian wyniosła 102,1%, w marcu 104,7%, w kwietniu 105,2% a w maju 2021 r. tempo zmian przeciętnego wynagrodzenia wyniosło 105,0%. W czerwcu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 105,1%. W lipcu 2021 r. przeciętne wynagrodzenie wzrosło o 3,4%. W sierpniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła 103,8%, we wrześniu 102,6%, a w październiku 101,4%. W listopadzie 2021 r. dynamika zmian wyniosła 101,9%, a w grudniu 2021 r. 102,4%.

W Polsce w latach 2020–2021 występowały też zmiany w dynamice przeciętnego miesięcznego realnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw porównując do okresu poprzedniego (tabela 9). Dynamika zmian przeciętnego realnego wynagrodzenia w styczniu 2020 r. w porównaniu do grudnia 2019 r. wynosiła 93,6% i wynagrodzenia spadły o 6,4%. W lutym 2020 r. była powyżej 100,0% i wyniosła 100,3%, a w marcu 102,8%. Oznacza to, że w lutym i w marcu 2020 r. przeciętne wynagrodzenie rośnie. Dynamika zmian w kwietniu 2020 r. była poniżej 100,0% i wyniosła 96,4%, a w maju 2020 r. 97,2%. Na koniec czerwca 2020 r. dynamika zmian wyniosła 102,6%, czyli przeciętne wynagrodzenie realne wzrosło o 2,6% w porównaniu do miesiąca poprzedniego. W lipcu 2020 r. dynamika zmian wyniosła 101,9%. W sierpniu 2020 r. dynamika zmian była poniżej 100,0% i wyniosła 99,3%, a we wrześniu dynamika zmian wzrosła i wyniosła 100,3%. W październiku 2020 r. dynamika zmian wyniosła 101,4%. W listopadzie i w grudniu 2020 r. dynamika zmian wyniosła powyżej 100,0%, czyli przeciętne wynagrodzenia rosły się z miesiąca na miesiąc. W listopadzie dynamika zmian wyniosła 100,4%, a w grudniu 108,8%. W styczniu 2021 r. dynamika zmian przeciętnego wynagrodzenia w Polsce wyniosła 91,6%, czyli przeciętne realne wynagrodzenia spadły o 8,4%. W lutym 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,1%. W marcu 105,4%, a w kwietniu dynamika zmian

przeciętnego wynagrodzenia wyniosła 97,1%. W maju 2021 r. przeciętne wynagrodzenia spadły o 3,2%, a w czerwcu wzrosły o 2,8%. W lipcu 2021 r. dynamika zmian przeciętnego wynagrodzenia wyniosła 100,5%. W sierpniu i we wrześniu 2021 r. dynamika zmian była poniżej 100,0% i wyniosła w sierpniu 99,6% czyli przeciętne wynagrodzenia spadły o 0,4%, a we wrześniu 99,3%. W październiku 2021 r. dynamika zmian wyniosła 100,2%. W listopadzie i w grudniu 2021 r. dynamika zmian wyniosła powyżej 100,0%, czyli przeciętne realne wynagrodzenia rosły z miesiąca na miesiąc. W listopadzie dynamika zmian wyniosła 100,8%, a w grudniu 2021 r. 109,3%.

Tabela 9

Dynamika zmian przeciętnego miesięcznego realnego wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w Polsce w latach 2020–2021 w %*

Miesiące 2020 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2020 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	102,8	Styczeń	93,6
Luty	103,0	Luty	100,3
Marzec	101,8	Marzec	102,8
Kwiecień	98,7	Kwiecień	96,4
Maj	98,5	Maj	97,2
Czerwiec	100,6	Czerwiec	102,6
Lipiec	100,9	Lipiec	101,9
Sierpień	101,3	Sierpień	99,3
Wrzesień	102,4	Wrzesień	100,3
Październik	101,7	Październik	101,4
Listopad	101,9	Listopad	100,4
Grudzień	104,2	Grudzień	108,8
Miesiące 2021 r.	Analogiczny okres roku poprzedniego = 100	Miesiące 2021 r.	Okres poprzedni = 100
Styczeń	102,2	Styczeń	91,6
Luty	102,1	Luty	100,1
Marzec	104,7	Marzec	105,4
Kwiecień	105,2	Kwiecień	97,1
Maj	105,0	Maj	96,8
Czerwiec	105,1	Czerwiec	102,8
Lipiec	103,4	Lipiec	100,5
Sierpień	103,8	Sierpień	99,6
Wrzesień	102,6	Wrzesień	99,3
Październik	101,4	Październik	100,2
Listopad	101,9	Listopad	100,8
Grudzień	102,4	Grudzień	109,3

* Dane obejmują podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Źródło: *Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonych analiz wynika, że nastąpiły zmiany na krajowym rynku pracy w okresie pandemii. W latach 2020–2021 w Polsce występowało duże zróżnicowanie liczby pracujących, liczby bezrobotnych zarejestrowanych, stopy bezrobocia, przeciętnego miesięcznego nominalnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw oraz przeciętnego miesięcznego realnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw, gdyż pracodawcy dostosowywali wielkość zatrudniania oraz liczbę pracujących do sytuacji gospodarczej panującej w okresie pandemii. Przedsiębiorstwa dostosowywały zatrudnienie do panującej koniunktury na rynku oraz do sytuacji gospodarczej w Polsce, jak i za granicą. Pojawienie się w Polsce koronawirusa SARS-CoV-2 bardzo mocno wpłynęło na krajową gospodarkę i na rynek pracy. Od stycznia 2020 r. spadało, a następnie wzrastało przeciętne zatrudnienie, liczba bezrobotnych zarejestrowanych, stopa bezrobocia rejestrowanego, przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw oraz przeciętne miesięczne realne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw.

BIBLIOGRAFIA

- Becker G.S., *Job Market: Europe doesn't have Anything to Boast About*, New York 1997.
- Jarmołowicz W., Knapińska M., *Polityka państwa na rynku pracy w warunkach transformacji i integracji gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2005.
- Jarmołowicz W., Knapińska M., *Rynek pracy jako otoczenie i obszar gospodarowania w przedsiębiorstwie*, [w:] W. Jarmołowicz (red.), *Gospodarowanie pracą we współczesnym przedsiębiorstwie. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań 2007.
- Kryńska E., Kwiatkowski E., *Podstawy wiedzy o rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Paszke H., *Postęp i regres w zarządzaniu zasobami ludzkimi w Europie*, [w:] Galor Z., Goryńska-Bittner B., *Stara i Nowa Europa*, Poznań 2000.
- Paszke H., Piotr W., *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania rynku pracy menedżerów*, [w:] W. Jarmołowicz (red.), *Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2003.
- Wybrane miesięczne wskaźniki makroekonomiczne*, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> (dostęp: 27.01.2022).

ZMIANY NA KRAJOWYM RYNKU PRACY W OKRESIE PANDEMII

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie zmian na krajowym rynku pracy w okresie pandemii. Głównie chodzi o zanalizowanie i ocenienie zmian, jakie zachodzą w okresie pandemii w porównaniu z rokiem poprzednim, jak również okresem poprzednim. Do zbadania zmian zostaną wykorzystane dane dotyczące: przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw (podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 9 osób), bezrobocia zarejestrowanego (stan w końcu okresu), stopy bezrobocia rejestrowanego (stan w końcu okresu), przeciętnego miesięcznego nominalnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw oraz przeciętnego miesięcznego realnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw. Do analizy i oceny zostaną wykorzystane miesięczne dane za lata 2020 i 2021. Na podstawie tych danych zostanie przeprowadzona analiza statystyczna wykorzystująca dynamikę zmian. Dynamika będzie przeprowadzona na dwa sposoby: analogiczny okres roku poprzedniego = 100, okres poprzedni = 100. Wykorzystane dane publikowane są na stronie Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Słowa kluczowe: rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, wynagrodzenia

CHANGES ON THE NATIONAL LABOR MARKET DURING THE PANDEMIC PERIOD

Abstract

The aim of the article is to examine changes in the domestic labor market during the pandemic. It is mainly about analyzing and assessing the changes that take place during the pandemic compared to the previous year as well as the previous period. To examine the changes, the following data will be used: average employment in the enterprise sector (economic entities employing more than 9 people), registered unemployment (as at the end of the period), registered unemployment rate (as at the end of the period), average monthly nominal gross salary in the sector enterprises and the average monthly real gross salary in the enterprise sector. Monthly data for 2020 and 2021 will be used for the analysis and evaluation. Based on these data, a statistical

analysis will be carried out using the dynamics of changes. The dynamics will be performed in two ways: the analogous period of the previous year = 100, the previous period = 100. The data used is published on the website of the Central Statistical Office in Warsaw.

Keywords: labor market, employment, unemployment, salaries

Cytuj jako:

Antoszak P., *Zmiany na krajowym rynku pracy w okresie pandemii*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 4(75), s. 48–68. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.22/p.antoszak

Cite as:

Antoszak P. (2022). ‘Changes on the national labor market during the pandemic period’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 4(75), 48–68. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.22/p.antoszak

Dorota Ślazińska-Kluczek*, Klaudia Kazanecka**

KRYPTOWALUTY Z PERSPEKTYWY MŁODYCH POLAKÓW

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.23/d.slazynska-kluczek/k.kazanecka

WSTĘP

Kryptowaluty są pewnego rodzaju fenomenem, który ma szansę wpłynąć na system finansowy oraz na zmiany, które w nim nastąpią. Waluty kryptograficzne to pieniądź elektroniczny, który nie potrzebuje do zrealizowania transakcji pośrednika w postaci banku. Dzięki temu transakcja oraz jej strony są całkowicie anonimowe, natomiast nie zapewnia jej to pełnego bezpieczeństwa. Powstały one z myślą, by przyspieszyć rozliczanie transakcji płatniczych, uniezależnić się od tradycyjnych form płatności.

Kryptowaluty są innowacyjną oraz technologicznie zaawansowaną alternatywą dla pełnej globalizacji przyszłości. Mogą one być alternatywą dla przetwarzania płatności dokonywanych ponad granicami geograficznymi. Jeśli waluty kryptograficzne zostaną skutecznie uregulowane, mogą pomóc przyszłym pokoleniom sprostać wyzwaniom obejmującym kwestie związane z transakcjami finansowymi w różnych formach.

Celem pracy jest zbadanie podejścia młodego społeczeństwa do kryptowalut jako metody płatności. Hipoteza: młode społeczeństwo jest pozytywnie nastawione do kryptowalut jako metody płatności. Do młodego społeczeństwa zaliczają się młodzi dorośli w przedziale wiekowym 18–29 lat. Grupą docelową badania są młodzi dorośli studenci Polacy.

* Dorota Ślazińska-Kluczek – dr, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Uczelnia Łazarzskiego w Warszawie, e-mail: dorota.kluczek@onet.pl, ORCID: 0000-0001-8191-7213.

** Klaudia Kazanecka – studentka, Uczelnia Łazarzskiego, e-mail: klaudia.k200@wp.pl, ORCID: 0000-0001-6207-7255.

W celu osiągnięcia celu pracy wykorzystano następujące metody badawcze: analiza polskiej oraz zagranicznej literatury, w tym artykułów naukowych, raportów, aktów prawnych jak również badania własne w postaci ankiety.

KRYPTOWALUTY – CHARAKTERYSTYKA POJĘCIOWA

Zdefiniowanie kryptowalut jest dużym wyzwaniem i może prowadzić do niezgodności w odniesieniu do sensu ekonomicznego oraz aspektów prawnych¹. W literaturze równolegle występują trzy określenia takie jak: „kryptowaluta”, „wirtualna waluta” i „waluta cyfrowa”. Każdy z tych terminów nawiązuje do słowa „waluta”, które w tym przypadku odnosi się do środka płatniczego w konkretnej jurysdykcji w umownym znaczeniu².

Aby móc zdefiniować pojęcie kryptowaluty należy zacząć od szerszego pojęcia jakim jest „waluta wirtualna”. Definicja waluty wirtualnej sformułowana przez SuNing jest jedną z pierwszych. Uważa on, że waluty wirtualne są środkiem płatniczym, który nie jest emitowany przez jakąkolwiek instytucję bankową, równocześnie będąc środkiem wymiany wartości między emitentem a użytkownikiem bądź ich grupą. Funkcjonują one w ściśle wyznaczonych granicach oraz służą wyłącznie do zakupu dóbr i usług wirtualnych. Waluta wirtualna w takim pojmowaniu jest przedstawiana w bardzo wąskim zakresie i dotyczy głównie walut wirtualnych, które występują w masowych grach sieciowych. Takie podejście świadczy o tym, że waluty te nie są przeznaczone do zakupu rzeczywistych materialnych przedmiotów, tylko do zakupu wirtualnych dóbr lub usług, które mogą istnieć jedynie w obszarze ograniczonego świata wirtualnego³.

Inną kwestią są odmienne regulacje w różnych państwach europejskich lub też brak regulacji w odniesieniu do kryptowalut. Może to prowadzić do niespójności i trudności w wymianie towarów i usług, a także do braku pewności obrotu⁴.

W związku z powyższym w 2012 r. Europejski Bank Centralny (EBC) zaproponował podobną do SuNing definicję waluty wirtualnej. EBC definiuje wirtualną walutę jako pewien rodzaj cyfrowych pieniędzy, które nie

¹ P. Marszałek, *Kryptowaluty – pojęcie, cechy, kontrowersje*, „Studia BAS” 2019, nr 1(57), s. 107.

² P. Rodwald, *Kryptowaluty z perspektywy informatyki śledczej*, AMW, Gdynia 2021, s. 14.

³ J. Ryfa, *Waluty wirtualne – problem zdefiniowania i klasyfikacji nowego środka płatniczego*, „Nauki o Finansach” 2014, nr 2(19), s. 141.

⁴ D. Ślażyńska-Kluczek, *Kryptoaktywa – podejście kluczowych regulatorów europejskich*, „Nauki Ekonomiczne” 2022, nr 35, s. 105.

są w żaden sposób regulowane. Twórcy cyfrowych pieniędzy są zarówno ich emitentami. Są one akceptowalne oraz wykorzystywane jedynie przez członków konkretnej wirtualnej społeczności lub świata. Autorzy tej definicji sami zaznaczyli, że może ona potrzebować w przyszłości skorygowania⁵.

Kolejna definicja wirtualnej waluty została opracowana przez FATF (Financial Action Task Force), natomiast do jej rozszerzenia przyczynił się Europejski Urząd Nadzoru Bankowego w 2014 r. Według tych instytucji wirtualna waluta jest definiowana jako cyfrowa reprezentacja wartości, która nie jest emitowana przez żaden bank centralny ani żaden rząd nie może zagwarantować jej wartości, natomiast może być zależna od regulacji państwowych. Jest ona wykorzystywana przez osoby fizyczne lub prawne jako środek wymiany, który może być przekazywany, przechowywany i sprzedawany przy użyciu technologii informatycznych⁶.

Europejski Bank Centralny w 2015 r. zdecydował się na stworzenie zupełnie nowej definicji wirtualnej waluty. EBC postanowił, że z definicji z 2012 r. powinno usunąć się jej pewne elementy. Definicja ta nie powinna zawierać słowa „pieniądze” ponieważ wirtualne waluty nie posiadają charakteru wysoce płynnych aktywów oraz nie zdobyły poziomu ogólnej akceptacji, która jest powszechnie kojarzona z pieniędzmi. Według EBC również wyraz „nieuregulowane” nie powinien znajdować się w tej definicji, gdyż niektórym jurysdykcją, legislacją czy regulacją udało się nadać za tą innowacją dotyczącą pewnych aspektów powiązanych z ich świadczeniami. Żeby uniknąć nieporozumień związanych z teoretycznymi granicami akceptacji wirtualnej waluty, sformułowanie dotyczące korzystania z niej i akceptowania przez członków konkretnej wirtualnej społeczności lub świata zostało usunięte z definicji. Dzięki wszystkim tym poprawkom, które wprowadził Europejski Bank Centralny, w 2015 r. powstała następująca definicja wirtualnej waluty: cyfrowa reprezentacja wartości, które nie są emitowane przez bank centralny, instytucję pieniądza elektronicznego bądź instytucję kredytową, która w niektórych warunkach może zostać wykorzystana jako alternatywa pieniądza⁷.

⁵ European Central Bank, *Virtual Currency Schemes*, Frankfurt am Main: European Central Bank 2012, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf> (dostęp: 12.08.2022).

⁶ European Banking Authority, *Opinion on virtual currencies*, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf> (dostęp: 12.08.2022).

⁷ European Central Bank, *Virtual Currency Schemes – a further analysis*, Frankfurt am Main: European Central Bank, 2015, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf> (dostęp: 17.07.2022).

W rezolucji z dnia 26 maja 2016 r. w sprawie wirtualnych walut Parlament Europejski przyjął, że wirtualna waluta to cyfrowa gotówka, której nie emituje bank centralny ani żaden organ publiczny, nie jest związana z walutą fiducyjną natomiast jest wykorzystywana przez osoby fizyczne lub prawne jako środek wymiany, który może być przekazywany, przechowywany i sprzedawany drogą elektroniczną⁸.

Odnosząc się do technologii, za pomocą której powstają kryptowaluty, które również mogą być nazywane walutami kryptograficznymi, definiuje się je jako system księgowy bazujący na kryptografii, którego cechą charakterystyczną jest jego rozproszenie. System ten jest odpowiedzialny za przechowywanie wiadomości związanych ze stanem własności w umownych jednostkach. Stan własności łączy się z poszczególnymi węzłami systemu tzw. portfelami, takim sposobem, że jedynie osoba posiadająca konkretny oraz prywatny klucz może sprawować kontrolę nad tym portfelem, sytuacja w której zostałby dwa razy wydany tej samej jednostce jest niemożliwa⁹.

S. Nakamoto twórca bitcoina – najpopularniejszej kryptowaluty, definiuje je jako monetę elektroniczną w postaci łańcucha cyfrowych sygnatur. Każdy z dysponentów monety przenosząc ją do następnej, cyfrowo sygnując „hash” wcześniejszej transakcji oraz publiczny klucz kolejnego dysponenta, dodając je na końcu monety. Odbiorca może dokonać weryfikacji sygnatur w celu weryfikacji łańcucha własności¹⁰.

KRYPTOWALUTY NA RYNKU PŁATNOŚCI W POLSCE

Adaptacja oraz przystosowanie placówek handlowych do płatności w kryptowalutach stale rośnie. W Polsce istnieje około 83 stacjonarnych punktów sprzedaży, w których można dokonać płatności za pomocą kryptowalut, natomiast w samej stolicy takich miejsc sprzedaży jest 15. Oprócz stacjonarnych punktów handlowo-usługowych istnieją też strony oraz sklepy internetowe, które akceptują płatności w walutach wirtualnych. Do miejsc, które przyjmują płatności w kryptowalutach w Polsce m.in. należy: firma LOT – polskie linie

⁸ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 26 maja 2016 r. w sprawie wirtualnych walut (2016/2007(INI)).

⁹ I. Miciuła, *Globalny rozwój i perspektywy implementacji kryptowalut a stan tego rynku w Polsce*, [w:] T. Czerwińska, A.Z. Nowak (red.), *Rynek kapitałowy – oszczędności i inwestycje*, WZ UW, Warszawa 2019, s. 156.

¹⁰ S. Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (dostęp: 17.07.2022).

lotnicze akceptują płatności w walutach kryptograficznych już od 2015 r., portal pyszne.pl, restauracja Bobby Burger mieszcząca się przy ul. E. Plater w Warszawie, Biuro Rachunkowe Finesti we Wrocławiu, BAJ Kancelaria Adwokacka w Katowicach, sklep internetowy regeneratory.pl czy też Outlet Telefonów Xiaomi znajdujący się w Warszawie¹¹.

Dzięki ciągłym innowacjom zachodzącym na rynku kryptowalut, powstają rozwiązania pozwalające na dokonywanie płatności w walutach cyfrowych nawet w miejscach, które ich nie akceptują jako metody płatności. Przy posłużeniu się platformami takimi jak np. inpay.pl lub BitBayPay można wykonać płatność w walucie kryptograficznej, natomiast beneficjent takiej transakcji otrzyma po przewalutowaniu zapłatę w walucie narodowej na swoje konto bankowe. Żeby móc skorzystać z takiego rozwiązania wystarczy uruchomić płatności w kryptowalutach przy użyciu aplikacji. Istnieje również możliwość wykonywania transakcji płatniczych przy posłużeniu się walutami wirtualnymi dzięki wcześniej opłaconym kartą płatniczym MasterCard i VISA, które są podłączone do konta kryptowalutowego. Gdy jest się posiadaczem portfela, na którym przechowywane są kryptowaluty, wystarczy wcześniej zamówioną kartę płatniczą podpiąć pod taki portfel kryptowalutowy. Za pomocą takiej karty można dokonać płatności wszędzie tam gdzie karty płatnicze MasterCard oraz VISA są akceptowalne jako metoda płatności. Przy wykonywaniu takiej transakcji portfel sam dokonuje przewalutowania waluty kryptograficznej na oficjalną walutę polską. Polska giełda bitbay.net jest jednym z miejsc, które umożliwiają wyrobienie takiej karty¹².

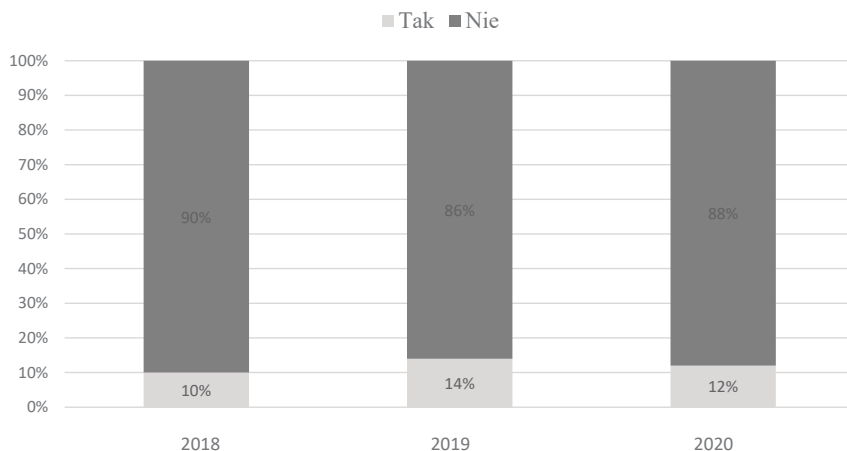
Na wykresie 1 przedstawiono stosunek procentowy osób, które dokonały płatności kryptowalutami w porównaniu do osób, które wybrały dokonanie płatności innymi metodami.

¹¹ M. Grzybowski, S. Bentyn, *Kryptowaluty. Dlaczego jeden bitcoin wart będzie milion dolarów?*, Crypto-Logic, Poznań 2018, s. 222.

¹² *Ibidem*, s. 223.

Wykres 1

Procent osób, które dokonały płatności kryptowalutami w Polsce
w latach 2018–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Sas, *Payments with virtual currencies in Poland 2018–2020*, <https://www.statista.com/statistics/1101985/poland-payments-with-virtual-currencies/> (dostęp: 12.08.2022).

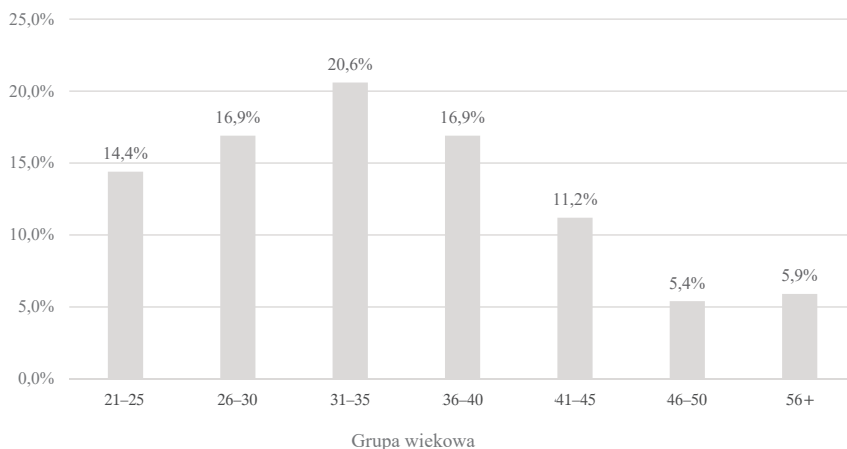
W latach 2018–2020 w Polsce zdecydowana większość osób posługiwała się innymi metodami płatności niż kryptowaluty w celu dokonania płatności. Kryptowaluty są innowacyjnym oraz rzadko w Polsce wykorzystywanym sposobem płatności. Pomimo wzrostu dokonywania płatności walutami kryptograficznymi w 2019 r., w kolejnym można zaobserwować niewielki spadek. Takie wahania wynikają z tego, że Polacy uważają, że inwestowanie w kryptowaluty jest ryzykowne, z czym wiąże się samo dokonywanie płatności nimi. Również bardzo mała część wszystkich punktów handlowo-usługowych czy sklepów internetowych w Polsce akceptuje kryptowaluty jako metodę płatności. Warto też pamiętać o tym, że dopiero na przełomie lat 2017–2018 temat kryptowalut został spopularyzowany oraz był powszechnie obecny w wiadomościach i telewizji publicznej. Dlatego w porównaniu do innych metod płatności, które są obecnie od wielu lat dobrze znane i stosowane, kryptowaluty są rzadziej wybierane jako sposób dokonania płatności przez Polaków. Według danych z raportu ING o kryptowalutach w 2018 r. 77% Polaków kiedykolwiek słyszało o walutach kryptograficznych, 11% było dysponentem jakiejś waluty cyfrowej a 29% chciałoby być jej posiadaczem w przyszłości¹³.

¹³ ING, *Cracking the code on cryptocurrency*, https://think.ing.com/uploads/reports/ING_International_Survey_Mobile_Banking_2018.pdf, s. 7–10 (dostęp: 27.07.2022).

Obserwując polski rynek kryptowalut w 2019 r. można stwierdzić, że największa liczba osób będąca posiadaczem walut cyfrowych mieściła się w przedziale wiekowym 31–35 lat (wykres 2).

Wykres 2

Wiek dysponentów kryptowalut w Polsce w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Sas, *Cryptocurrency users in Poland 2019, by age*, <https://www.statista.com/statistics/1127881/poland-cryptocurrency-users-by-age/> (dostęp: 13.08.2022).

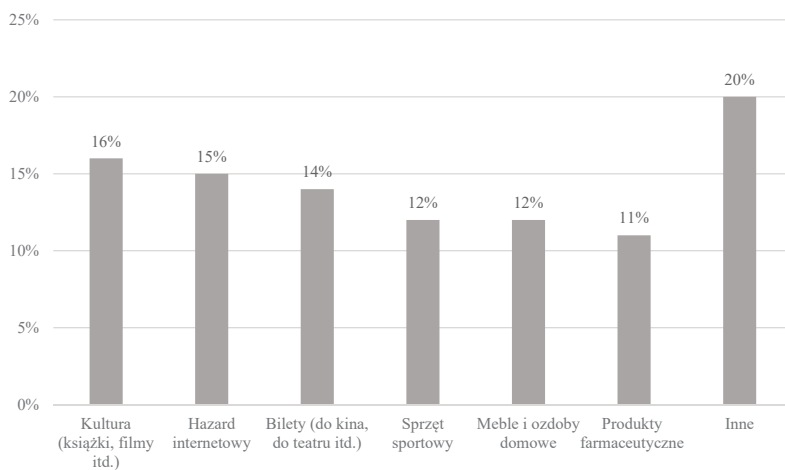
Stosunkowo duża liczba dysponentów kryptowalut w Polsce obserwowana jest także w grupach wiekowych 26–30 lat oraz 36–40 lat. Ich udział procentowy wśród właścicieli walut kryptograficznych jest taki sam i wynosi jedynie 3,7 punkty procentowe mniej od najliczniejszej grupy wiekowej posiadaczy kryptowalut. W grupie wiekowej z zakresu 46–50 lat znajduje się najmniejsza ilość dysponentów walut wirtualnych, gdyż tylko 5,4%¹⁴. Osoby z przedziału starszych grup wiekowych rzadziej oraz w mniejszej liczbie są właścicielami kryptowalut, związane jest to z tym iż osoby starsze wolniej lub w mniejszym stopniu nadążają za innowacyjnymi rozwiązaniami, w tym również z zakresu nowych form czy metod płatności. Natomiast osoby z przedziałów młodszych grup wiekowych dużo częściej oraz w większej ilości obracają kryptowalutami, gdyż chętniej wykorzystują innowacyjne rozwiązania w codziennym życiu, są bardziej skłonne do zmian, także w obszarze płatności.

¹⁴ *Ibidem*, s. 8.

Należałoby także zastanowić się, które produkty są najchętniej kupowane za kryptowalutę. Dobra i usługi nabywane za tę walutę przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3

Obszary zakupowe z udziałem kryptowalut w Polsce w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Sas, *Products purchased with virtual currencies in Poland 2020*, <https://www.statista.com/statistics/1194743/poland-products-purchased-with-virtual-currencies/> (dostęp: 15.08.2022).

Polskie społeczeństwo najczęściej korzystało z kryptowalut do zakupu rzeczy z kategorii kultura, m.in. książek oraz filmów. Równie często kryptowaluty były wykorzystywane do dokonania transakcji w celach hazardu internetowego lub kupna różnego typu biletów, np. do kina, na koncerty czy do teatru. Walutami kryptograficznymi najchętniej były dokonywane płatności za usługi lub towary z kategorii rozrywkowych.

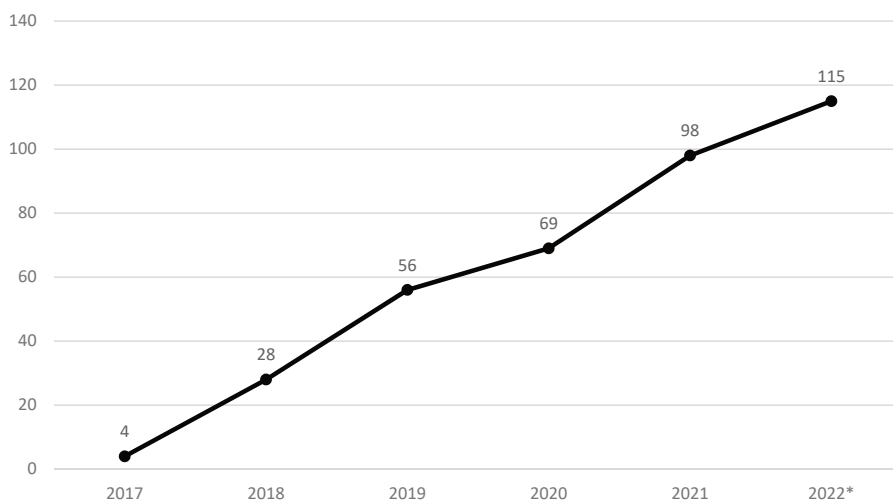
Rozwiązaniem, które może ułatwić dokonywanie płatności w sposób pośredni przy posłużeniu się kryptowalutami, są bankomaty bitcoinowe. Są to urządzenia podobne w swoim funkcjonowaniu do bankomatów. Bitomaty pozwalają zarówno na zakup jak i sprzedaż za pieniądź gotówkowy bitcoinów, jak również innych walut cyfrowych, takich jak np. litecoin, etherum czy monero. W porównaniu do klasycznych bankomatów bitomaty wyróżnia to, że operacje pieniężne są przeprowadzane na walutach kryptograficznych. Dokonanie wymiany tradycyjnej waluty na kryptowaluty lub odwrotnie przy posłużeniu się bitomatem jest proste, wystarczy posiadać portfel kryptowalutowy oraz zlokalizować najbliższy bankomat bitcoinowy. Główna ich zaletą

jest to, że ułatwiają obrót kryptowalutami oraz mogą pośredniczyć w dokonaniu transakcji w walucie wirtualnej. Tak samo jak w przypadku klasycznych bankomatów, z bitomatów można korzystać całą dobę. Dzięki 24-godzinnej dostępności transakcji przy posłużeniu się bankomatami bitcoinowymi można dokonywać o dowolnej porze dnia. Kolejną pozytywną cechą jest bezpieczeństwo korzystania z nich, bitomaty często są poddawane różnym testom oraz aktualizacją pod tym kątem. Również ważną zaletą jest ich anonimowość, co jest nieodłączną cechą samych kryptowalut. Przy korzystaniu z bankomatów bitcoinowych żadne dokumenty oraz weryfikacja nie jest wymagana¹⁵.

W Polsce pierwszy bitomat pojawił się we Wrocławiu w 2014 r. Pierwsze tego typu maszyny działały w sposób jednostronny, przy pomocy tych urządzeń można jedynie było dokonać zakupu kryptowalut. W kolejnym 2015 r. w Warszawie pojawił się pierwszy obustronny bankomat bitcoinowy w Polsce, który oferował jednocześnie sprzedaż jak i kupno walut kryptograficznych. Liczba bitomatów stale zwiększa się (wykres 4).

Wykres 4

Liczba bitomatów w Polsce w latach 2017–2022

*dane dla stycznia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Coin ATM Radar, <https://coinatmradar.com/blog/> (dostęp: 20.08.2022).

¹⁵ R. Kurek, *Bitcoin a ekonomiczne funkcje pieniądza*, [w:] G. Borys, R. Kurek (red.), *Finanse i rachunkowość na rzecz zrównoważonego rozwoju – odpowiedzialność, etyka, stabilność finansowa Tom 1. Finanse*, UEW, Wrocław 2015, s. 223.

W Polsce w styczniu 2022 r. znajdowało się 115 bankomatów bitcoino-
wych, co świadczy o ich rosnącej popularności. Dzięki nim dysponent kryptowa-
lutowalut może wymienić kryptowaluty na tradycyjne waluty i dokonać nimi
transakcji w miejscach, które nie akceptują walut kryptograficznych jako
metody płatności.

PODEJŚCIE MŁODYCH POLAKÓW DO KRYPTOWALUT

W celu zbadania jakie jest nastawienie młodych Polaków do użycia kryptowa-
lutowalut przeprowadzono badanie własne na próbie młodych studentów, Polaków
w przedziale wiekowym 18–29 lat. Badanie zostało przeprowadzone na prze-
łomie dwóch miesięcy, lutego oraz marca w 2022 r., za pośrednictwem ankiety
w formie internetowej. Ankieta została stworzona w wersji elektronicznej za
pomocą Google Forms, a następnie zamieszczona na różnych internetowych
portalach oraz grupach studenckich. Za pośrednictwem internetu ankietę
wypełniło 112 osób.

Do przeprowadzenia badania została zastosowany losowy grupowy wybór
próby. Wybór próby został ograniczony do polskich studentów. Skupiono się
na konkretnej grupie docelowej ze względu na to, że takie wyodrębnienie
umożliwia w większym stopniu na zapoznanie się z badaną grupą i lepiej
pozwala określić jej specyfikę.

W próbie znalazło się 82% studentów zamieszkujących miasta, a 18%
– obszary wiejskie. Badana grupa składa się w większej części ze studentów
studiów licencjackich, jest to aż 66,1% z badanych osób. Natomiast studenci
ze studiów inżynierskich (16,1%) oraz magisterskich (17,9%) w podobnej
ilości uczestniczyli w badaniu. W ankiecie wzięli udział studenci z różnych
kierunków studiów. Największą grupę studentów stanowiły osoby z kierunku
ekonomicznego 31,3%. Kolejną dużą grupą byli studenci z kierunków tech-
nicznych 17,9% a następnie medycznych 15,2%. Tyle samo osób ze studiów
o profilu humanistycznym oraz ścisłym (po 12,5%) uczestniczyło w badaniu.
W badanej próbie kolejnymi występującymi grupami jest kierunek „inny” sta-
nowiący 7,1% oraz artystyczny 3,6% – będący najmniej liczną grupą kierunku
studiów wśród badanych osób.

Większość młodego społeczeństwa (93,8%) spotkała się w swoim życiu
z pojęciem kryptowaluty. Jedynie 6,2% z badanych nigdy nie słyszało o takim
pojęciu. Taka dysproporcja świadczy o tym, że młode społeczeństwo śledzi
innowacje pojawiające się na rynku finansowym oraz jest ich świadome.
Fakt, że tak duży procent studentów spotkał się kiedykolwiek z pojęciem

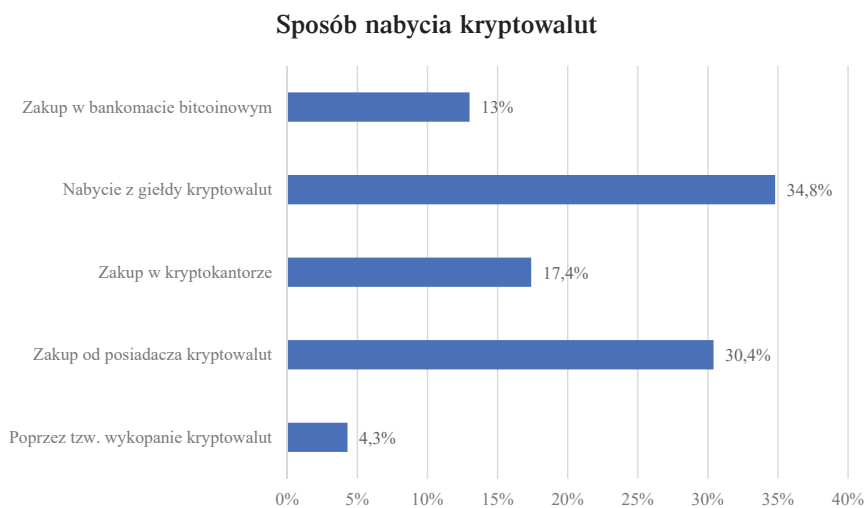
kryptowaluty nie oznacza, że każdy z nich rozumie to pojęcie oraz sposób w jaki funkcjonują.

W celu uzyskania pełniejszego obrazu badanych polskich studentów oraz ich podejścia do kryptowalut jako metody płatności, w ankiecie postanowiono sprawdzić, ilu z respondentów już jest dysponentami kryptowalut. Również istotnym było poznanie, w jaki sposób respondenci, którzy są posiadaczami kryptowalut, dokonali ich nabycia.

Uczestnicy ankiety w 20,5% są dysponentami kryptowalut, natomiast pozostała część respondentów czyli 79,5% na pytanie dotyczące posiadania walut kryptograficznych udzieliła odpowiedzi negatywnej. Z badanej próby posiadaczami kryptowalut jest 23 studentów. Oznacza to, że znacznie mniejsza ilość osób z badanej próby zdecydowała się na zakup kryptowalut.

W ramach pytania dotyczącego kwestii w jaki sposób respondenci, którzy są posiadaczami kryptowalut nabyli je, poproszono ankietowanych, którzy udzielili odpowiedzi twierdzącej na pytanie dotyczące posiadania kryptowalut o wskazanie metody ich nabycia (wykres 5).

Wykres 5

Źródło: opracowanie własne.

Wśród polskich studentów najpopularniejszym sposobem nabycia walut kryptograficznych jest ich zakup z giełdy kryptowalutowej, ponieważ z badanej grupy aż 34,8% osób zdecydowało się na ich nabycie w ten sposób. Jest ona jedną z najbardziej powszechnych oraz spopularyzowanych metod, w jaki można dokonać zakupu kryptowalut. Niewiele mniej (30,4%) z badanych

studentów kupiło waluty wirtualne od ich wcześniejszego posiadacza, ta metoda ich nabycia jest jedną z najbardziej podstawowych. 17,4% osób z badanej grupy dokonało zakupu kryptowalut za pomocą kryptokantoru. Na zakup walut wirtualnych w bankomacie bitcoinowym zdecydowało się 13% z badanych studentów. Pomimo rosnącej liczby bitomatów oraz ich użytkowników ten sposób nabywania kryptowalut wśród młodego społeczeństwa nie jest tak popularny jak inne z metod. Ostatnim, najmniej popularnym sposobem zakupu kryptowalut jest ich nabycie poprzez tzw. wykopanie. Jedyne 4,3% studentów z badanej próby posłużyło się tą metodą w celu stania się dysponentem kryptowalut. Jest to stosunkowo mało popularny oraz trudniejszy sposób w porównaniu do nabycia ich za pomocą metod charakterystycznych dla walut tradycyjnych.

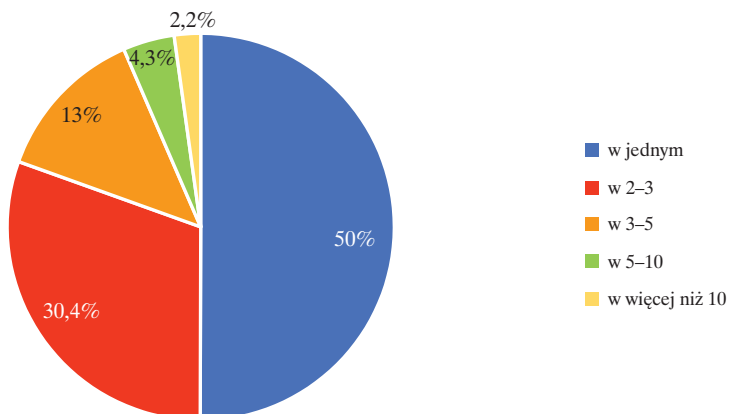
Natomiast ponad połowa, gdyż aż 60,7% uczestników badania deklaruje, że w przyszłości planuje stać się posiadaczem kryptowalut. Natomiast 39,3% z badanych studentów nie wyraża takich planów na przyszłość. Młode społeczeństwo polskich studentów w zdecydowanej większości planuje w przyszłości posiadać kryptowaluty.

W badanej grupie 58,9% osób nie spotkała się z możliwością posłużenia się kryptowalutami jako metodą płatności w punkcie usługowo-handlowym. Pozostali uczestnicy badania (41,1%) oświadczyli, że spotkali się z walutami kryptograficznymi jako możliwością dokonania płatności. Znacznie częściej można spotkać się z punktami usługowo-handlowymi, które akceptują taki sposób zapłaty w dużych miastach typu Warszawa niż w mniejszych miejscowościach lub wsiach w Polsce. Ilość punktów, w których respondenci mogli płacić kryptowalutami przedstawiono na wykresie 6.

W badanej grupie mniej niż połowa osób spotkała się z możliwością dokonania płatności walutami kryptograficznymi w punkcie usługowo-handlowym. Ze studentów, którzy spotkali się z taką możliwością 50% z nich miała styczność z takim sposobem zapłaty tylko w jednym sklepie stacjonarnym. W od 2 do 3 punktach usługowo-handlowych z opcją zapłaty kryptowalutami spotkało się 30,4% studentów, natomiast 13% z badanej próby natknęło się na taką metodę płatności w 3–5 punktach. W trochę większej ilości sklepów stacjonarnych, gdyż od 5 do 10 jedynie 4,3% respondentów spotkała się z akceptacją kryptowalut jako metodą płatności. Najmniejsza ilość młodego społeczeństwa, jedynie 2,2%, spotkała się z taką opcją dokonania płatności w więcej niż 10 punktach usługowo-handlowych. Fakt, że młode społeczeństwo w życiu codziennym zaczyna dostrzegać, że obecnie można również dokonać płatności w stacjonarnych punktach zajmujących się usługami bądź handlem oznacza, że ilość punktów akceptujących taką metodę zapłaty wzrasta.

Wykres 6

Liczba punktów usługowo-handlowych, w których spotkano się z możliwością posłużenia się kryptowalutami jako metodą płatności

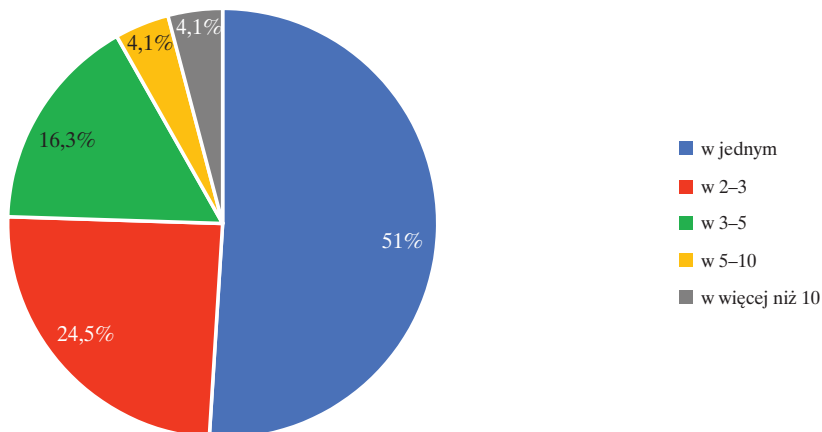
Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa respondentów spotkała się z możliwością zapłaty walutami kryptograficznymi za dokonane zakupy na stronie sklepu internetowego (wykres 7). Oprócz sklepów stacjonarnych również sklepy internetowe akceptują taką metodę płatności. Większa liczba uczestników badania spotkała się z takim sposobem dokonania płatności na stronach sklepów internetowych niż w stacjonarnych punktach usługowo-handlowych, natomiast różnica jest nie wielka i wynosi jedynie 1,8 punktów procentowych. Z badanej próby 57,1% nie spotkała się z możliwością posłużenia się kryptowalutami jako metodą płatności na stronie sklepu online. Jak w przypadku sklepów stacjonarnych, również większość z badanych studentów nie miała styczności z taką opcją zapłaty za zakupy na stronie sklepu internetowego. Różnica między osobami, które spotkały się z takim sposobem dokonania płatności nie jest bardzo duża oraz plasuje się ona na podobnym poziomie kilkunastu punktów procentowych tak samo jak w przypadku punktów usługowo-handlowych i wynosi ona 14,2 punktów procentowych.

Spośród studentów, którzy spotkali się z możliwością płacenia kryptowalutami w internecie ponad połowa (51%) miała styczność z takim sposobem zapłaty tylko na jednej stronie sklepu online. W od 2 do 3 stronach sklepów internetowych z opcją zapłaty kryptowalutami spotkało się 24,5% studentów, natomiast 16,3% z badanej próby w 3-5 sklepach online. W 5-10 oraz więcej niż 10 sklepach taka sama liczba uczestników badania, gdyż 4,1%, spotkała się z akceptacją kryptowalut jako metody płatności.

Wykres 7

Liczba stron sklepów internetowych, na których spotkano się z możliwością posłużenia się kryptowalutami jako metodą płatności

Źródło: opracowanie własne.

Największa ilość studentów z badanej grupy, która oświadczyła, że miała styczność z kryptowalutami jako metodą zapłaty spotkała się z takim sposobem dokonania płatności zarówno w jednym sklepie stacjonarnym jak i w sklepie online. Pomimo że waluty kryptograficzne są mniej popularne niż inne z metod płatności, to młode społeczeństwo spotyka się z możliwością dokonania nimi zapłaty w codziennym życiu. Fakt, że ok. 42% osób z badanej próby miało styczność z takim innowacyjnym sposobem dokonania płatności oznacza, że coraz więcej sklepów zarówno stacjonarnych jak i online akceptuje płatności w kryptowalutach. Warto też zwrócić uwagę, że studenci z badanej próby to głównie osoby zamieszkujące obszar miejski a miasta zazwyczaj szybciej przystosowują się do wszelkiego typu innowacji.

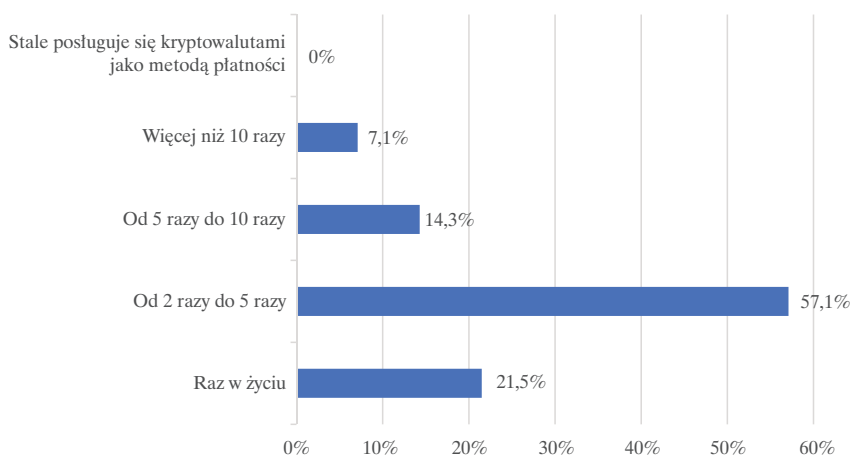
Jedynie 12,5% ze wszystkich uczestników badania kiedykolwiek dokonało płatności kryptowalutami. Zdecydowana większość z nich nigdy nie skorzystała z kryptowalut jako metody płatności. Jest to związane z tym, że nawet jeśli ilość sklepów akceptujących płatności w kryptowalutach powoli rośnie, to nadal jest to niewielka liczba w porównaniu do punktów, które akceptują inne metody płatności.

Największa grupa zbadanych, tj. 57,1% zdecydowała się na skorzystanie z tego sposobu płatności od 2 do 5 razy. Raz w życiu kryptowalutami posłużyło się 21,5%. Od 5 do 10 razy z walut kryptograficznych jako sposobu płatności skorzystało 14,3% z badanej grupy, natomiast 7,1% polskich studentów

dokonało zapłaty nimi więcej niż 10 razy. Żaden z uczestników ankiety nie zadeklarował, że stale posługuje się kryptowalutami jako metodą płatności (wykres 8).

Wykres 8

Częstość korzystania z kryptowalut jako metody płatności

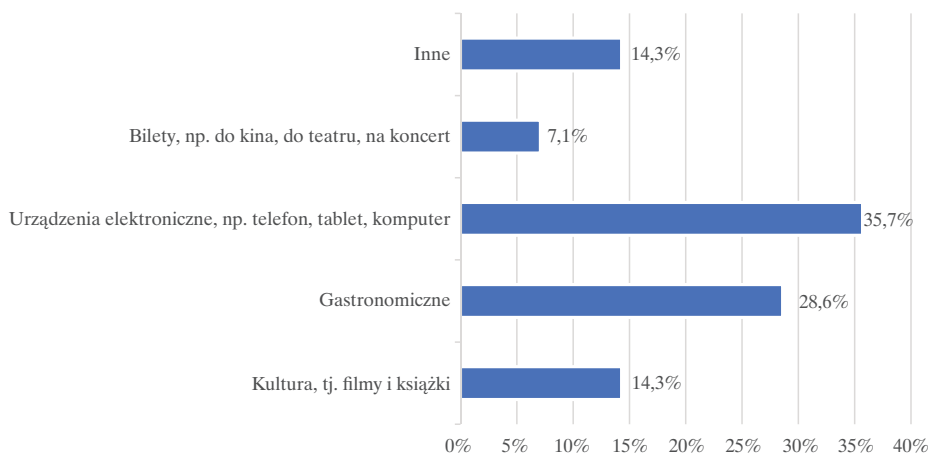

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o produkty i usługi nabywane za kryptowaluty, to w badanej grupie przeważają urządzenia elektroniczne (wykres 9).

Wykres 9

Produkty i usługi nabywane przy użyciu kryptowalut

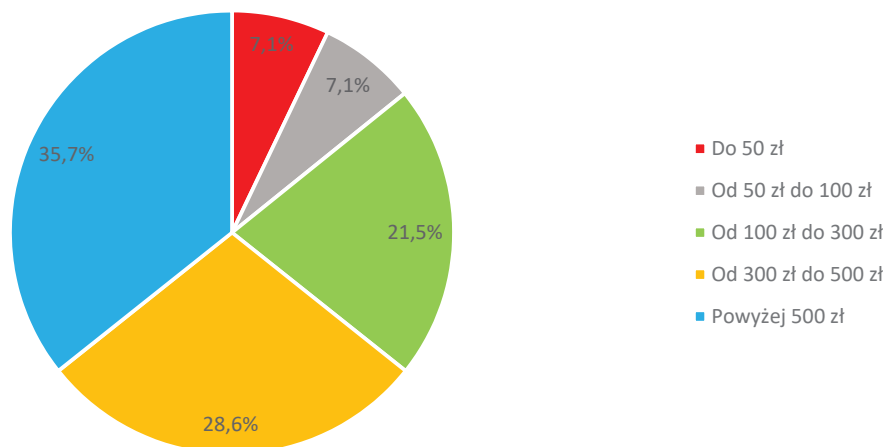

Źródło: opracowanie własne.

Polscy studenci najchętniej nabywali produkty i usługi z kategorii elektroniki, czyli urządzenia takie jak np. telefon, tablet (blisko 36% wskazań). Jest to powiązane z faktem, że waluty kryptograficzne są rozpowszechnione wśród grupy osób, której nieobce są nowe technologie. Znaczna część badanej próby, tj. 25,6% zadeklarowała, że posługuje się kryptowalutami w celu dokonania płatności za usługi gastronomiczne. Uczestnicy ankiety trochę rzadziej dokonują zakupów dóbr i usług z kategorii kultury, np. filmy lub książki oraz kategorii inne – około 14% wskazań. Wyniki ankiety wykazały, że młode społeczeństwo najrzadziej, tj. 7,1% wskazań, za kryptowaluty nabywało różnego rodzaju bilety, tj. do kina czy do teatru.

Wykres 10

Kwota jednej transakcji kryptowalutowej wyrażona w złotych

Źródło: opracowanie własne.

Młode społeczeństwo, które jest w posiadaniu kryptowalut oraz dokonuje płatności nimi najczęściej wydatkuje kwoty powyżej 500 zł w trakcie pojedynczej transakcji walutami kryptograficznymi (35,7% badanych). Powiązane jest to z faktem, że polscy studenci najchętniej nabywają przy użyciu kryptowalut urządzenia elektroniczne, których ceny przewyższają 500 zł. Świadczy to również o tym, że większa część z badanej grupy osób jest dobrze zaznajomiona z tą metodą płatności i ma do niej zaufanie, ponieważ chętniej posługuje się nią do wydatkowania większych kwot. Trochę mniejsza liczba ankietowanych (28,6%) najczęściej dokonuje zakupów w zakresie kwotowym od 300 zł do 500 zł, natomiast kwoty z przedziału od 100 zł do 300 zł w trakcie jednej transakcji wydaje 21,5% respondentów. Najmniejsza część z badanej próby (po około 7%) wydatkuje kwoty zarówno do 50 zł jak i z przedziału od 50 zł do 100 zł.

Z badanej grupy zdecydowana większość, gdyż 58,9% młodego społeczeństwa planuje w przyszłość skorzystać z kryptowalut jako metody płatności, natomiast 41,1% respondentów nie deklaruje takich planów na przyszłość. Z wyników badania wynika, że młodzi polscy studenci są zainteresowani kryptowalutami oraz entuzjastycznie podchodzą do nich jako metody płatności.

Większość ankietowanych, tj. 67% zgadza się ze stwierdzeniem, że kryptowaluty są przyszłościową metodą płatności. Wyniki badania świadczą o tym, że badana grupa ma pozytywne nastawienie do omawianych walut. Pomimo że większość młodego społeczeństwa nie posiada kryptowalut oraz nigdy nie dokonało nimi płatności to uważają oni, że kryptowaluty będą popularną formą dokonywania zapłaty.

Analiza wyników badania wykazała, że zdecydowana większość badanej grupy, tj. ponad 93% jest zaznajomiona z samym pojęciem kryptowaluty. Pomimo że tak duża część młodego społeczeństwa spotkała się kiedykolwiek z tym pojęciem, to jedynie niewiele ponad 20% zdecydowało się na posiadanie kryptowalut. Większość dysponentów walut kryptograficznych nabyła je na giełdzie kryptowalutowej. W badaniu 23 osoby zadeklarowały, że są w posiadaniu kryptowalut, z czego tylko 14 z nich kiedykolwiek dokonało płatności za pomocą walut wirtualnych w punkcie usługowo-handlowym lub na stronie sklepu internetowego. Zweryfikowano, że większość badanej próby dokonało zapłaty tą metodą płatności od 2 do 5 razy w życiu, przy czym kwota pojedynczej transakcji zazwyczaj wynosiła powyżej 500 zł oraz najchętniej nabywane były urządzenia elektroniczne. Wyniki badania wykazały, że większość młodego społeczeństwa nie spotkała się z punktami usługowo-handlowymi oraz sklepami online, które by akceptowały tę metodę płatności natomiast część ankietowanych, która się spotkała z taką możliwością przeważnie było to tylko w jednym sklepie stacjonarnym czy sklepie internetowym.

Na podstawie wyników badania oraz ich szczegółowej analizy można zweryfikować prawdziwość postawionej hipotezy badawczej stwierdzającej pozytywne nastawienie młodego społeczeństwa do kryptowalut jako metody płatności.

ZAKOŃCZENIE

Kryptowaluty z prawnego punktu widzenia nie zostały uznane za środek płatniczy równy tradycyjnym walutom w Polsce. Są one postrzegane jako inny miernik wartości. Najpopularniejsza z kryptowalut, bitcoin, w niektórych krajach zyskała status środka płatniczego w pełnoprawnym znaczeniu, natomiast nadal wiele państw ma negatywne nastawienie do walut kryptograficznych.

Warto zaznaczyć, że niektóre kryptowaluty, jak wspomniany powyżej bitcoin, są bardzo podobne do tradycyjnych pieniędzy oraz pełnią takie same funkcje jak np. trwałość, podzielność, środek wymiany, oryginalność. W ciągu ostatnich kilku lat kryptowaluty zyskują na popularności i ich znaczenie na rynku finansowym wzrasta. Innowacyjny charakter walut kryptograficznych dla społeczeństwa może okazać się czymś, co wprowadzi zmiany oraz będzie miało wpływ na przyszłość sektora finansowego¹⁶.

Kryptowaluty są uznawane za innowacyjną metodę dokonywania płatności. Obecnie są one tylko uzupełnieniem oficjalnych walut. Nie posiadają one powszechnie prawnego statusu środka płatniczego, ale liczba transakcji przy ich wykorzystaniu rośnie. Zwiększa się także liczba punktów usługowo-handlowych akceptujących kryptowaluty jako metodę płatności.

Według otrzymanych wyników badań własnych młode społeczeństwo jest pozytywnie nastawione do kryptowalut jako metody płatności. Zdecydowana większość badanej próby (93,8%) jest zaznajomiona z pojęciem kryptowaluty a 60,7% planuje posiadać je w przyszłości. Wyniki ankiety dowodzą, że większość młodego społeczeństwa (58,9%) planuje w przyszłości dokonać płatności za pomocą walut kryptograficznych, a 67% uważa je za przyszłościową metodę dokonywania płatności. Świadczy to o pozytywnym podejściu polskich studentów do badanego zagadnienia.

Postawiona hipoteza badawcza stanowiąca, że młode społeczeństwo jest pozytywnie nastawione do kryptowalut jako metody płatności została zweryfikowana pozytywnie.

BIBLIOGRAFIA

- European Banking Authority, *Opinion on virtual currencies*, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf> (dostęp: 12.08.2022).
- European Central Bank, *Virtual Currency Schemes*, Frankfurt am Main: European Central Bank 2012, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf> (dostęp: 12.08.2022).
- European Central Bank, *Virtual Currency Schemes – a further analysis*, Frankfurt am Main: European Central Bank 2015, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf> (dostęp: 17.07.2022).

¹⁶ D. Majewska-Bielecka, I. Grzelczak, *Bitcoin jako najpopularniejsza kryptowaluta na świecie*, „ZPSB Firma i Rynek” 2021, nr 1(59).

- Grzybowski M., Bentyń S., *Kryptowaluty. Dlaczego jeden bitcoin wart będzie milion dolarów?*, Crypto-Logic, Poznań 2018.
- ING, *Cracking the code on cryptocurrency*, https://think.ing.com/uploads/reports/ING_International_Survey_Mobile_Banking_2018.pdf, s. 7–10, (dostęp: 27.07.2022).
- Kurek R., *Bitcoin a ekonomiczne funkcje pieniądza*, [w:] G. Borys, R. Kurek (red.), *Finanse i rachunkowość na rzecz zrównoważonego rozwoju – odpowiedzialność, etyka, stabilność finansowa Tom 1. Finanse*, UEW, Wrocław 2015.
- Majewska-Bielecka D., Grzelczak I., *Bitcoin jako najpopularniejsza kryptowaluta na świecie*, „ZPSB Firma i Rynek” 2021, nr 1(59).
- Marszałek P., *Kryptowaluty – pojęcie, cechy, kontrowersje*, „Studia BAS” 2019, nr 1(57).
- Miciuła I., *Globalny rozwój i perspektywy implementacji kryptowalut a stan tego rynku w Polsce*, [w:] T. Czerwińska, A.Z. Nowak (red.), *Rynek kapitałowy – oszczędności i inwestycje*, WZ UW, Warszawa 2019.
- Nakamoto S., *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (dostęp: 17.07.2022).
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 26 maja 2016 r. w sprawie wirtualnych walut (2016/2007(INI)).
- Rodwald P., *Kryptowaluty z perspektywy informatyki śledczej*, AMW, Gdynia 2021.
- Ryfa J., *Waluty wirtualne – problem zdefiniowania i klasyfikacji nowego środka płatniczego*, „Nauki o Finansach” 2014, nr 2(19).
- Ślażyńska-Kluczek D., *Kryptoaktywa – podejście kluczowych regulatorów europejskich*, „Nauki Ekonomiczne” 2022, nr 35.

KRYPTOWALUTY Z PERSPEKTYWY MŁODYCH POLAKÓW

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie podejścia młodych studiujących Polaków do kryptowalut jako metody płatności. Postawiono następującą hipotezę badawczą: młode społeczeństwo jest pozytywnie nastawione do kryptowalut jako metody płatności. W celu weryfikacji hipotezy dokonano przeglądu literatury polskiej oraz zagranicznej, a także analizy dokumentów wydawanych przez EBC, EBA, czy Parlament Europejski. Istotnym wkładem w przygotowanie materiału jest przeprowadzenie badań własnych na próbie młodych Polaków

studentów. Przeprowadzone badanie potwierdzają postawioną na wstępie hipotezę badawczą o pozytywnym stosunku do analizowanych walut jako metody płatności.

Słowa kluczowe: kryptowaluty, metody płatności, bitomaty, innowacje finansowe

CRYPTOCURRENCIES IN THE PERSPECTIVE OF YOUNG POLES

Abstract

The aim of the article is to examine the approach of young studying Poles to cryptocurrencies as a method of payment. The following research hypothesis was put forward: young students have a positive attitude to cryptocurrencies as a method of payment. To verify the hypothesis we reviewed the Polish and foreign literature, as well as the documents issued by the European Central Bank, European Banking Authority or the European Parliament. Moreover we conducted own research – we prepared the survey and address it to Polish students. The research confirmed the hypothesis, as cryptoassets seem to be a perspective method of payments, and studying Poles have a positive attitude to that currency as a method of payment.

Keywords: cryptoassets, payment methods, bitomats, financial innovations

Cytuj jako:

Ślażyńska-Kluczek D., Kazanecka K., *Kryptowaluty z perspektywy młodych Polaków*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 4(75), s. 69–88. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.23/d.slazynska-kluczek/k.kazanecka

Cite as:

Ślażyńska-Kluczek D., Kazanecka K. (2022). ‘Cryptocurrencies in the perspective of young Poles’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 4(75), 69–88. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.23/d.slazynska-kluczek/k.kazanecka

Maria Urban*, Ewelina Florczak**

FUNKCJA RZECZNIKA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORCÓW W PRAKTYCE GOSPODARCZEJ SEKTORA MŚP

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.24/m.urban/e.florczak

WSTĘP

Kierując się konstytucyjną zasadą wolności działalności gospodarczej, a także innymi zasadami konstytucyjnymi mającymi znaczenie dla przedsiębiorców i wykonywanej przez nich działalności gospodarczej, w tym zasadami praworządności, pewności prawa, niedyskryminacji oraz zrównoważonego rozwoju, uznając, że ochrona i wspieranie wolności działalności gospodarczej przyczyniają się do rozwoju gospodarki oraz do wzrostu dobrobytu społecznego, dążąc do zagwarantowania praw przedsiębiorców oraz uwzględniając potrzebę zapewnienia ciągłego rozwoju działalności gospodarczej w warunkach wolnej konkurencji¹, ustawodawca przyjął pakiet rozwiązań o obiecującej nazwie: Konstytucja dla Biznesu.

Dnia 22 czerwca 2018 r. na stanowisko pierwszego Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców powołany został Adam Abramowicz. Utworzenie nowego urzędu, dedykowanego bardzo trudnej i wrażliwej na zmiany sferze życia gospodarczego, jaką jest sektor MŚP rodził wiele nadziei i oczekiwań na ewolucję relacji pomiędzy przedsiębiorcami a organami regulującymi zasady i warunki rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. Rzecznik miał być donośnym

* Maria Urban – studentka, Uczelnia Łazarskiego, e-mail: maria.aleksandra.urban@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5295-6421.

** Ewelina Florczak – dr, Uczelnia Łazarskiego, e-mail: ewelina.florczak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5958-7163.

¹ Preambuła, Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców.

głosem biznesu i obrońcą jego interesów. Zasoby jakimi dysponuje, zarówno kadrowe, jak i rzeczowe, dają podstawy do uzasadnionych oczekiwań co do realnych rezultatów jego pracy. Informacje wynikające z analizy rocznych sprawozdań pozwalają na interpretację skali i kierunków aktywności, sposobu działania i komunikowania się z szeroko rozumianym otoczeniem. Zwłaszcza że nowość urzędu sprawia, że ilość i dostęp do danych źródłowych i prac badawczych jest bardzo ograniczony.

1. GENEZA I POWOŁANIE URZĘDU RZECZNIKA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORCÓW

Słownik języka polskiego podaje następujące definicje wyrazu rzecznik: *ten, kto występuje w obronie kogoś lub czegoś, kto popiera jakąś sprawę oraz ten, kto występuje w czyimś imieniu*². Obecnie, w Polsce działa pięciu rzeczników, prowadzących swoje zróżnicowane działania w szeroko rozumianym interesie obywateli: od 1987 r. Rzecznik Praw Obywatelskich³, od 2000 r. Rzecznik Praw Dziecka⁴, od 2009 r. Rzecznik Praw Pacjenta⁵, od 2015 r. Rzecznik Finansowy⁶ oraz od 2018 r. Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców⁷.

Powołanie organu, który ma chronić prawa przedsiębiorców oraz pozytywnie wpływać na warunki prowadzenia działalności gospodarczej nie jest nowym założeniem. W 2010 r. z interpelacją poselską w sprawie powołania urzędu rzecznika praw podatnika wystąpił poseł Michał Jaros⁸, trzy lata później z podobnym zapytaniem wystąpił poseł Henryk Kmiecik: w sprawie powołania do życia rzecznika praw podatników i płatników⁹. Ówczesni ministrowie finansów odpowiedzieli na interpelacje tak samo negatywnie. Skoro w 2010 r. rzecznik nie był potrzebny, ponieważ: *zmiany prawa podatkowego*

² <https://sjp.pwn.pl/slowniki/rzecznik> (dostęp: 3.01.2021).

³ <https://bip.brpo.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

⁴ <https://brpd.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

⁵ <https://www.gov.pl/web/rpp> (dostęp: 28.12.2021).

⁶ <https://rf.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

⁷ <https://rzecznikmsp.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

⁸ Interpelacja nr 16946 do prezesa Rady Ministrów w sprawie powołania urzędu rzecznika praw podatnika.

⁹ Interpelacja nr 14379 do ministra finansów w sprawie powołania do życia rzecznika praw podatników i płatników.

w coraz większym stopniu stwarzają podatnikowi możliwości prezentacji i obrony jego słusznym interesów¹⁰ czy to oznacza, że zmiany prawa podatkowego od 2018 r. ograniczają możliwości podatników do ochrony i obrony?

POWSTANIE URZĘDU RZECZNIKA MŚP

Ustawą z dnia 6 marca 2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców powołany został urząd Rzecznika. Ustawa określa, na straży których praw stoi Rzecznik: mikro, małych i średnich przedsiębiorców w rozumieniu ustawy Prawo przedsiębiorców. Rangi i znaczenia zakresu tej reprezentacji nadaje fakt, że sektor MŚP stanowi 99,8% wszystkich aktywnych niefinansowych przedsiębiorstw, ponad 2258 tysięcy przedsiębiorców¹¹.

Ustawa Prawo przedsiębiorców podzieliła firmy na cztery wielkości: mikro, małe, średnie i duże. Kryteriami są roczna wielkość przychodów, ilość zatrudnionych oraz suma bilansowa. Mikroprzedsiębiorca to przedsiębiorca, który w co najmniej jednym roku z dwóch ostatnich lat obrotowych zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników oraz nie przekroczył obrotu 2 milionów euro lub suma aktywów nie przekroczyła 2 milionów euro. Mały przedsiębiorca, w co najmniej jednym roku z dwóch ostatnich lat obrotowych, zatrudniał mniej niż 50 osób, a jego obrót nie przekroczył 10 milionów euro lub suma aktywów była mniejsza bądź równa 10 milionom euro. U średniego przedsiębiorcy, w co najmniej jednym roku z dwóch ostatnich lat obrotowych, zatrudnienie było mniejsze niż 250 osób, obroty nie przekroczyły 50 milionów euro, a suma aktywów nie przekroczyła 43 milionów euro.

Ustawowe obowiązki Rzecznika łączą się z pogłębianiem zaufania przedsiębiorców do władzy publicznej, poszanowaniem zasady wolności gospodarczej, bezstronności i równego traktowania, zrównoważonego rozwoju oraz zasady uczciwej konkurencji i poszanowania dobrych obyczajów oraz słusznym interesów przedsiębiorców¹².

Rzecznika powołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki. Przed złożeniem wniosku, minister zasięga opinii reprezentatywnych organizacji pracodawców w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach

¹⁰ <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/02DEB6BB> (dostęp: 28.12.2021).

¹¹ GUS, *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2020 roku*, Warszawa 2021.

¹² Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców, art. 1.

dialogu społecznego¹³. Jeśli kandydat na stanowisko Rzecznika spełni szereg kryteriów formalnych:

- a) jest obywatelem polskim;
- b) korzysta z pełni praw publicznych;
- c) nie był skazany prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo ani umyślne przestępstwo skarbowe;
- d) posiada wyższe wykształcenie – brak wymagań co do kierunku studiów;
- e) cieszy się nieposzlakowaną opinią i daje rękojmię prawidłowego wykonywania powierzonych zadań;
- f) wyróżnia się wiedzą w zakresie przedsiębiorczości i regulacji prawnych tworzących otoczenie przedsiębiorców oraz posiada co najmniej pięcioletnie doświadczenie w zakresie wykonywania działalności gospodarczej lub reprezentowania interesów przedsiębiorców, lub tworzenia lub stosowania prawa gospodarczego;
- g) nie pełnił służby zawodowej ani nie pracował w organach bezpieczeństwa państwa wymienionych w art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. z 2017 r. poz. 2186 oraz z 2018 r. poz. 538 i 650), ani nie był ich współpracownikiem¹⁴

może zostać powołany na jedną, sześcioletnią kadencję¹⁵. Spełniwszy wszystkie powyższe warunki, dnia 22 czerwca 2018 r. na stanowisko Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców powołany został Adam Abramowicz¹⁶. Ustawa zabrania Rzecznikowi zajmować inne stanowiska, z wyjątkiem stanowiska naukowo-dydaktycznego lub naukowego w szkole wyższej, Polskiej Akademii Nauk, instytucie badawczym lub innej jednostce naukowej oraz wykonywania innych zajęć zawodowych, należeć do partii politycznej, wykonywania innych czynności, które pozostają w sprzeczności z jego obowiązkami albo mogą wywołać podejrzenie o jego stronnictwo lub interesowność, prowadzenia działalności publicznej niedającej się pogodzić z obowiązkami i godnością jego urzędu¹⁷. Zgodnie z art. 7 Rzecznik ma prawo do jednego zastępcy, który musi spełniać te same wymogi formalne, co Rzecznik. Zastępcę powołuje minister właściwy do spraw gospodarki na wniosek Rzecznika.

¹³ *Ibidem*, art. 3.

¹⁴ *Ibidem*, art. 2.

¹⁵ *Ibidem*, art. 4.

¹⁶ <https://rzecznikmsp.gov.pl/instytucja-rzecznika/> (dostęp: 1.01.2022).

¹⁷ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców, art. 6.

2. DZIAŁALNOŚĆ RZECZNIKA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORCÓW

W ustawie wymienione są następujące zadania Rzecznika:

- a) opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących interesów przedsiębiorców oraz zasad podejmowania, wykonywania lub zakończenia działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- b) pomoc w organizacji mediacji między przedsiębiorcami a organami administracji publicznej;
- c) współpraca z organizacjami pozarządowymi, społecznymi i zawodowymi, do których celów statutowych należy ochrona praw przedsiębiorców oraz współdziałanie ze stowarzyszeniami, ruchami obywatelskimi, innymi dobrowolnymi zrzeszeniami i fundacjami oraz z zagranicznymi i międzynarodowymi organami i organizacjami na rzecz ochrony praw przedsiębiorców oraz poszanowania zasady wolności działalności gospodarczej i równego traktowania;
- d) inicjowanie i organizowanie działalności edukacyjnej i informacyjnej w zakresie związanym z wykonywaniem działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności w dziedzinie przedsiębiorczości oraz prawa gospodarczego;
- e) podejmowanie innych działań, o których mowa w art. 9, o ile służą one ochronie praw przedsiębiorców¹⁸.

Aby wykonywać powyższe zadania, Rzecznik może zlecać wykonanie badań, ekspertyz i opinii. Może również:

- a) występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej albo wydanie lub zmianę innych aktów normatywnych w sprawach dotyczących działalności gospodarczej;
- b) występować do właściwych organów z wnioskiem o wydanie objaśnień prawnych, o których mowa w art. 33 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, jeśli przepisy będące przedmiotem wniosku budzą wątpliwości w praktyce lub ich stosowanie wywołało rozbieżności w rozstrzygnięciach wydawanych przez właściwy organ administracji publicznej;
- c) informować właściwe organy nadzoru lub kontroli o dostrzeżonych nieprawidłowościach w funkcjonowaniu organów administracji publicznej;
- d) występować do właściwego ministra lub organu upoważnionego ustawowo do opracowywania i wnoszenia do rozpatrzenia przez Radę Ministrów

¹⁸ *Ibidem*, art. 8.

- projektów aktów normatywnych z wnioskiem, o którym mowa w art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców;
- e) występować do Sądu Najwyższego z wnioskiem, o którym mowa w art. 83 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2018 r. poz. 5 i 650);
 - f) wnosić skargi nadzwyczajne, na podstawie art. 89 § 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym;
 - g) występować do Naczelnego Sądu Administracyjnego z wnioskami o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych, których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie sądów administracyjnych;
 - h) zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnosić skargi i skargi kasacyjne do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach – na prawach przysługujących prokuratorowi;
 - i) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa wszczynane z urzędu;
 - j) informować właściwe organy o dostrzeżonych barierach i utrudnieniach w zakresie wykonywania działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁹.

Czynności podejmowane przez Rzecznika dzielą się na podejmowane z urzędu, na wniosek przedsiębiorcy lub organizacji przedsiębiorców. Po zapoznaniu się z wnioskiem Rzecznik może:

- a) podjąć czynności;
- b) wskazać wnioskodawcy przysługujące mu prawa i środki działania;
- c) przekazać sprawę według właściwości;
- d) odmówić podjęcia czynności, o czym, uzasadniając swoje stanowisko, zawiadamia wnioskodawcę²⁰.

Rzecznik wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Rzecznika, które jest państwową jednostką budżetową ze statutem nadanym przez ministra właściwego do spraw gospodarki²¹. Maksymalny limit wydatków z budżetu państwa przeznaczonych na wykonywanie zadań Rzecznika w poszczególnych latach wynosi: w 2018 r. – 7 500 000 zł (niepełny rok), w 2019 r. – 19 000 000 zł, w latach 2020–2027 – 18 000 000 zł rocznie.

¹⁹ *Ibidem*, art. 9.

²⁰ *Ibidem*, art. 10.

²¹ *Ibidem*, art. 15.

3. POZIOM WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI PRZEDSIĘBIORCÓW NA TEMAT RZECZNIKA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORCÓW – NA PODSTAWIE WYNIKÓW BADAŃ

W 2021 r. w Polsce działało 2356 tysięcy firm, z czego jedynie 0,2% stanowią duże przedsiębiorstwa. A więc dla 99,8% z nich głos Rzecznika jest ich głosem; w tej grupie 97% to mikro podmioty, których liczba z roku na rok wzrasta (w roku 2021 o 2,9% w porównaniu z rokiem 2020).

Sektor MŚP odpowiada za ponad 49% PKB Polski (bez zmian rok do roku). W 2021 r. sektor MŚP zatrudniał ponad 6,75 mln osób, czyli 67,4% spośród wszystkich zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw²².

Kolejną kategorią wskazującą na rosnące znaczenie sektora MŚP są zmiany w wysokości nakładów przeznaczonych na rzeczowe aktywa trwałe (inwestycje). W tej grupie wzrost nakładów inwestycyjnych wyniósł 5,7% w porównaniu z rokiem 2020, w wartości bezwzględnej było to 105,1 mld zł (w całości sektora przedsiębiorstw odpowiednio 240,6 mld zł)²³.

Analizując literaturę przedmiotu, daje się zauważyć brak badań dotyczących znajomości satysfakcji, a także oddziaływania urzędu Rzecznika MŚP na przedsiębiorców. Aby wypełnić tę lukę, przeprowadzono badanie ankietowe w okresie sierpień–październik 2021 r. W badaniu wzięło udział 107 osób z całej Polski²⁴ prowadzących działalność gospodarczą w dowolnej formie prawnej: jednoosobowej działalności gospodarczej lub spółki kapitałowej, fundacji lub stowarzyszenia, których roczny przychód nie przekroczył 50 mln euro, suma bilansowa nie przekroczyła 43 mln euro i nie zatrudniali więcej niż 250 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, 63% respondentów nie słyszało o urzędzie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców przed rozpoczęciem wypełniania ankiety.

Ponadto należy wskazać, że 35% respondentów odpowiedziało, iż nie słyszało o żadnym działaniu Rzecznika. Przedsiębiorcy wiedzą, że istnieje taki organ, ale nie mają pojęcia, jakie działania podejmuje i jaki jest zakres jego

²² PARP, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2021*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Na podstawie odpowiedzi do pierwszej części ankiety, większość ankietowanych to osoby urodzone w latach 1981–1994 (54% – Milenialsi, pokolenie Y), prowadzące firmy istniejące na rynku od roku do 10 lat (65,5% – faza rozwoju przedsiębiorstwa), w branży usługowej (23,4% – usługi informatyczne; 24,3% – pozostałe usługi, należące do sekcji M Polskiej Klasyfikacji Działalności „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna”), o rocznych przychodach nieprzekraczających 2 milionów euro.

kompetencji. Co czwarty respondent słyszał o realizacji wszystkich czterech zadań przez Rzecznika określonych w ustawie.

Najwięcej respondentów, bo aż 50%, słyszało o wykonywaniu przez Rzecznika pierwszego zadania, czyli o opiniowaniu proponowanych zmian prawnych w zakresie prowadzenia przedsiębiorstwa w Polsce; 45% respondentów słyszało o tym, że Rzecznik pomaga w mediacjach między przedsiębiorcami a organami administracji publicznej; 40% ankietowanych słyszało o współpracy Rzecznika z organizacjami pozarządowymi w zakresie wsparcia przedsiębiorców. Jedna czwarta respondentów spotkała się z edukacyjną i informacyjną działalnością Rzecznika.

Z badań wynika, że bardzo nieznaczna liczba respondentów (12%) korzystała z pomocy Rzecznika – taki stan rzeczy może również wynikać ze względnej młodości instytucji. Ponadto prawie 80% respondentów uważa, że Rzecznik jest potrzebny lub bardzo potrzebny. Polscy przedsiębiorcy zgadzają się ze stwierdzeniem, że potrzebny jest organ stojący na straży zasady wolności gospodarczej, uczciwej konkurencji i poszanowania interesów przedsiębiorców.

Niecałe 31% respondentów odpowiedziało, że Rzecznik źle lub bardzo źle wywiązuje się ze swoich obowiązków. Działania Rzecznika pozytywnie oceniło nieco ponad 11% respondentów; 57,9% ankietowanych przedsiębiorców wybrało odpowiedź „nie mam zdania”, spośród nich 70% stanowili respondenci, którzy nie słyszeli przed wypełnieniem ankiety o urzędzie Rzecznika. Takiej samej odpowiedzi udzieliło tylko 37,5% przedsiębiorców, którzy słyszeli o Rzeczniku wcześniej.

Jaki obraz przedsiębiorcy wyłania się przy głębszej analizie odpowiedzi na pytanie: czy słyszałaś/słyszałeś o urzędzie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców przed rozpoczęciem wypełniania tej ankiety? Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 37,38% respondentów, przecząco odpowiedziało 62,62%. Analizując profil respondentów, którzy odpowiedzieli twierdząco, uzyskujemy pomiar: prawie 67% mileniśców słyszało o Rzeczniku wcześniej, z pokolenia Baby Boomers ponad 44%, odrobinę mniej, bo niecałe 43%, z pokolenia Z, a najmniej, niecałe 19%, z pokolenia PRL. Ponad 46% spośród wszystkich respondentów prowadzących działalność dłużej niż 20 lat słyszało wcześniej o Rzeczniku i 45,5% spośród przedsiębiorców ze stażem 10–20-letnim. Co piąty przedsiębiorca ze stażem nie dłuższym niż rok wiedział o istnieniu urzędu Rzecznika. W podziale na wielkość obrotu bardziej świadomymi są mikroprzedsiębiorcy, prawie 39% z nich wiedziało o Rzeczniku wcześniej. Co czwarty respondent z rocznym przychodem do 10 mln euro słyszał o Rzeczniku. Żaden z respondentów z obrotami powyżej 10 mln nie

słyszał, ale ci stanowili niecałe 2% wszystkich ankietowanych. Najbardziej świadomą istnienia Rzecznika grupą są przedsiębiorcy zajmujący się obsługą rynku nieruchomości czyli prawie 67%.

Wyniki badania potwierdzają tezę postawioną na wstępie niniejszego opracowania. Przedsiębiorcy w każdym wieku, z każdej branży, z różnym doświadczeniem w prowadzeniu działalności zgodnie twierdzą, że Rzecznik jest potrzebny. Polscy mikro, mali i średni przedsiębiorcy uważają, że brakuje bezstronnego organu, który dbałby o ich interes i chronił przed nadużyciami ze strony urzędów. Z badań wynika, że obecny Rzecznik nie wywiązuje się z tej roli należycie. Zdecydowana większość przedsiębiorców o nim nie słyszała, a część respondentów, która słyszała, nie wie, na czym polega praca Rzecznika, tym samym nie wie, że można szukać u niego pomocy.

ZAKOŃCZENIE

Stworzenie w 2018 r. urzędu Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, z szerokim zakresem kompetencji, dawało obiektywne podstawy do uczyńnięcia z Rzecznika głosu jakże licznego, ponad dwumilionowego środowiska. Jednak to, co miało być walorem i atutem – możliwość zajmowania się stosunkowo szerokim zakresem spraw – nie przełożyło się na efekty, które w istotny sposób poprawiłyby jakość prawa gospodarczego i otoczenia dla prowadzenia firmy w Polsce. Podejmowanie przez Rzecznika MŚP wielu problematycznych zagadnień, z różnorodnych obszarów działalności gospodarczej, miało charakter działań doraźnych. Po przeanalizowaniu sprawozdań z działalności Rzecznika MŚP wynika, iż działał on zgodnie z ustawą, głównie mediował między przedsiębiorcami a organami administracji publicznej, niestety bardzo punktowo. W działalności Rzecznika w latach 2018–2020 zabrakło podejścia systemowego, rozwiązywanie problemów czy sporów przedsiębiorców w wymiarze jednostkowym nie przełożyło się na uzyskanie mierzalnych efektów o generalnym znaczeniu. Sprawozdania merytoryczne Rzecznika MŚP z analizowanego okresu nie zawierają żadnej informacji o praktycznych rezultatach podejmowanych działań (ekonomicznych, prawnych, organizacyjnych).

Dodatkowym zagadnieniem jest sposób wyboru na to stanowisko Rzecznika, co już na wstępie obniżyło oczekiwania co do determinacji i zaangażowania w naprawę i poprawę sytuacji przedsiębiorców w relacji z instytucjami administracji państwowej. Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców jest powoływany przez Prezesa Rady Ministrów, w przeciwieństwie do np. Rzecznika

Praw Obywatelskich, którego powołuje Sejm za zgodą Senatu. Procedura wyboru osoby na stanowisko Rzecznika MŚP nie została zrealizowana w drodze konkursu i poprzez publiczne przedstawienie swojego autorskiego planu i programu działania prowadzonej instytucji oraz skonfrontowanie się z pytaniami zadawanymi przez przedstawicieli władzy ustawodawczej. Jeśli dodatkowo uwzględnimy brak wymagań co do kierunku wykształcenia oraz udokumentowania dorobku zawodowego kandydata, uzasadniona wydaje się teza, że o ile sama koncepcja powołania Rzecznika MŚP była ważna i potrzebna, to równie ważne i potrzebne było stworzenie warunków pozwalających na wybór eksperta.

Powołanie niezależnego organu, który występuje w obronie interesów polskich przedsiębiorców, zostało pozytywnie przyjęte przez środowisko polskiego biznesu, jednak po kilkudziesięciu miesiącach funkcjonowania Biura Rzecznika, po wydaniu ponad 40 mln złotych publicznych pieniędzy, co szósty przedsiębiorca nie słyszał o jego istnieniu. Mimo iż z roku na rok koszty wynagrodzeń Biura Rzecznika rosły, zatrudnia więcej pracowników, zajmuje się większą ilością spraw, to świadomość wśród przedsiębiorców na temat jego istnienia jest niska, prawie 63% z nich nie słyszało wcześniej o takim organie. Z tych, którzy zetknęli się z urzędem Rzecznika wcześniej, 35% nie słyszało o tym, aby Rzecznik realizował swoje ustawowe zadania, zadania takie jak mediacja między podatnikami a organami administracji publicznej, czy działalność na rzecz ochrony praw przedsiębiorców, a tematów, którymi Rzecznik mógł się kompleksowo zająć, było wiele.

Należy zadać pytanie, czy Rzecznik jest za mało obecny w mediach i dotychczasowe działania są niewystarczające, a może jest obecny w niepełnym zakresie stacji medialnych? Jaki odsetek polskich przedsiębiorców najczęściej ogląda TV Trwam, słucha Radia Maryja i odwiedza stronę 4stars.pl?²⁵ Czy oprócz telewizji, radia, kosztownej kampanii w mediach tradycyjnych nie ma innej drogi dotarcia do przedsiębiorców? Czy informacja o urzędzie Rzecznika, jego roli i możliwościach, nie mogłaby pojawiać się na stronie biznes.gov.pl, która służy rejestracji i zmianom we wpisach w jednoosobowych działalnościach gospodarczych i spółkach cywilnych? Odnośnik do strony Rzecznika mógłby zostać umieszczony na stronie podatki.gov.pl, skąd przedsiębiorcy pobierają deklaracje do urzędów skarbowych. Na stronie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jest informacja, że zarejestrowano już ponad 10 mln profili online²⁶, gros tych profili to przedsiębiorcy, a na zus.pl

²⁵ <https://radiotrack.pl/wyniki-sluchalnosci/> (dostęp: 28.12.2021).

²⁶ <https://www.zus.pl/> (dostęp: 26.05.2022).

również brak wzmianki o urzędzie Rzecznika. O podobnym pomysle wspominał jeden z respondentów: „Brak informacji o tej instytucji podczas zakładania firmy”.

Wielu respondentów-przedsiębiorców wyraziło niezadowolenie z dotychczasowej działalności Rzecznika. Komentarze te są kluczowe w kontekście uzyskanych wyników badania. Coraz więcej Polaków rezygnuje z telewizji i radia na rzecz internetu i portali społecznościowych. Biuro Rzecznika powinno skierować więcej czasu i pracy na aktywność na Facebooku, kampanię na Instagramie, a może nawet na TikToku, wyciągając dłoń do najmłodszych przedsiębiorców, którzy w ponad 77% zgodzili się, że Rzecznik jest potrzebny. Dobrze zdefiniowana grupa odbiorców reklam wśród użytkowników Meta jest o wiele tańsza od ogólnopolskiej kampanii telewizyjnej. Przedsiębiorcom w każdym wieku, z każdej branży, brakuje bezstronnego organu, który bezpłatnie pomoże w zmaganiu się z realiami prowadzenia firmy w Polsce. Tylko 10% przedsiębiorców nie widzi potrzeby istnienia Rzecznika.

Kolejną kwestią jest neutralność polityczna stanowiska Rzecznika. Wieloletnia przynależność partyjna dla wielu przedsiębiorców może oznaczać brak samodzielności w piastowaniu stanowiska oraz brak zaufania.

Tylko 11% respondentów ocenia dotychczasową działalność Rzecznika pozytywnie, 30,8% ma złe zdanie o działalności Rzecznika, a ponad 60% nie ma zdania. Trudno mieć zdanie na temat organu, o którym się wcześniej nie słyszało.

Swoistym probierzem faktycznej determinacji Rzecznika w wypełnianiu ustawowych obowiązków było wprowadzenie nowego systemu podatkowego, zwanego Polskim Ładem. W zgodnej opinii większości ekspertów: ekonomistów, prawników, finansistów, zestaw przepisów obowiązujących od dnia 1 stycznia 2022 r. i z późniejszymi zmianami, jest zły, niezgodny z Konstytucją, niezgodny z innymi ustawami podatkowymi, nielogiczny, niespójny wewnętrznie, napisany niegrammatycznie. Takie opinie wyrażali również prawnicy z Rządowego Centrum Legislacji. To spowodowało, że bardzo duża grupa przedsiębiorców znalazła się w sytuacji bezpośredniego zagrożenia możliwości kontynuacji działalności gospodarczej – wprowadzenie nowych obciążeń podatkowych, brak jasnych przepisów niepozwalający na ich interpretacje, w jeszcze większym stopniu niż dotychczas wpływał negatywnie na warunki sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości. Stwarzało to naturalną przestrzeń dla działań Rzecznika. Jednak żadne kompleksowe działania nie zostały podjęte. Rzecznik i jego urzędnicy nie wystąpili z inicjatywą szeroko zakrojonej debaty na temat systemowych zmian Polskiego Ładu. Takie zaniechanie ma istotny wpływ na ogólną negatywną ocenę kompetencji Rzecznika.

Ustawodawca, uznając za potrzebne stworzenie warunków i standardów legislacyjnych zapewniających ochronę sektorowi mikro, małych i średnich przedsiębiorców, powołał urząd Rzecznika. Niestety, jak wynika z badań, stworzenie urzędu Rzecznika jest przedsięwzięciem bez realnego wpływu na kierunek i zakres zmian regulujących zasady funkcjonowania biznesu, stwarza jedynie pozór troski o dobrostan firm działających w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

Literatura przedmiotu

- Dobaczewska A., *Zasady prawne relacji przedsiębiorców z organami władzy publicznej*, [w:] Borkowski A., Małecki W., *Państwo a przedsiębiorca – aktualne wyzwania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2019.
- Grzegorzewska-Mischka E., Wyrzykowski W., *Bariery rozwoju przedsiębiorczości w Polsce i krajach UE – analiza retrospektywna i porównawcza*, [w:] Sułkowski Ł., Marjański A., *Przedsiębiorczość w dobie wyzwań rozwojowych*, *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, t. XVIII, z. 12, cz. 1, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk 2017.
- Kozieł G., *CEIDG. Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców. Przedsiębiorcy zagraniczni w obrocie gospodarczym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Lissoń P., *Rzecznik Małych i Średnich przedsiębiorców: ombudsman czy organ administracji rządowej*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, r. LXXX, z. 4, 2018.
- Podgórski Z., *Proces Tworzenia Przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Powałowski A., Wolska H., *Przedsiębiorcy i ich działalność*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2019.
- Samborski A., *Bariery fiskalne rozwoju przedsiębiorczości w Polsce*, *Problemy Zarządzania*, vol. 15, nr 1 (65), 2016.
- Tarasek M., *Rzecznik Praw Podatnika – czy rozwiąże problemy polskiego podatnika?*, Uniwersytet Śląski, 2013.
- Wiśniewski J.B., *Przedsiębiorczość jako fundament dynamicznej analizy gospodarczej*, *Economic Review* 27/2, Wrocław 2021.

Sprawozdania i raporty

Główny Urząd Statystyczny, *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2020 r.*, Warszawa 2021.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2021.*

Sprawozdanie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, 2018.

Sprawozdanie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, 2019.

Sprawozdanie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, 2020.

Źródła internetowe

Baby Boomers, Generacja X i Millenialsi, czyli zmiany pokoleniowe w organizacji, <https://rynekpracy.pl/artykuly/baby-boomers-generacja-x-i-millenialsi-czyli-zmiany-pokoleniowe-w-organizacji> (dostęp: 15.05.2022).

Biuro Rzecznika MŚP, <https://www.linkedin.com/company/biuro-rzecznika-msp/> (dostęp: 4.01.2022).

Digital 2021: Poland, <https://datareportal.com/digital-in-poland> (dostęp: 3.01.2022).

<https://bdm.stat.gov.pl/> (dostęp: 15.05.2022).

<https://bip.brpo.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

<https://brpd.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

<https://osrodekkanaliz.pl/o-nas/> (dostęp: 19.02.2022).

<https://rf.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

<https://rzecznikmsp.gov.pl/> (dostęp: 28.12.2021).

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/rzecznik> (dostęp: 3.01.2021).

<https://twitter.com/rzecznikmsp> (dostęp: 4.01.2022).

<https://www.facebook.com/BiuroRzecznikaMSP> (dostęp: 4.01.2022).

<https://www.gov.pl/web/rpp> (dostęp: 28.12.2021).

<https://www.youtube.com/c/RzecznikMSP> (dostęp: 4.01.2022).

Kody PKD, <http://www.krs-online.com.pl/PKD.html> (dostęp: 10.05.2022).

Pokolenie X na rynku pracy – charakterystyka, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/pokolenia-w-pracy-pokolenie-x> (dostęp: 15.05.2022).

Raport Newspoint: Pokolenia w Polsce i potrzeba monitorowania ich rosnącej aktywności, <https://www.newspoint.pl/blog/raport-newspoint-pokolenia-w-polsce-i-potrzeba-monitorowania-ich-rosnacej-aktywnosci> (dostęp: 15.05.2022).

Wyniki słuchalności stacji ogólnopolskich i ponadregionalnych, <https://radiotrack.pl/wyniki-sluchalnosci/> (dostęp: 25.05.2022).

Zapomnijcie o „generacji Y”. Do głosu dochodzi „pokolenie XD” – i łatwo je rozpoznać, <https://natemat.pl/235903,do-jakiego-pokolenia-naleze-generacja-z-to-najliczniejsza-grupa-w-polsce> (dostęp: 15.05.2022).

Akty prawne

Interpelacja nr 14379 do Ministra Finansów w sprawie powołania do życia rzecznika praw podatników i płatników.

Interpelacja nr 16946 do prezesa Rady Ministrów w sprawie powołania urzędu rzecznika praw podatnika.

Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 13 września 2017 r. w sprawie rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2017 poz. 1911.

Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, Dz.U. 2018 poz. 646.

Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców, Dz.U. 2018 poz. 648.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240.

FUNKCJA RZECZNIKA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORCÓW W PRAKTYCE GOSPODARCZEJ SEKTORA MŚP

Streszczenie

Dnia 22 czerwca 2018 r. został powołany urząd Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców (Rzecznik MŚP). W opracowaniu przedstawiono proces i drogę, jaką przebyła koncepcja urzędu Rzecznika MŚP od momentu pojawienia się jej – ponad 10 lat temu oraz zapisy ustawy o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców, określającej zadania tej nowej instytucji. Na tym tle zaprezentowane zostały wyniki badania znajomości instytucji Rzecznika MŚP wśród przedsiębiorców i ich oceny działalności tego urzędu. Badanie zostało przeprowadzone wśród mikro, małych i średnich przedsiębiorców w okresie sierpień – październik 2021 roku.

Tezą główną artykułu jest to, że Rzecznik MŚP nie wykonuje prawidłowo swoich ustawowych obowiązków, działa pozornie. Niewystarczająca promocja nie tyle działań, co samego urzędu i zakresu jego ustawowych kompetencji sprawia, że po ponad trzech latach polscy mikro, mali i średni przedsiębiorcy wciąż niewiele wiedzą o takim urzędzie.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, przedsiębiorcy, rzecznik, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców, analiza ankiety

THE FUNCTION OF THE OMBUDSMAN FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTREPRENEURS IN THE ECONOMIC PRACTICE OF THE SME SECTOR

Abstract

On June 22, 2018, the office of the Ombudsman for Small and Medium-sized Entrepreneurs (SME Ombudsman) was established. The article presents the process and path that the concept of the Office of the Ombudsman for SMEs has undergone since its appearance – over 10 years ago, and the provisions of the Act on the Ombudsman for Small and Medium-sized Entrepreneurs, defining the tasks of this new institution. Against this background, the results of the survey on the awareness of the institution of the Ombudsman for SMEs among entrepreneurs and their assessment of the activity of this office were presented. The survey was conducted among micro, small and medium-sized enterprises in the period August – October 2021.

The main thesis of the article is that the activities of the SME Ombudsman are not clearly articulated in relation to the relevant scope of competence. Insufficient promotion of not so much the activities as the office itself and the scope of its statutory competences means that after more than three years, Polish micro, small and medium entrepreneurs still know little about such an office.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurs, spokesman, Ombudsman for Small and Medium-sized Entrepreneurs, analysis of the survey

Cytuj jako:

Urban M., Florczak E., *Funkcja Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców w praktyce gospodarczej sektora MŚP*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 4(75), s. 89–104. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.24/m.urban/e.florczak

Cite as:

Urban M., Florczak E. (2022). ‘The function of the Ombudsman for Small and Medium-sized Entrepreneurs in the Economic practice of the SME sector’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 4(75), 89–104. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.24/m.urban/e.florczak

R E C E N Z J E I S P R A W O Z D A N I A

R E V I E W S A N D R E P O R T S

Adrian Chojan

ALEKSANDRA LASKOWSKA-RUTKOWSKA (RED.),
CYFRYZACJA W ZARZĄDZANIU,
CeDeWu, WARSZAWA 2020, SS. 240

RECENZJA

Pandemia COVID-19 przyniosła współczesnemu biznesowi wiele zmian. Organizacje chcące odnieść sukces musiały nierzadko w sposób drastyczny i nagły dokonać organizacyjnego przewrotu w swojej działalności. Jednak współczesny biznes jeszcze przed pandemią zaczął mierzyć się z wyzwaniem Przemysłu 4.0. Jest to koncepcja opisująca skomplikowany proces transformacji technologicznej i organizacyjnej przedsiębiorstw, skupiająca się na integracji nowych wartości oraz procesów cyfryzacji produktów, dzięki czemu powstają zupełnie nowe modele biznesowe.

Problematyka ta coraz częściej staje się przedmiotem zainteresowania licznych badaczy, którzy dają temu wyraz w swoich publikacjach naukowych. Jedną z takich publikacji jest praca zbiorowa przygotowana pod redakcją naukową dr hab. Aleksandry Laskowskiej-Rutkowskiej pt. *Cyfryzacja w zarządzaniu*, będąca przedmiotem niniejszej recenzji. Wydana w 2020 r. nakładem wydawnictw CeDeWu publikacja naukowa w swojej istocie i treści odnosi się właśnie do wskazanych wcześniej założeń koncepcji Przemysłu 4.0.

Redaktorze tomu udało się zebrać bardzo dobrze przygotowany merytorycznie zespół, reprezentujący uznane ośrodki naukowe w Polsce, takie jak: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uczelnia Łazarskiego, czy też Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. Na uwagę zasługuje również fakt, że zespół merytoryczny to w znacznej części grono bardzo doświadczonych badaczy zarządzania, ale i młode osoby, które dopiero co rozpoczęły pracę naukową.

Recenzowana praca zbiorowa składa się ze wstępu oraz z dziewięciu merytorycznych rozdziałów. Układ pracy ma charakter problemowy, zaś cała analiza opiera się na metodzie od ogółu do szczegółu.

W rozdziale pierwszym Katarzyna Śledziwska, Renata Włoch, Katarzyna Nosalska ukazują, na czym polega transformacja cyfrowa przedsiębiorstw oraz jak współcześnie należy ją rozumieć i interpretować. Analiza została oparta na trzech zmianach: procesowych, technologicznych i organizacyjnych. Rozdział drugi przygotowany przez Beatę Jamkę odnosi się do ważnego obszaru zarządzania ludźmi w cyfryzacji. Niezwykle interesującym i zarazem cennym wkładem jest część dotycząca korelacji między rynkiem pracy a kompetencjami pracowników przyszłości. Rozdział trzeci przygotowany przez Sabinę Kauf oraz redaktorkę tomu Aleksandrę Laskowską-Rutkowską obejmuje problematykę roli cyfryzacji w usprawnianiu łańcuchów dostaw. Autorki skupiły się na bardzo aktualnych kwestiach, takich jak wykorzystanie blockchain, czy też sztucznej inteligencji w łańcuchach dostaw.

Sylwia Gwoździewicz, Dariusz Prokopowicz, Jan Grzegorek w rozdziale czwartym podejmują problematykę zastosowania zaawansowanych narzędzi przetwarzania danych w dobie cyfryzacji. Odwołują się m.in. do big data i związanej z nią analityki biznesowej. W rozdziale piątym Sonia Wędrychowicz-Horbatowska omawia zagadnienie zarządzania zespołami w erze cyfryzacji z perspektywy menedżera z branży finansowej. Na szczególne podkreślenie – zwłaszcza z zarządczego punktu widzenia – zasługuje część dotycząca motywacji i zarządzania ludźmi w dobie cyfryzacji. Uzupełnieniem katalogu merytorycznych rozważań jest rozdział autorstwa Michała Pieniasa dotyczący digital marketingu. Współczesny marketing zmienił bowiem znacząco swe oblicze i to, co jeszcze 5–6 lat temu było standardem, obecnie jest już narzędziem nieskutecznym.

Rozdział siódmy autorstwa Jarosława Ropęgi i Pawła Wojno skupia się na kwestiach dotyczących cyfryzacji w procesie przedsiębiorczym jako jednego z elementów rozwoju firm sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Doskonale wiemy, że firmy z tego obszaru w największym stopniu „składają” się na polską gospodarkę i stanowią o jej istotnej sile. Rozdział ósmy przygotowany przez Katarzynę Śledziwską, Renatę Włoch oraz Satię Rozynek omawia zagadnienia dotyczące transformacji cyfrowej polskich przedsiębiorstw w ujęciu oceny wdrażania rozwiązań z obszarów Przemysłu 4.0.

Pracę zamyka ważny rozdział autorstwa Aleksandry Laskowskiej-Rutkowskiej pt. *Cyfryzacja i zarządzanie w świecie postpandemii*. Nowa wizja przyszłości? Autorka próbuje ukazać znaczenie procesu cyfryzacji dla współczesnego zarządzania w związku z pandemicznymi wyzwaniem. Rozdział ten można uznać za klasyczne naukowe podsumowanie monografii.

Każdy, komu nie jest obca problematyka zarządzania i związane z nim przewartościowania dotychczas obowiązujących standardów, powinien sięgnąć po lekturę recenzowanej publikacji. Jest ona wartościowa nie tylko ze względu na poruszaną problematykę, ale przede wszystkim na sposób ukazanych treści – przystępny i zrozumiały dla każdego czytelnika.

ZASADY ETYCZNE OBOWIĄZUJĄCE W ODNIESIENIU
DO PUBLIKACJI ZAMIESZCZANYCH W KWARTALNIKU
„MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA”

Redakcja „Myśli Ekonomicznej i Politycznej” dba o utrzymanie wysokich standardów etycznych czasopisma i przestrzega stosownych zasad. Zasady te zostały oparte na COPE’s Best Practice Guidelines for Journal Editors. Są to:

Zasady dotyczące redakcji

Decyzje o publikacji

Redaktor naczelny stosuje się do aktualnego stanu prawnego w zakresie zniesławienia, naruszenia praw autorskich i plagiatu oraz ponosi odpowiedzialność za decyzje, które ze złożonych w Redakcji artykułów powinny zostać opublikowane.

Poufność

Żadnemu członkowi zespołu redakcyjnego nie wolno ujawniać informacji na temat złożonej pracy komukolwiek, kto nie jest upoważniony procedurą wydawniczą do ich otrzymania.

Ujawnienie i konflikt interesów

Nieopublikowane artykuły lub ich fragmenty nie mogą być wykorzystane w badaniach własnych członków zespołu redakcyjnego bądź recenzentów bez wyraźnej pisemnej zgody autora.

Zasady dotyczące autorów

Autorstwo pracy

Autorstwo powinno być ograniczone do osób, które znacząco przyczyniły się do pomysłu, projektu, wykonania lub interpretacji pracy. Jako współautorzy powinny być wymienione wszystkie osoby, które miały udział w powstaniu pracy.

Ujawnienie i konflikt interesów

Autor powinien ujawnić wszelkie źródła finansowania projektów w swojej pracy oraz wszelkie istotne konflikty interesów, które mogą wpłynąć na jej wyniki lub interpretację.

Oryginalność i plagiat

Autor przekazuje do redakcji wyłącznie oryginalną pracę. Powinien upewnić się, że nazwiska autorów cytowanych w pracy i/lub fragmenty prac cytowanych dzieł zostały w niej w prawidłowy sposób zacytowane lub wymienione.

Ghostwriting/guestautorship

Ghostwriting/guestautorship są przejawem nierzetelności naukowej i wszelkie wykryte przypadki będą demaskowane. Autor składa oświadczenie, którego celem jest zapobieganie praktykom ghostwriting/guestautorship.

Zasady dotyczące recenzentów

Poufność

Wszystkie recenzowane prace są traktowane jak dokumenty poufne.

Anonimowość

Wszystkie recenzje wykonywane są anonimowo, a Redakcja nie udostępnia danych autorów recenzentom.

Standardy obiektywności

Recenzje powinny być wykonane w sposób obiektywny i rzetelnie.

Ujawnienie i konflikt interesów

Informacje poufne lub pomysły nasuwające się w wyniku recenzji muszą być utrzymane w tajemnicy i nie mogą być wykorzystywane do innych celów. Recenzenci nie mogą recenzować prac, w stosunku do których występuje konflikt interesów wynikający z relacji z autorem.

ETHICAL PRINCIPLES APPLICABLE TO FOR PUBLICATIONS IN THE QUARTERLY 'ECONOMIC AND POLITICAL THOUGHT'

'Economic and Political Thought' Editorial Board strives to ensure high ethical standards. Articles submitted for publication in 'Economic and Political Thought' are assessed for their integrity, compliance with ethical standards and contribution to the development of scholarship.

The principles listed below are based on the COPE's Best Practice Guidelines for Journal Editors.

Ethical standards for editors

Decision on publication

The Editor-in-Chief must obey laws on libel, copyright and plagiarism in their jurisdictions and is responsible for the decisions which of the submitted articles should be published. The Editor may consult with the Associate Editors and/or reviewers in making publication decisions. If necessary, the Advisory Board's opinion is also taken into consideration. The decision to publish an article may be constrained by the risk of potential libel, copyright or other intellectual property infringement, plagiarism or self-plagiarism and doubts concerning authorship or co-authorship, i.e. the so-called ghost and guest authorship.

Confidentiality

No member of the Editorial Board is entitled to reveal information on a submitted work to any person other than the one authorised to be informed in the course of the editorial procedure, its author, reviewers, potential reviewers, editorial advisors or the Publisher. The Editor does not provide authors with the information about reviewers and vice versa.

Conflict of interests and its disclosure

Unpublished articles or their fragments cannot be used in the Editorial Board staff's or reviewers' own research without an author's explicit consent in writing. The Editor does not appoint reviewers who are authors', subordinates or are in other direct personal relationships (if the Editor knows about them).

Ethical standards for authors

Authorship

Authorship should reflect individuals' contribution to the work concept, project, implementation or interpretation. All co-authors who contributed to the publication should be listed. Persons who are not authors but made substantial contributions to the article, should be listed in the acknowledgements section. The author should make sure that all co-authors have been listed, are familiar with and have accepted the final version of the article, and have given their consent for submitting the article

for publication. Authors who publish the findings of their research should present the research methodology used, an objective discussion of the results and their importance for academic purposes and practice. The work should provide reference to all the sources used. Publishing false or intentionally untrue statements is unethical.

Conflict of interests and its disclosure

Authors should disclose all sources of their projects funding, contribution of research institutions, societies and other entities as well as all other conflicts of interests that might affect the findings and their interpretation.

Originality and plagiarism Authors must only submit original works. They should make sure that the names of authors cited in the work and/or cited fragments of their works are properly acknowledged or referenced.

Ghost/guest authorship

Ghost authorship is when someone makes a substantial contribution to a work but he/she is not listed as an author or his/her role in the publication is not acknowledged. Guest authorship takes place when someone's contribution is very small or in-existent but his/her name is listed as an author.

Ghost and guest authorship are manifestations of a lack of scientific integrity and all such cases will be disclosed, involving a notification of component entities (institutions employing the authors, scientific societies, associations of editors etc.). The Editorial Board will document every instance of scientific dishonesty, especially the violation of the ethical principles binding in science.

In order to prevent ghost or guest authorship, authors are requested to provide declarations of authorship.

Ethical standards for reviewers

Confidentiality

All reviewed works should be treated as confidential documents. They cannot be shown to or discussed with third parties who are not authorised members of the Editorial Board.

Anonymity

All reviews are made anonymously; neither does the Editor reveal information on authors to reviewers.

Objectivity standards

Reviews should be objective. Derogatory personal remarks are inappropriate. Reviewers should clearly express their opinions and provide adequate arguments. All doubts as well as critical and polemical comments should be included in the review.

Conflict of interests and its disclosure

Confidential information and ideas arising as a result of a review must be kept secret and cannot be used for personal benefits. Reviewers should not review works of authors if there is a conflict of interests resulting from their close relationship.

INFORMACJA DLA AUTORÓW KWARTALNIKA „MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA”

1. Czasopismo przyjmuje oryginalne, niepublikowane prace naukowe dotyczące szeroko rozumianej problematyki ekonomicznej i politycznej. Nadsyłane materiały powinny zawierać istotne przyczynki teoretyczne lub ciekawe zastosowanie empiryczne. Publikowane są także recenzje oraz sprawozdania z życia naukowego szkół wyższych. Artykuły są przedmiotem recenzji, a warunkiem opublikowania jest pozytywna opinia recenzenta.
2. Materiał do Redakcji należy przekazać w jednym egzemplarzu znormalizowanego maszynopisu (30 wierszy na stronie, po 60 znaków w wierszu, ok. 1800 znaków na stronie) wraz z tekstem zapisanym na nośniku elektronicznym lub przesłanym pod adresem: wydawnictwo@lazarski.edu.pl
3. Przypisy należy umieszczać na dole strony, podając najpierw inicjały imienia, nazwisko autora, tytuł pracy, nazwę wydawnictwa, miejsce i rok wydania, numer strony. W przypadku prac zbiorowych należy podać imię i nazwisko redaktora naukowego. Szczegółowe wskazówki dla autorów opublikowane są na stronie internetowej Oficyny Wydawniczej Uczelni Łazarskiego pod adresem <https://www.lazarski.pl/pl/badania-i-rozwoj/oficyna-wydawnicza-uczelni-lazarskiego/dla-autorow/>.
4. Zdjęcia i rysunki mogą być dostarczone w postaci oryginalnej (do skanowania) lub zapisane w formatach TIFF, GIF, BMP.
5. Do artykułu należy dołączyć bibliografię oraz streszczenie i słowa kluczowe, podając cel artykułu, zastosowaną metodykę, wyniki pracy oraz wnioski. Streszczenie nie powinno przekraczać 20 wierszy maszynopisu. Jeżeli w streszczeniu występują specjalistyczne terminy albo zwroty naukowe lub techniczne, należy podać ich odpowiedniki w języku angielskim.
6. Artykuł powinien mieć objętość od 18 do 25 stron znormalizowanego maszynopisu (nie licząc bibliografii), natomiast recenzja, komunikat naukowy i informacja – 12 stron.
7. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania w nadesłanej pracy skrótów, zmiany tytułów, podtytułów oraz poprawek stylistycznych.
8. Opracowanie należy podpisać pełnym imieniem i nazwiskiem, podać swój adres z numerem telefonu, e-mail, stopień lub tytuł naukowy, nazwę instytucji naukowej, w której autor jest zatrudniony, numer ORCID.

PROCEDURA RECENZOWANIA PUBLIKACJI W KWARTALNIKU
„MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA”

Rada Programowa i Kolegium Redakcyjne kwartalnika „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” na posiedzeniu 30 czerwca 2011 r. jednogłośnie przyjęły następujące zasady obowiązujące przy recenzowaniu publikacji w kwartalniku „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”.

1. Do oceny każdej publikacji Kolegium Redakcyjne powołuje co najmniej dwóch recenzentów zewnętrznych, czyli specjalistów wywodzących się spoza Uczelni Łazarskiego.
2. Jeden z wyżej wymienionych dwóch recenzentów musi pochodzić z zagranicznych ośrodków naukowo-badawczych.
3. W postępowaniu recenzyjnym obowiązuje tzw. *double-blind peer review process*, czyli zasada, że autor publikacji i jej recenzenci nie znają swoich tożsamości.
4. Recenzenci składają pisemne oświadczenia o niewystępowaniu konfliktu interesów, jeśli chodzi o ich relacje z autorami recenzowanych tekstów.
5. Recenzja ma formę pisemną i kończy się jednoznacznym wnioskiem dotyczącym dopuszczenia publikacji do druku lub jej odrzucenia.
6. Powyższa procedura i zasady recenzowania publikacji są podawane do publicznej wiadomości na stronach internetowych kwartalnika „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”.
7. Nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji nie są podawane do publicznej wiadomości, natomiast są ujawniane dane recenzenta każdego numeru kwartalnika.

Powyższe procedury i zasady recenzowania są zgodne z wytycznymi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Redaktor Naczelny
dr Adrian Chojan

INFORMATION FOR AUTHORS SUBMITTING ARTICLES
TO *ECONOMIC AND POLITICAL THOUGHT*

1. The quarterly accepts original unpublished scientific articles devoted to issues within a broad field of economics and political studies as well as management. Submitted manuscripts should provide substantial theoretical generalisations. The journal also publishes reviews and reports on academic life. The submission of an article means the author approves of and follows commonly accepted rules of publication ethics and publication malpractice. Articles are subject to evaluation by two reviewers and their positive opinion is a condition for their publication.
2. Manuscripts should be submitted in one copy of a standard typescript (30 lines of 60 characters each, i.e. ca. 1,800 characters per page) together with a digital version saved on a data storage device and emailed to wydawnictwo@lazarski.edu.pl.
3. Footnotes should be placed at the bottom of a page providing the initials of the author's given name and surname, the year of publication, the title, the name of a journal or a publisher, the place of publication (in case of books) and a page number.
In case of books with multiple authors, give the first name and surname of their editors. Online material is to be described in the same way as articles in print journals or books followed by a URL and the date of access. It is also necessary to add a bibliography after the article text. Detailed information for authors is published on the Lazarski University Publishing House website: <https://www.lazarski.pl/pl/badania-i-rozwoj/oficyna-wydawnicza-uczelni-lazarskiego/dla-auto-row/> (We encourage you to read the English version).
4. Photographs and drawings can be submitted in the original version (for scanning) or saved in TIFF, GIF and BMP formats.
5. An article should be accompanied by references, key words, and abstract informing about its aim, methodology, work outcomes and conclusions. An abstract should not exceed 20 lines of typescript.
6. An article should be in the range between 18 and 25 pages of a standard typescript (not including references) and a review, scientific news or information 12 pages.
7. The editor reserves the right to introduce changes in the manuscript submitted for publication, e.g. shorten it, change the title and subheadings as well as correct the style.
8. A manuscript shall contain the author's full given name and surname, their residence address with the telephone/fax number, their email address, the scientific degree or title and the name of the scientific institution the author works for.

ECONOMIC AND POLITICAL THOUGHT
PUBLICATION REVIEW PROCEDURE

1. The Editorial Board appoints at least two independent reviewers, i.e. specialists who are not Lazarski University employees, to evaluate each publication.
2. One of the two reviewers shall be an employee of a foreign research centre.
3. The reviewing procedure is a so-called double-blind peer review process, i.e. follows a rule that an author and reviewers do not know their identity.
4. Reviewers submit written declarations of non-existence of a conflict of interests in their relations with the authors of articles being reviewed.
5. A review must be developed in writing and provide an unambiguous recommendation to accept a manuscript for publication or decline it.
6. The above procedure and rules of reviewing are published on the *Economic and Political Thought* website.
7. The names of reviewers of particular publications are not revealed. However, the name of the reviewer of each quarterly issue is publicised. The above procedures and reviewing principles conform to the directives of the Ministry of Science and Higher Education.

Editor-in-chief
dr Adrian Chojan

Uczelnia Łazarskiego rozpoczęła działalność 1 października 1993 r. Dziś jest to jedna z najbardziej prestiżowych niepublicznych uczelni w Polsce. Prowadzi studia na siedmiu kierunkach: prawo, administracja, stosunki międzynarodowe, ekonomia, finanse i rachunkowość, zarządzanie oraz kierunek lekarski.

W 2006 r. Uczelnia uzyskała uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora nauk prawnych, w 2016 uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych, a obecnie czyni starania o uzyskanie uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych i w dziedzinie nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Od 2012 roku na kierunku stosunków międzynarodowych działa Centrum Naukowe Uczelni Łazarskiego i Instytutu Studiów Politycznych PAN. Kierunek ten w 2016 roku uzyskał ocenę wyróżniającą Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Uczelnię Łazarskiego wyróżnia wysoki stopień umiędzynarodowienia; prowadzi w języku angielskim studia I i II stopnia w trybie stacjonarnym na trzech kierunkach: ekonomia, stosunki międzynarodowe i zarządzanie. Cztery programy studiów otrzymały akredytację Coventry University z Wielkiej Brytanii – ich absolwenci otrzymują dwa dyplomy: polski i angielski. Uczelnia prowadzi też współpracę z prestiżowymi uniwersytetami amerykańskimi: Georgetown University w Waszyngtonie, University of Kentucky w Lexington i University of Wisconsin w La Crosse.

Nasza Uczelnia zajmuje trzecie miejsce w rankingach uczelni niepublicznych, a Wydział Prawa i Administracji od wielu lat jest liderem w rankingach wydziałów prawa uczelni niepublicznych. Realizowane u nas programy nauczania są współtworzone z wybitnymi praktykami i odpowiadają oczekiwaniom pracodawców. Dzięki temu 96% naszych absolwentów znajduje pracę w trakcie lub zaraz po studiach.

W ramach Uczelni działa również Centrum Kształcenia Podyplomowego, oferujące wysokiej jakości usługi z zakresu kształcenia podyplomowego, szkoleń i doradztwa dla firm, instytucji oraz jednostek administracji państwowej i samorządowej. Absolwentom studiów prawniczych oferujemy anglojęzyczne studia LLM (odpowiednik MBA), umożliwiające zdobycie międzynarodowego dyplomu prawniczego.

Wykładowcy Uczelni to znani w kraju i za granicą dydaktycy, którzy łączą pracę naukową z doświadczeniem zdobytym w renomowanych i cenionych na rynku firmach i instytucjach. To również znakomici profesorowie z Wielkiej Brytanii, Niemiec i Stanów Zjednoczonych.

Uczelnia Łazarskiego posiada certyfikaty „Wiarygodna Szkoła”, „Uczelnia walcząca z plagiatami”, „Dobra Uczelnia, Dobra Praca” oraz „Uczelnia Liderów”.